

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ ANTROPOLOGIE

EDUKACE SENIORŮ NA UNIVERZITÁCH A VIRTUÁLNÍCH
UNIVERZITÁCH TŘETÍHO VĚKU V JIHOČESKÉM KRAJI

Magisterská diplomová práce

Studijní program: Andragogika

Autor: Bc. Renata Hronová

Vedoucí práce: prof. PhDr. Helena Grecmanová, Ph.D.

Olomouc 2023

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala paní prof. PhDr. Heleně Grecmanové, Ph.D., za odborné vedení, poskytnuté rady a cenné připomínky při psaní diplomové práce. Dále bych chtěla poděkovat všem posluchačům, tutorům a organizačním garantům, kteří se ochotně podíleli na realizaci výzkumu. Rovněž děkuji svým nejbližším za velkou podporu a motivaci.

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma *Edukace seniorů na univerzitách a virtuálních univerzitách třetího věku v Jihočeském kraji* vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Olomouci dne 28. 3. 2023

Podpis .....

Anotace

Jméno a příjmení:	Bc. Renata Hronová
Katedra:	Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie
Studijní program:	Andragogika
Studijní program obhajoby práce:	Andragogika
Vedoucí práce:	prof. PhDr. Helena Grecmanová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2023

Název práce:	Edukace seniorů na univerzitách a virtuálních univerzitách třetího věku v Jihočeském kraji
Anotace práce:	<p>Cílem diplomové práce je identifikovat edukační potřeby seniorů na univerzitách a virtuálních univerzitách třetího věku v Jihočeském kraji. Hlavní výzkumná otázka zní: <i>Jsou edukační potřeby seniorů na univerzitách a virtuálních univerzitách třetího věku v Jihočeském kraji uspokojovány? Pro dosažení hlavního cíle práce je stanoveno šest dílčích cílů a otázek. První otázka se ptá na důvody edukace seniorů. Další čtyři otázky jsou zaměřeny na vymezení a popsání edukačních potřeb seniorů. Šestá otázka je orientována na zhodnocení naplnění očekávání seniorů. Práce je členěna na teoretickou a empirickou část. V teoretické části jsou představeny nejdůležitější poznatky a východiska vztahující se k cíli práce. Na realitu stárnutí lze nahlížet z různých úhlů pohledu. Stárí a stárnutí je ovlivňováno nejen biologickými faktory, ale také sociálními aspekty a historickými a kulturními proměnami. Probíhají veřejné i akademické diskuse o tom, jak řešit demografický nárůst seniorské populace, jak se proměňují mezigenerační vztahy nebo jaké smysluplné činnosti by mohly podporovat aktivní stárnutí. V rámci diskurzu by mělo být přihlédnuto zejména k potřebám seniorů. Edukace seniorů jako součást celoživotního učení je považována za aktivitu, která přispívá k pozitivnímu rozvoji seniorů, uspokojuje jejich potřeby a napomáhá předcházet negativním</i></p>

	<p>aspektům stáří. Jednou z možných realizací je edukace seniorů na univerzitách a virtuálních univerzitách třetího věku. Empirická část práce popisuje průběh výzkumu v souladu se zvolenou kvantitativní výzkumnou strategií. Empirický výzkum byl realizován na univerzitách a virtuálních univerzitách třetího věku v Jihočeském kraji. Výzkumný soubor tvořili posluchači těchto univerzit v zimním semestru akademického roku 2022/2023. Ve vztahu k cíli práce byly identifikovány edukační potřeby seniorů. Bylo zjištěno, že edukační potřeby většiny seniorů na univerzitách a virtuálních univerzitách třetího věku v Jihočeském kraji jsou uspokojovány. V první řadě jsou uspokojovány potřeby kognitivní.</p>
Klíčová slova:	Edukace, potřeby, senioři, stáří, univerzita třetího věku
Title of Thesis:	Education of Elderly People at Universities and Virtual Universities of Third Age in South Bohemian Region
Annotation:	<p>The aim of the thesis is to identify the educational needs of elderly people at universities and virtual universities of the third age in the South Bohemian Region. The main research question is: Are the educational needs of elderly people being met at universities and virtual universities of the third age in the South Bohemian Region? To achieve the main goal of the work, six sub-goals and questions are set. The first question asks about the reasons for educating of elderly people. The other four questions are focused on defining and describing the educational needs of elderly people. The sixth question is focused on evaluating the fulfilment of the expectations of elderly people. The work is divided into a theoretical and an empirical part. In the theoretical part, the most important findings and starting points related to the aim of the work are presented. The reality of aging can be viewed from different perspectives. Old age and aging are influenced not only by biological factors, but also by social aspects and historical and cultural changes. There are ongoing public and academic discussions about</p>

	<p>how to address the demographic increase of the elderly population, how intergenerational relationships are changing, or what meaningful activities could support active aging. Within the framework of the discourse, the needs of the elderly should be taken into account in particular. Education of the elderly as part of lifelong learning is considered an activity that contributes to the positive development of the elderly, satisfies their needs and helps to prevent the negative aspects of old age. One of the possible implementations is the education of elderly people at universities and virtual universities of the third age. The empirical part of the work describes the course of the research in accordance with the chosen quantitative research strategy. Empirical research was carried at universities and virtual universities of the third age in the South Bohemian Region. The research group consisted of students from these universities in the winter semester of 2022/2023 academic year. In relation to the goal of the work, the educational needs of elderly people were identified. It was found that the educational needs of the majority of elderly people at universities and virtual universities of the third age in the South Bohemian region are met. First of all, cognitive needs are satisfied.</p>
Keywords:	Education, Elderly People, Needs, Old Age, University of Third Age
Názvy příloh vázaných v práci:	<p>Příloha č. 1: Tab. 1: Seznam kurzů VU3V Příloha č. 2: Tab. 2: Výukové metody Příloha č. 3: Tab. 5: Přehled kurzů na U3V v Jihočeském kraji v zimním semestru 2022/2023 Příloha č. 4: Dotazník – Posluchači U3V Příloha č. 5: Dotazník – Organizační garanti U3V Příloha č. 6: Tab. 13: Kódování dat</p>
Počet literatury a zdrojů:	81
Rozsah práce:	98 s. (163 118 znaků s mezerami)

Obsah

ÚVOD.....	8
1 STÁŘÍ A STÁRNUTÍ	11
1.1 Individualita stárnutí.....	12
1.2 Strategie aktivního stárnutí.....	14
1.3 Lidské potřeby ve stáří, autonomie a ageismus	16
2 EDUKACE SENIORŮ JAKO SOUČÁST CELOŽIVOTNÍHO UČENÍ.....	19
2.1 Právní rámec a strategické dokumenty	21
2.2 Specifika edukace seniorů	22
2.3 Cíle a funkce edukace seniorů	24
2.4 Role lektora, tutora a organizačního garanta	25
3 EDUKAČNÍ POTŘEBY SENIORŮ NA UNIVERZITÁCH TŘETÍHO VĚKU	30
3.1 Motivace a teorie potřeb.....	32
3.2 Klasifikace edukačních potřeb.....	35
3.3 Omezení v edukaci seniorů	35
3.4 Obsahové zaměření edukačních kurzů	37
3.5 Výukové metody a prostředky	39
4 UNIVERZITY A VIRTUÁLNÍ UNIVERZITY TŘETÍHO VĚKU	43
4.1 Historie a charakteristika univerzity třetího věku.....	44
4.2 Virtuální univerzita třetího věku	46
4.3 Univerzity a virtuální univerzity třetího věku v Jihočeském kraji.....	47
5 EMPIRICKÁ ČÁST	50
5.1 Cíle výzkumu a výzkumné otázky	51
5.2 Výzkumná strategie a výzkumný soubor	52
5.3 Operacionalizace	53
5.4 Průběh výzkumu	57
5.4.1 Předvýzkum.....	57
5.4.2 Dotazníky a pilotní studie.....	57
5.4.3 Sběr dat	59
5.5 Výsledky výzkumu	61
5.5.1 Analýza dat	61
5.5.2 Interpretace výsledků výzkumu	74
5.6 Diskuse	81
ZÁVĚR	87
LITERATURA A ZDROJE	90

SEZNAM ZKRATEK	97
SEZNAM GRAFŮ	97
SEZNAM TABULEK	98
SEZNAM PŘÍLOH.....	98

Úvod

Tématem diplomové práce je edukace seniorů na univerzitách a virtuálních univerzitách třetího věku. Ve vyspělých zemích se navyšují počty osob v seniorském věku. V této skupině starších osob je i mnoho těch, které jsou stále vitální a aktivní. Po ukončení pracovní kariéry hledají další směr seberealizace. Senioři mohou být pro společnost velice prospěšní díky svým znalostem, dovednostem a zkušenostem. Je však velmi důležité, aby měli dostatek příležitostí pro další rozvoj a následně i prostor ve společnosti pro využití svého potenciálu. Postupující proměna společnosti vyžaduje vyšší nároky na jedince a nutnost adaptovat se na neustálé změny. Jednou z možností, jak se úspěšně vyrovnávat se změnami, je edukace v seniorském věku. Edukace napomáhá aktivní integraci seniorů ve všech oblastech sociálního prostředí. Možnou realizací je edukace seniorů na univerzitách a virtuálních univerzitách třetího věku, které jsou součástí celoživotního učení dospělých a které reagují na demografické změny ve společnosti.

Téma diplomové práce jsem si zvolila z několika důvodů. V první řadě se jedná o důležité celospolečenské téma. Oblast seniorské edukace a zejména edukačních potřeb však nepatří mezi častá témata empirických výzkumů (Čepelka, 2019, s. 25). Dalším důvodem je andragogické zaměření mého studia a dlouhodobý zájem o oblast seniorské edukace. Touto optikou nahlížím na výzkumný problém. V neposlední řadě mě inspiroval osobní rozhovor s posluchačkou virtuální univerzity třetího věku. Diplomovou prací bych ráda přispěla ke zkvalitnění edukace seniorů a rozšíření povědomí veřejnosti o edukačních příležitostech pro seniory jako možnosti sebeaktualizace a prevence sociální exkluze.

Edukace seniorů má zpravidla podobu neprofesního všeobecného rozvoje a edukační aktivity zahrnují různé programy. Institucionální edukace seniorů se uskutečňuje zejména prostřednictvím univerzit a virtuálních univerzit

třetího věku, akademií třetího věku, univerzit volného času a klubů seniorů (Špatenková & Smékalová, 2015, s. 89). Instituce, které poskytují občanům České republiky v seniorském věku edukační aktivity na vysokoškolské úrovni, jsou sdružovány Asociací univerzit třetího věku České republiky.

Edukace je jedním ze způsobů, jak kvalitně vyplnit volný čas stárnoucí populace. Edukace však musí být efektivní, aby mohla plnit svůj účel. Jedním z předpokladů efektivní edukace je motivovanost a saturace potřeb seniorů. Cílem práce je *identifikovat edukační potřeby seniorů na univerzitách a virtuálních Univerzitách třetího věku v Jihočeském kraji*. Práce je zaměřena na určení a popsání edukačních potřeb seniorů a zhodnocení očekávání seniorů. Hlavní výzkumná otázka zní: *Jsou edukační potřeby seniorů na univerzitách a virtuálních univerzitách třetího věku v Jihočeském kraji uspokojovány?* K dosažení hlavního cíle práce je stanoveno šest dílčích cílů a otázek. První otázka se ptá na důvody edukace seniorů. Další čtyři otázky jsou zaměřeny na vymezení a popsání edukačních potřeb seniorů. Šestá otázka je orientována na zhodnocení naplnění očekávání seniorů. Výzkumný soubor tvoří posluchači univerzit a virtuálních univerzit třetího věku v Jihočeském kraji v zimním semestru v akademickém roce 2022/2023. Organizační garanti univerzit třetího věku a tutoři Virtuálních Univerzit třetího věku byli požádáni o vyjádření k tématu.

Práce je rozdělena na teoretickou a empirickou část. Teoretická část, která je zaměřena na ukotvení edukace seniorů v andragogickém a gerontagogickém kontextu celoživotního učení dospělých, je východiskem pro empirický výzkum diplomové práce. První kapitola vymezuje základní pojmy stáří a stárnutí populace. Poukazuje na možnosti aktivního stárnutí v souvislosti s lidskými potřebami ve stáří. Druhá kapitola popisuje edukaci seniorů jako součást celoživotního učení. Vymezuje nejdůležitější aspekty, cíle a funkce edukace seniorů. Charakterizuje roli lektora, tutora a organizačního garanta. Ve třetí kapitole jsou specifikovány edukační potřeby seniorů, dále je vysvětlena teorie motivace, jsou definována edukační omezení, uvedena

obsahová zaměření kurzů a popsány výukové metody vhodné k edukaci seniorů. Ve čtvrté kapitole jsou představeny univerzity třetího věku, jejich vznik a obecné charakteristiky. V závěru kapitoly jsou prezentovány univerzity a virtuální univerzity třetího věku v Jihočeském kraji, ve kterých byl realizován výzkum. Pátá kapitola je empirickou částí práce. Nejprve jsou vymezeny výzkumné cíle a otázky, dále je představen výzkumný soubor a následně popsán průběh výzkumu. Pro dosažení vytyčených cílů a stanovených výzkumných otázek je zvolena kvantitativní výzkumná strategie. Na základě získaných dat je provedena analýza, následuje interpretace výsledků výzkumu a diskuse k tématu. V závěru práce jsou shrnuty a komentovány výsledky výzkumu.

1 Stáří a stárnutí

„Stárnutí se nevyhneme – jde o to je dobře přijmout – jako dar – a moudře s ním hospodařit.“ (Křivohlavý, 2011, s. 12).

Stáří je etapou života, ke které každý z nás spěje. Je jen na nás, jak se na stáří připravíme, jak ho budeme vnímat a jakým způsobem jej prožijeme.

Křivohlavý (2011, s. 17–18) stárnutí obrazně přirovnává k plynutí vody, které počíná pramenem, pokračuje potůčkem, říčkou, řekou, mohutným veletokem a končí u ústí do moře. Během této cesty se mohou vyskytovat nástrahy v podobě vodopádů či prudkých proudů, ale současně se objevují místa krásná.

Odborná veřejnost shodně konstatuje, že stárnutí, tj. senescence, je fyziologický proces, který probíhá u každého živého organismu již od jeho početí, zatímco stáří, tj. senium, je závěrečným vývojovým obdobím života (Příbyl, 2015, s. 9). V předkládané práci je používán pojem *senior* pro označení osob starších 65 let. Jedná se o termín emočně neutrální a přijatelný jak pro laickou, tak odbornou veřejnost. Logicky navazuje na termín *senium*, které označuje celé období stáří (Čornaničová, 1998, s. 26). Také další autoři se přiklánějí k tomuto termínu (Janiš & Skopalová, 2016, s. 32; Příbyl, 2015, s. 13; Špatenková & Smékalová, 2015, s. 47).

Kalendářní stáří, které je dáno chronologickým věkem, lze rozdělit do několika období. S ohledem na zlepšující se zdravotní a funkční stav seniorů se většina autorů shoduje na periodizaci, ke které je přihlíženo v diplomové práci: 65–74 let: mladí senioři; 75–84 let: staří senioři; 85 a více let: velmi staří senioři (Příbyl, 2015, s. 10–11). Kromě kalendářního stáří je udáváno stáří biologické, které je charakterizováno konkrétní mírou involučních změn. Je u každého jedince individuální. Je ovlivňováno zdravotním stavem a u člověka dochází k postupnému poklesu fyzické i psychické výkonnosti (Mühlpachr, 2009, s. 19).

Lidský život lze rovněž periodizovat z pohledu sociálních změn a událostí. Je členěn na období, tzv. věky. První věk, předproduktivní, je obdobím dětství. Druhý věk, produktivní, je obdobím dospělosti. Třetí věk, postproduktivní, je obdobím, kdy dochází k penzionování, poklesu zdatnosti a produktivity. Jedinci však stále vedou poměrně nezávislý život. Čtvrtý věk je obdobím, kdy je člověk při zajišťování základních potřeb závislý na druhých. Hovoříme o sociálním stáří, které je charakteristické změnami rolí, životního způsobu a ekonomického zabezpečení. Ani čtvrtý věk však nutně nemusí být pouze obdobím závislosti. Stáří může být až do nejpokročilejšího věku samostatné, což odpovídá koncepci aktivního stárnutí (Mühlpachr, 2009, s. 18–20). Příbyl (2015, s. 12) zmiňuje časté problémy, které jsou spojeny s tímto obdobím. Dochází ke ztrátě společenské prestiže a poklesu životní úrovně. Senioři mají obavy ze ztráty soběstačnosti a musí čelit generační osamělosti.

1.1 Individualita stárnutí

Ve stáří dochází k fyzickým, psychickým a socioekonomickým změnám. Fyzické, involuční změny, jsou ovlivňovány genetickou výbavou, zdravotním stavem, životním způsobem a typem zaměstnání. Nejvýraznější fyzické změny jsou zjevné u smyslových orgánů, kdy dochází zejména ke zhoršení zraku a sluchu. Dále dochází ke zpomalení kognitivních funkcí. Senioři potřebují více času pro zpracování informací a vykonávání činností. U seniorů lze pozorovat zhoršené vnímání a pokles pozornosti. Změny životního stylu, postoje a očekávání společnosti mohou zapříčinit změny psychické. Socioekonomické změny mají souvislost se změnami v sociálních vztazích a ekonomické oblasti (Janiš ml., 2012a, s. 18–24). Nové poznatky o fungování mozku ovšem potvrzují, že mozek dospělého člověka je schopen vytvářet nové mozkové buňky. K tomu je však zapotřebí stálá duševní a fyzická aktivita. V mozku, který byl v mládí trénován, se vytváří určitá rezerva

plasticity a ta umožňuje lepší kompenzaci ztrát ve stáří (Křivohlavý, 2011, s. 49). Edukace v seniorském věku může být jedním ze způsobů podpory mozkové činnosti a předcházení negativním projevům stáří.

Rentsch (2020, s. 20) se zamýšlí nad individualitou stárnutí. Individualizace je utvářena ve vztahu k rodičům a prarodičům, přátelům a vrstevníkům, ve vztazích s učiteli a nakonec v našich partnerských vztazích, v manželství a rodině. Náš život není kvantitativně měřitelný čas, ale spíše kvalitativní čas našich konkrétních životních zkušeností, v nichž minulost i budoucnost jsou neustále přítomné. Lze rozlišit dvě dimenze. Dimenzi vzpomínání zahrnující naše znalosti, zkušenosti, vzdělání a jazykové schopnosti. Druhou dimenzi tvoří naše očekávání, naděje, plány a záměry, bez kterých bychom se jen stěží orientovali. V souvislosti se stářím vyvstávají tyto otázky: *Co chci ještě stihnout? Čeho mohu ještě dosáhnout? Mám se nyní ujmout tohoto úkolu?*

Důležitou životní změnou je ukončení pracovního života. Dochází ke změně sociálního prostředí, ve kterém se jedinci nachází, ubývá sociálních kontaktů a přibývá volného času. Třetí věk je obdobím, kdy jsou senioři zpravidla finančně zajištěni, ale nejsou ještě zcela odkázáni na péči ostatních (Čornaničová, 1998, s. 32–33). Lze pozorovat i odlišné vnímání změn v této oblasti mezi muži a ženami. Například odchod do důchodu je pro muže mnohem závažnější životní změnou a ztrátou. Důvodem může být aktivnější působení mužů v produktivním věku ve veřejné oblasti (Špatenková & Smékalová, 2015, s. 52, v souladu s Možným, 1990).

Všechny uvedené změny v souvislosti se stárnutím ovlivňují prožívání a vnímání života seniorů. Senioři se musí na neustálé změny adaptovat. Pokud k tomu mají vhodné podmínky a podnětné prostředí, může být jejich život v mnoha ohledech kvalitnější. Aspektům aktivního stárnutí a lidským potřebám ve stáří se věnují následující podkapitoly.

1.2 Strategie aktivního stárnutí

Výsledky sčítání obyvatelstva v České republice v roce 2021 ukázaly, že senioři starší 65 let představují 20,4 % z celkové populace. Ve srovnání s rokem 2011 zestárli muži a ženy v průměru o 1,7 let (ČSÚ, 2021a). Podle perspektiv populačního vývoje současné společnosti lze očekávat, že se bude zvyšovat naděje dožití. Podle demografické projekce obyvatelstva České republiky dosahovala naděje dožití při narození v roce 2020 u mužů 76,6 roku a u žen 82,4 roku. V roce 2050 zřejmě bude naděje dožití u mužů dosahovat 82,1 roku, tedy o pět a půl roku více, u žen 86,7 roku, tedy o více než čtyři roky (ČSÚ, 2018, s. 4).

Data dokazují, že senioři tvoří podstatnou část populace. Proto nabývají na významu otázky aktivního stárnutí. Společnost musí přijmout stárnutí a stáří jako fakt a věnovat se přípravě a adaptaci na stáří, tak aby problémy spojené s penzionováním byly řešeny včas. Příprava na stáří by měla být celoživotním úkolem každého člověka. Lidé by se měli zajímat o možnosti, jak žít smysluplně a aktivně i v seniorském věku a mohli tak uspokojivě naplňovat své potřeby (Příbyl, 2015, s. 22). Hovoříme o strategii aktivního stárnutí. Koncept aktivního stárnutí byl přijat Světovou zdravotnickou organizací v 90. letech 20. století a zahrnuje oblasti: nezávislost, účast na životě společnosti, důstojnost, péče a seberealizace (WHO, 2002, s. 12–13). Aktivní stárnutí znamená respektování práv seniorů, důstojné a plnohodnotné prožívání života a také možnost účastnit se společenského života (Holzerová & Dvořáčková, 2013, s. 23). Jedná se o multidimenzionální přístup sociální politiky evropských států, který pracuje s několika rovinami aktivního stárnutí. Nezaměřuje se pouze na oblast zaměstnanosti na trhu práce, ale zejména klade důraz na aktivní trávení volného času (Hasmanová Marhánková, 2013, s. 18).

K tomu, aby senioři mohli aktivně stárnout, je důležité, aby jejich život odpovídal přáním a očekáváním. Kvalita života je definována Světovou zdravotnickou organizací jako „individuální vnímání pozice v životě v kontextu kultury a hodnotových systémů, v nichž člověk žije, a ve vztahu k vlastním cílům, očekáváním, životním standardům a zájmům“ (WHO, 2012, s. 8). Důležitým faktorem, ovlivňujícím kvalitu života člověka je jeho zdravotní stav. V důsledku zdravotních omezení může docházet ke změnám životních hodnot a potřeb. Kvalita života se působením sociálních, společenských, kulturních a dalších faktorů v průběhu života mění, dá se však zajistit osobní identifikací a uspokojováním potřeb (Janiš & Skopalová, 2016, s. 53). Podle Špatenkové a Smékalové (2015, s. 43) ke kvalitě života přispívají velkou měrou edukační aktivity, protože napomáhají k mobilizaci intelektových a rozumových funkcí.

Kruse (2020, s. 27) vymezuje vztah omezení a vývoje během stárnutí a ve stáří. Odmítá přetrvávající mýtus, podle kterého je lidský rozvoj dokončen po dosažení dospělosti, a místo toho poukazuje na vývojové potenciály ve stáří až do posledních fází života. Lidskou existenci charakterizuje souběh zranitelnosti a potenciálu. Zranitelnost se projevuje především náchylností k nemocem. Lidský potenciál se projevuje v kognitivním, emocionálním a duchovním vývoji a také ve schopnosti úspěšně se adaptovat na nové situace. Vzájemná závislost mezi zranitelností a potenciálem se však v průběhu života mění. Jak stárneme, stáváme se zranitelnějšími. V důsledku toho je jedinec konfrontován s úkolem hledat smysl v mezních situacích. Kruse poukazuje na to, že významný rozvojový potenciál ve stáří spočívá ve schopnosti být v mezních situacích kreativní.

1.3 Lidské potřeby ve stáří, autonomie a ageismus

Z předchozího textu vyplývá, že kvalita života je ovlivňována více faktory. Jedním z nich je míra naplňování lidských potřeb. Správná identifikace a následná saturace potřeb mají významný vliv na život ve stáří.

Potřeba je obecně charakterizována jako nedostatek, absence čehokoli, a je žádoucí, aby došlo k odstranění tohoto nedostatku. Potřeby jsou ústředním motivem pro zajištění rovnováhy nejen uvnitř organismu, ale také udržují rovnováhu mezi jedincem a vnějším prostředím (Příbyl, 2015, s. 31). Nedostatečná saturace potřeb se může projevit jako frustrace, konflikt a deprivace. Frustrace je krátkodobé neuspokojení subjektivně důležitých potřeb nebo cílů. Při konfliktu dochází k oddálení žádoucí reakce. Deprivace je dlouhodobé neuspokojení potřeb a může vážně ovlivnit psychiku člověka (Paulík, 2017, s. 78–81). Teorii potřeb jako první popsal Murray a jednou z nejvíce užívaných teorií potřeb je Maslowova hierarchie potřeb (Plháková, 2004, 365–368). Murrayeho a Maslowova teorie motivace jsou komplexně představeny v podkapitole 3.1.

Příbyl (2015, s. 50–51) konstatuje, že struktura potřeb seniorů ve srovnání s mladší generací se v ničem významně neodlišuje. Senioři nemají žádné speciální potřeby. Mění se však subjektivní význam, stanovení priorit či způsob uspokojování potřeb. Zmiňuje sníženou potřebu stimulace, více podnětů seniory dráždí a unavuje. Senioři se mohou bránit potřebě seberealizace, např. v souvislosti se sníženou soběstačností. Naopak je prokázána zvýšená potřeba sounáležitosti a bezpečí, např. z důvodu obav z nemocí, samoty nebo fyzické a ekonomické nesoběstačnosti.

Vědecky a komplexně pojatý náhled na problematiku stáří a stárnutí napomáhá pochopení pojmů autonomie, potřeb a práv na důstojný život (Veteška, 2017, s. 19). Jednou z nejdůležitějších hodnot v životě seniorů je osobní autonomie, za jejíž ekvivalenty se někdy považují nezávislost

a soběstačnost. Senioři přikládají vysokou hodnotu autonomii ve významu svobody. Svoboda ve stáří však není svobodou od osobní zodpovědnosti. Senioři si uvědomují následky svých špatných rozhodnutí. Autonomii vnímají jako možnost nezávisle rozhodovat o svém životě a být fyzicky i finančně soběstační (Sýkorová, 2007, s. 153).

Senioři však mohou být svým okolím, jak svými nejbližšími, tak také společností, považováni za přítěž. Negativní postoje ke stáří, stereotypizace a diskriminace osob a skupin na základě jejich chronologického věku se nazývají ageismem (Vidovićová, 2008, s. 113). Tento fenomén je zejména produktem západní společnosti, která je zaměřena především na generování zisku. Staří lidé jsou považováni za neproduktivní a podle průzkumů často „podléhají degradujícímu názoru médií, ztrácejí sebedůvěru a začínají se s ageistickým názorem ztotožňovat“ (Příbyl, 2015, s. 28). Nabízí se otázka, zda senioři v souvislosti s omezenou osobní autonomií a ageismem neztrácejí „chuť do života“?

Otázky ohledně smyslu života si kladl rakouský neurolog a psychiatr Viktor Emil Frankl (1905–1997). Na základě vlastních zkušeností dospěl k názoru, že jednou z hlavních potřeb člověka je „mít pro co žít“, tedy touha po smyslu. Frankl konstatuje, že smysl existence je odlišný u každého člověka a nelze udat smysl lidského života všeobecně. Lidský osud je jedinečný a neopakovatelný. Také různé životní situace vyžadují po člověku, aby jednal aktivně nebo se jen chopil příležitosti prostřednictvím prožitku a proměňoval možnosti ve skutečnost (Frankl, 2018, s. 96–97). Také Křivohlavý (2011, s. 84) se zamýšlí nad smyslem třetí fáze života. „Úkolem třetího úseku životní cesty je kulturně a osobnostně zrát a dozrát v plně rozvinutou, ucelenou a úctyhodnou harmonickou osobnost, která se stále ještě snaží podílet se na kulturním dědictví a předávat je dále.“ Haškovcová (2010, s. 156) dodává, že každý sám může čelit problémům, které stáří přináší. Důležitá je osobní snaha kompenzovat ty vlastnosti, které okolí považuje za nepříjemné,

a naopak vyhledávat pozitiva stáří. Moudrost stáří znamená životní zkušenost, nezávislé uvažování a snahu o dosažení harmonie.

Shrnutí

Úvodní kapitola diplomové práce je věnována fenoménu stáří a stárnutí. Stáří je třetí fází života, kdy dochází k fyzickým, psychickým a socioekonomickým změnám. Odborníci se shodují, že zdravý životní způsob a neustálá aktivita pomáhají zmírnit důsledky stárnutí a podporují nezávislost. Důležitými životními změnami jsou ukončení pracovního života a s tím spojený úbytek sociálních kontaktů. Senioři tvoří více než dvacet procent české populace. Proto je nutné, aby společnost věnovala pozornost kvalitě života seniorů. Vznikají koncepty aktivního stárnutí, které se zaměřují na zlepšování životních podmínek a usnadňují adaptaci. Jednou z cest je podpora edukačních aktivit zejména proto, že pomáhají mobilizovat kognitivní funkce. Ke kvalitě života významnou měrou přispívají důstojné a plnohodnotné uspokojování lidských potřeb ve stáří a eliminace negativních postojů společnosti ke starší generaci.

Jednou z aktivit přípravy na stáří, která napomáhá seniorům zvládat složité životní situace a zachovat si co nejdéle osobní autonomii, je celoživotní učení. Nezáleží na tom, jakou má podobu, ale je podstatné, že přináší do života člověka určitý řád a udržuje sociální kontakty (Příbyl, 2015, s. 24). Aspekty celoživotního učení a související edukace seniorů jsou vymezeny v následujících kapitolách.

2 Edukace seniorů jako součást celoživotního učení

Koncept celoživotního učení a učícího se světa, teorii individualizace vzdělávání, zásadu vzdělávání všech sociálních skupin i národů bez jakékoliv diskriminace, a to i věkové, představil jako první Jan Amos Komenský. V rozsáhlém díle *Obecná porada o nápravě věcí lidských* předkládá návrhy výchovy a vzdělávání všech věkových kategorií, včetně seniorů. *Pampaedii (vševýchovu)* chápe jako univerzální zušlechťování lidského pokolení (Hábl & Loula, 2019, s. 223).

V předkládané práci je používán pojem *edukace*, který vyjadřuje výchovu a vzdělávání v širším významu. Čornaničová (1998, s. 4) pracuje s pojmem *edukace* (z lat. *educatio* – výchova), protože zahrnuje současně oblast výchovy i vzdělávání a je výhodnější z hlediska jazykové efektivity. V současnosti *edukace* pokrývá v andragogickém a pedagogickém kontextu všechny typy formálního a neformálního vzdělávání, včetně vzdělávání dospělých (Veteška, 2016, s. 78). Pojem *edukace* je v práci používán i pro vzdělávání v rámci univerzit a virtuálních univerzit třetího věku. Edukační programy mají obvykle vzdělávací a rozvojový charakter. V kombinaci se specifickým prostředím a komplexním zaměřením lze vzdělávání seniorů vnímat jako edukaci.

Edukační přístup by měl být komplexní. V této souvislosti Veteška (2017, s. 68–69) představuje tzv. biodromální přístup. Integrovaná koncepce studuje různé typy životních drah jedinců a analyzuje podíl člověka na utváření vlastní identity a jeho snahy o sebeaktualizaci. Zaměřuje se na všechny vnitřní i vnější faktory, které determinují vývoj člověka. Důležitou roli hraje celoživotní učení. Pozornost je také zaměřena na hodnotu prožitého života a jeho smysl. Kruse (2020, s. 40) poukazuje na to, že sebeaktualizaci je třeba chápat jako celoživotní potenciál svého já vyvíjet se pod vlivem nových podnětů a úkolů.

Podstatnými aspekty edukace seniorů se zabývá vědní obor gerontagogika, jejíž výchozí vědní disciplínou je andragogika (Veteška, 2017, s. 9). Andragogika je specifickou vědou o výchově, která reaguje a primárně se orientuje na společenské změny (Šimek, 2003, s. 91). Veteška (2017, s. 14) uvádí rozdíl mezi andragogikou a gerontagogikou. Andragogika se zabývá dospělými jedinci v produktivním věku, zatímco gerontagogika se zaměřuje na dospělé v postproduktivním věku. Z toho vyplývají odlišnosti v potřebách, motivaci a očekávání, také formy edukace jsou rozdílné. Edukační vědy člení na pedagogiku, andragogiku a gerontagogiku podle jednotlivých etap lidského života. Gerontagogické programy se zaměřují mimo jiné na sociální aspekty stárnutí, psychologickou a psychiatrickou problematiku seniorského věku a výchovu ke stáří a ve stáří.

K rozvoji andragogiky a gerontopedagogiky přispěl velkou měrou JUDr. Emil Livečka, CSc., který působil od roku 1970 na Katedře výchovy a vzdělávání dospělých Univerzity Karlovy v Praze. Předměty jeho zájmu byly především didaktika dospělých a profesní vzdělávání, věnoval se však také otázkám srovnávací pedagogiky dospělých a gerontopedagogiky. V roce 1979 vydal publikaci *Úvod do gerontopedagogiky*, první československou učebnici pedagogiky seniorů (Libová, 2010, s. 57–59). Livečka (1979, s. 26) vnímá edukaci seniorů jako výchovu ke stáří a ve stáří. Také zmiňuje potřebu celoživotního učení ve spojitosti s vědeckotechnickým pokrokem. Dochází k výrazným změnám ve všech oblastech lidského života, ke zrychlení tempa, zdůrazňuje potřebu adaptace, a to jak pracovní, tak sociální, na nové životní situace, kvůli kterým se zvyšuje potřeba mobility člověka. Velmi důležitým aspektem, který má vliv na změny a rozvoj edukačních potřeb, je potřeba zajištění sociální integrace a omezení izolace člověka v mezilidských vztazích. Další potřebou je zajištění fyzické a psychické nezávislosti, tj. podpora tělesného i psychického zdraví (Livečka, 1979, s. 135–137).

Systemová práce se seniory je postavena na andragogických základech v podobě neformálního vzdělávání a osobnostního rozvoje, např. v rámci univerzit a akademií třetího věku. Dalším pilířem práce se seniory je evropské edukační paradigma – celoživotní učení, které reaguje na potřeby učit se po celý život a být schopný orientovat se ve světě rizik a hrozeb v podobě sociálních problémů a odcizení (Veteška, 2017, s. 12). Z výše zmíněného vyplývá, že edukace seniorů a celoživotní učení jsou důležitými prostředky k aktivizaci jedince a podpoře jeho společenské integrace.

2.1 Právní rámec a strategické dokumenty

V českém právním systému nenalezneme žádný samostatný zákon, který komplexně upravuje oblast celoživotního učení. Edukaci seniorů v rámci univerzit třetího věku částečně upravuje § 60 zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách (ČR, 1998), který vymezuje poskytování programů celoživotního učení na vysokých školách. Celoživotní učení je specifikováno v klíčovém dokumentu pro rozvoj českého vzdělávacího systému Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy *Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2030+* (MŠMT, 2020). Celoživotní učení je vymezeno jako kontinuální proces, jehož podmínkou je připravenost jedince učit se. Součástí jsou jak institucionalizované učební aktivity, tak i samostatné učení.

Koordinátorem politiky přípravy na stáří v České republice je Ministerstvo práce a sociálních věcí, které ve spolupráci s Radou vlády pro seniory a stárnutí populace tvoří vládní dokumenty zaměřené na problematiku stárnutí populace (MPSV, 2022). Základním dokumentem je *Strategický rámec přípravy na stárnutí společnosti 2021–2025* (MPSV, 2021a), který navazuje na *Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 – 2017* (MPSV, 2014). Hlavním cílem strategického rámce je nejen řešení problémů, které se týkají dnešních seniorů, ale také zahájení diskuse o přípravě na stárnutí společnosti jako celku a zapojení občanů

všech věkových kategorií. Tyto dokumenty vychází z evropské politiky. Významným evropským dokumentem, jehož cílem je mimo jiné uznání sociálního, kulturního a ekonomického přínosu starších lidí a zvyšování kvality života, je *Madridský mezinárodní akční plán pro problematiku stárnutí 2002* (MPSV, 2002). Zahájení aktivní diskuse o stárnutí je také cílem dokumentu Evropské unie vydaného v roce 2021 *Zelená kniha o stárnutí. Podpora mezigenerační solidarity a odpovědnosti* (MPSV, 2021b). Množství strategických dokumentů dokazuje, že se politici a odborná veřejnost snaží řešit otázky přípravy na stáří a stárnutí populace.

2.2 Specifika edukace seniorů

Výsledky výzkumu MPSV (2020, s. 14–16), který byl zaměřen na životní postoje a preference osob ve věku 55 a více let, vypovídají o tom, že se sebevzdělávání jako volnočasové aktivitě věnuje pravidelně 7 % a občas 14 % osob ve věku 55 a více let. Vzdělávacím aktivitám se v kategorii 55–64 let věnovalo 27 % osob, v kategorii 65–74 let 20 % seniorů, v kategorii 75–84 let 15 % seniorů a v kategorii 85 a více let 10 % seniorů. Univerzita třetího věku zaujímá páté místo mezi nejoblíbenějšími typy vzdělávacích aktivit nejpočetnější skupiny v kategorii 55–64 let. Další výsledky přichází se zjištěním, že s vyšším dosaženým stupněm vzdělání je vzdělávání v seniorském věku častějším jevem. Uvedené výsledky jsou konfrontovány v rámci diskuse s výsledky empirického výzkumu předkládané práce.

Úroveň vzdělání seniorů se v současnosti zvyšuje a stále více seniorů má ukončené středoškolské a vysokoškolské vzdělání (Špatenková & Smékalová, 2015, s. 58). Vzdělávání a učení zastává v životě seniorů důležité místo. Jsou součástí edukace, která je rovněž chápána jako důležitá výměna hodnot. Senioři jsou ochotni vkládat do svého rozvoje čas i peníze, protože přínosy edukace pro ně mají mnohonásobně vyšší cenu, a to zejména pocity smyslu života a užitečnosti a vztahy s vrstevníky (Veteška, 2017, s. 9). Demografické

analýzy vypovídají o tom, že populace stárne (ČSÚ, 2021a). Lze předpokládat, že se budou navyšovat i počty seniorů, kteří budou mít zájem se rozvíjet.

Edukaci seniorů lze chápat jako:

- všechny situace, při kterých probíhají edukační procesy, tedy dochází k záměrnému i bezděčnému učení;
- formování člověka, jeho vychovávání a vzdělávání (formální, neformální i informální);
- důležitý prostředek aktivizace a animace jedince;
- součást koncepce celoživotního učení (Veteška, 2017, s. 98).

Edukaci seniorů ovlivňují objektivní a subjektivní činitelé. Objektivní činitelé mohou být jednak celospolečenské, jednak to jsou specifické podmínky, jako jsou postavení v rodině, prostředí apod. Mezi subjektivní činitele řadíme kompetence lektorů a individuální a sociálně psychologické znaky seniorů, zdravotní stav aj. (Livečka, 1979, s. 154).

Edukační proces v andragogickém pohledu je činnost, při níž dochází k učení na straně učícího se dospělého, jemuž jsou za pomoci edukátora přímo nebo zprostředkovaně prezentovány informace (Průcha, 2014, s. 20). Během edukačního procesu je nutné zohledňovat psychodidaktické aspekty, protože usnadňují učení. Účelem psychodidaktiky je respektovat a aplikovat nové poznatky z oblasti kognitivní psychologie, neboť přispívají k zefektivnění předávání a osvojování nových informací. Je třeba, aby lektor zohlednil strukturu seniorů s ohledem na jejich věk, vzdělání, bývalé profesní zaměření a motivy k edukaci (Špatenková & Smékalová, 2015, s. 114–115).

Důležitým předpokladem edukačních aktivit je skutečnost, že lidé ve vyšším věku jsou schopni se stále učit. Učení lze definovat jako „veškeré behaviorální a mentální změny, které jsou důsledkem životních zkušeností“ (Plháková, 2004, s. 159). Učení a paměť tvoří funkční celek a proces učení zahrnuje součinnost paměti a naopak. Probíhají procesy učení, ukládání, uchovávání a vybavování psychických obsahů, zapomínání a znovupoznání.

Paměť se také vyvíjí, a to na základě vlivu lidské interakce, kultury a společenských norem (Cakirpaloglu, 2012, s. 222–223). Všechny tyto procesy jsou působením involučních změn ve stáří ovlivněny. Učení seniorů má podle Špatenkové a Smékalové (2015, s. 78–80) v souladu s Livečkou (1979) svá specifika. Prodlužuje se doba potřebná k osvojení nových poznatků. Senioři potřebují výraznější podněty k učení. Snižuje se trvalost, která souvisí s udržením a vybavováním informací. Naopak stoupá intenzita procesu učení, která má souvislost s přesvědčením seniorů o významu a hodnotě vzdělávání. Plháková (2004, s. 193) definuje paměť v nejširším smyslu jako „schopnost zaznamenávat životní zkušenosti“. Bez paměti by životní události nedávaly smysl, neměly by k sobě žádný vztah a nebylo by možné reflektovat svou existenci. Zjednodušeně lze říci, že zhoršené paměťové schopnosti a smyslové vnímání, stejně tak pokles rychlosti příjmu a zpracování informací lze kompenzovat větší odpovědností, přesností, jistotou a trpělivostí.

2.3 Cíle a funkce edukace seniorů

Cíle edukace jsou odvozeny z objektivních potřeb a zájmů. Edukace napomáhá adaptovat se na náročné životní změny. Jejím cílem je podpořit seniory ve stálém učení. Edukační programy motivují k aktivitě, napomáhají nalézt nový smysl života (Špatenková & Smékalová, 2015, s. 33–34). Haškovcová (2010, s. 136) dodává, že smyslem edukace je aktivita posluchačů, nikoliv ohromující znalostní výsledek. Veteška (2017, s. 69) v souladu s Balogovou (2007) považují edukaci za nástroj, který by měl napomáhat předcházet sociálně patologickým jevům.

Změny ve vztahu k jedinci by měly být zaměřeny na:

- uspokojování edukačních a seberealizačních potřeb seniora;
- rozvoj osobnostních charakteristik;
- přijetí a pochopení procesů stárnutí;
- znovuvytváření smyslu života seniorů.

Změny ve vztahu ke společnosti by měly být zaměřeny na:

- zlepšení pozice a sociálního statusu seniora ve společnosti;
- rozvoj plnohodnotného života (rovnost příležitostí v zaměstnání, vzdělávání ve společenském uplatnění);
- pěstování kvalitních mezigeneračních vztahů v rodinách;
- systematickou a kvalitní péči ve stáří.

Edukaci seniorů lze členit podle zaměření na jednotlivé cílové skupiny, a to na preseniorskou, seniorskou a proseniorskou. Preseniorská edukace zahrnuje přípravu na stáří ještě ve fázi plného pracovního nasazení. Seniorská edukace zahrnuje široké spektrum edukačních programů a aktivit. Proseniorská edukace zahrnuje aktivity zaměřené na mezigenerační porozumění a společenské uznání stáří, napomáhá vytvářet pozitivní obraz o seniorech a překonávat negativní stereotypy, např. ageismus (Čornaničová, 1998, s. 81–87).

Na základě výsledků výzkumů Livečka (1979, s. 142–144) rozlišuje čtyři hlavní funkce výchovy ke stáří a ve stáří. Smyslem preventivní funkce je snaha o zavedení potřebných opatření vedoucích k pozitivním formativním změnám. Anticipační funkce určuje požadované znalosti, dovednosti, postoje a způsoby chování nutné ke kvalitnějšímu prožití seniorského období. Rehabilitační funkce přispívá k tomu, aby jedinec dovedl pružně reagovat na změny a jeho život byl v rovnováze. Posilovací funkce je chápána jako nejvýznamnější funkce, která je zaměřena na podporu zájmů a aktivit seniorů tak, aby jejich život byl co nejpestřejší.

2.4 Role lektora, tutora a organizačního garanta

Lektoři, tutoři a organizační garanti jsou osoby, které přímo pracují s posluchači univerzit a virtuálních univerzit třetího věku. Osobnost lektora je velmi důležitým aspektem v rámci edukace seniorů. Již Max Scheler, německý filozof, sociolog a antropolog, se zabýval fenoménem sympatie ve výchově.

Poukazoval na to, že vztah sympatie, vzájemné náklonnosti, vytváří neobyčejně produktivní prostředí pro výchovu a vzdělávání (Pelcová, 2010, s. 172–173). Na osobnost lektora mívají však senioři často velmi vysoké nároky. Senioři vyžadují, aby byl lektor vybaven jak odbornými, tak všeobecnými znalostmi. Zároveň po něm požadují, aby byl „hodný“ a hrál roli jakéhosi poradce (Janiš ml., 2012b, s. 40). Tvrzení dokazuje například empirická studie Homolové a Vašašové (2019, s. 37) zaměřená na výzkum motivace seniorů ke studiu. Z výsledků výzkumu vyplynulo, že senioři, kteří upřednostňovali sociální faktory před faktory vzdělávacími, hodnotili lektora kladně v případě, že měl schopnost vytvářet pozitivní vztahy a přátelskou atmosféru. Úroveň odborných kompetencí lektora nepovažovali za důležitou. Podobné požadavky mají i senioři v zahraničí. Výsledky studie vzdělávacích a výukových potřeb seniorů, která byla realizována v letech 2017–2019 v Polsku, Portugalsku a Bulharsku (Kramkowska, Danilewitz, Prymak & Constancio, 2019, s. 392), dokazují, že senioři považují osobnostní faktory lektorů za velmi důležité. Naprostá většina respondentů poukazuje na to, že lektor by měl projevovat obecné rysy, jako jsou empatie, trpělivost, družnost a kreativita. Lektor by měl dále disponovat vlastnostmi, jako jsou komunikativnost, znalost tématu, flexibilita a schopnost motivovat ke studiu, které jsou řazeny mezi didaktické a metodologické rysy.

Špatenková se Smékalovou (2015, s. 187) představují základní kompetence lektora. Osobnostní kompetence obsahují humanizační aspekty, schopnost porozumění, empatie, sebereflexe apod. Lektor by měl dále disponovat odbornými a andragogicko–geragogickými kompetencemi. Lektorské kompetence zahrnují nejen didaktické a psychosociální, ale také manažerské schopnosti. Kompetence jsou konkrétně vymezeny v rámci operacionalizace dílčích výzkumných otázek v empirické části práce.

Lektorem seniorů se může v České republice stát každý, kdo má zájem se v této oblasti angažovat. Zákony České republiky nevyžadují žádnou

odbornost ani specifické požadavky. Vysokoškolské instituce však reagují na požadavky společnosti a nabízí studijní programy zaměřené na edukaci seniorů. Například Slezská univerzita v Opavě nabízí bakalářský studijní program *Edukační péče o seniory* v prezenční i kombinované formě (SLU, 2022).

Komunikace je jednou ze základních lektorských kompetencí. Je třeba, aby lektor zvolil vhodný způsob předávání informací, který zohledňuje potřeby seniorů. Lektor by měl hovořit pomaleji, zřetelně a nahlas. Také by neměl používat hovorové a vulgární výrazy a mnoho cizojazyčných pojmů. (Špatenková & Smékalová, 2015, s. 195). Janiš ml. (2012b, s. 43) podotýká, že v žádném případě lektor nesmí užívat přemíru zdobnělin a mluvit se seniory jako „s malými dětmi“. Lektor musí upravit výuku s ohledem na tempo seniorů, jaké potřebují k pochopení nových poznatků. Nová látka by měla být zpracována do přehledného systému a lektor nesmí seniory přehlcovat velkým množstvím dat (Zormanová, 2017, s. 63). I přesto, že edukace seniorů je velmi specifická, měla by být efektivní. Zormanová (2017, s. 64) zmiňuje, že je velmi důležité přistupovat k seniorům s úctou. Vnímat je jako vyzrálé osobnosti s ustálenými názory, respektovat jejich pocity strachu a úzkosti a vhodným chováním podporovat jejich sebevědomí. Při plánování výuky je třeba vycházet z individuálních požadavků jedinců a zohledňovat jejich potřeby.

Neméně důležitými aktéry edukace seniorů na univerzitách a virtuálních univerzitách třetího věku jsou kontaktní osoby, které jsou odpovědné za administrativní a organizační stránku. Zpravidla to jsou zaměstnanci organizací, které zprostředkovávají edukaci seniorů. V rámci univerzit a vysokých škol to jsou organizační garanti, kteří jsou zodpovědní za přípravu celé strategie univerzity třetího věku. Přípravují harmonogram akademického roku, vedou přijímací řízení apod. Organizační garant s lektorem by měli intenzivně spolupracovat. Palán s Langrem (2008, s. 121) dodávají, že je nutné, aby si oba aktéři vzájemně ujasnili edukační potřeby posluchačů v souvislosti

s aktuální strukturou cílové skupiny. Lektor by měl mít představu o tom, jaké je věkové složení posluchačů, jakou mají motivaci k účasti, jaká je úroveň jejich znalostí k danému tématu apod.

V konzultačních střediscích virtuálních univerzit třetího věku jsou zřizovatelem pověřeny odpovědné osoby a tutoři. Mají na starosti veškerou organizaci a svým způsobem nahrazují absentujícího „živého lektora“. Tutor je odborně proškolený lektor, který je zodpovědný za průběh edukace (Špatenková & Smékalová, 2015, s. 97).

Shrnutí

Druhá kapitola předkládané práce prezentuje poznatky z oblasti edukace seniorů jako součásti konceptu celoživotního učení. Podstatnými aspekty edukace seniorů se zabývá vědní obor gerontagogika, jehož výchozí vědní disciplínou je andragogika reagující a primárně se orientující na společenské změny. Edukace seniorů plní sociální funkci, přispívá k mezigeneračnímu porozumění a napomáhá saturovat individuální potřeby seniorů. Edukační proces je lidskou činností, při níž dochází k učení, a v rámci tohoto procesu je nutné zohledňovat psychodidaktické aspekty usnadňující získávání obsahů. Cíle edukace vyplývají z objektivních zájmů seniorů. Edukace napomáhá vyrovnávat se se složitými životními situacemi, adaptovat se na změny a podporuje seniory v dalším rozvoji. Edukační programy motivují k aktivitě a pomáhají nalézt nový smysl života. Podstatnou roli v rámci edukace zastávají lektoři a tutoři. Měli by disponovat odbornými, lektorskými, andragogicko–geragogickými a osobnostními kompetencemi. Dalšími důležitými aktéry jsou organizační garanti, kteří jsou na univerzitách třetího věku zodpovědní za přípravu celé strategie. Samozřejmě i oni by měli disponovat zejména andragogicko–geragogickými a osobnostními kompetencemi. Potřeby související s osobou lektora a tutora jsou významným faktorem v edukaci. V rámci empirického výzkumu diplomové práce jsou

zjišťovány představy seniorů, jakými kompetencemi by měl lektor disponovat a jaké vlastnosti u lektora a tutora oceňují.

Aby edukace mohla plnit své cíle, je zapotřebí znát požadavky a očekávání seniorů. Edukační potřeby se v seniorském věku v určitých ohledech liší od potřeb osob v produktivním věku. Senioři mají mimo jiné více životních zkušeností a určitý životní nadhled. Následující kapitola popisuje edukační potřeby seniorů na univerzitách a virtuálních univerzitách třetího věku.

3 Edukační potřeby seniorů na univerzitách třetího věku

Třetí kapitola je věnována teoretickému ukotvení motivace a edukačních potřeb seniorů. Pro andragogické edukační procesy jsou významné zejména dvě vstupní determinanty. V první řadě je to motivace dospělých k učení ve smyslu zájmu o vzdělávání. V druhé řadě to jsou edukační potřeby (Průcha, 2014, s. 32–33). Edukační potřeby zahrnují všechny vzdělávací a výchovné potřeby. V jednotlivých fázích života se mění a to „z hlediska kognitivního, motivačního, sociokulturního i ekonomického“ (Veteška, 2016, s. 82). Vzdělávací potřeby jedinců Průcha (2014, s. 37) popisuje jako stav prožívání nebo postrádání něčeho, co lze získat jakoukoli formou vzdělávání. Jsou ovlivňovány hodnotami a zároveň jsou motivačními stimuly aktivit člověka. Řezáčová (2015, s. 36) v empirické studii odlišuje vzdělávací a rozvojové potřeby. Za vzdělávací potřeby pokládá ty, které lze uspokojit nějakým typem vzdělávání, a za rozvojové potřeby považuje ty, které se vztahují k uplatnění jedince v budoucnosti.

Livečka (1979, s. 97–101) hovoří o charakteru výchovných a vzdělávacích potřeb a s nimi spojených zájmech. Přináší člověku nejen ekonomické výhody, ale zejména pocit společenské užitečnosti a také životní náplň. Výchova lidí vede k racionální aktivitě prožívání volného času, která uspokojuje kulturní, vědecké, společenské, přátelské a další zájmy. Rozlišuje konzumentské a tvůrčí aktivity. Konzumentskými aktivitami mohou být například čtení, poslech rozhlasu a sledování televize. Za tvůrčí považuje společenské a občanské aktivity. Dále to mohou být aktivity v oblasti sportu, zdravotní výchovy, životosprávy. Zdůrazňuje význam mezilidských vztahů, sebevýchovy a sebevzdělávání a vytváření pozitivních postojů mladé generace ke starší populaci.

Výsledky výzkumů dokazují, že v rámci organizovaného vzdělávání senioři uspokojují kromě kognitivních potřeb také důležité osobní potřeby.

Čepelkova empirická studie (2019, s. 23) poukazuje na to, že „v motivaci seniorů k organizovanému vzdělávání převažují potřeby a s nimi spojené zájmy, hodnoty a postoje.“ Senioři v rámci edukace uspokojují mimo jiné potřeby:

- být aktivní a rozvíjet volnočasové a profesní aktivity;
- získávat nové vědomosti a dovednosti;
- udržovat fyzickou a psychickou kondici;
- udržovat svou nezávislost;
- nacházet smysl a řád ve společnosti a ve světě;
- vytvářet a rozvíjet nové sociální vztahy;
- být uznáván okolím.

Organizované vzdělávání je pro seniory důležitým satisfaktorem a také stimulatorem jejich aktivit a osobního růstu (Čepelka, 2019, s. 38–39).

Otázkami potřeb a motivací seniorů na univerzitě třetího věku v České republice se zabývala například empirická studie Petřkové (1998, s. 154–156). Uvedená studie prokázala, že nejčastějším motivem byly potřeba rozšířit a doplnit si znalosti, dále potřeba sociálního kontaktu, potřeba aktivity či potřeba smyslu života.

Také výsledky výzkumů v zahraničí potvrzují, že nabídky edukačních aktivit musí být relevantní k měnícím se potřebám seniorů. Edukace seniorů by měla být konstruktivní, kreativní, otevřená změnám, angažovaná a orientovaná na měnící se potřeby seniorů (Kramkowska, Danilewitz, Prymak & Constancio, 2019, s. 383). Empirická studie edukačních potřeb seniorů na východoevropských univerzitách třetího věku polských autorů Kobylareka a Błaszczczyńskiego (2020, s. 37–38) přichází se zjištěním, že edukační potřeby jsou v jednotlivých zemích odlišné. Získaná data umožňují konstatovat, že polští senioři mohou být více spojováni s výchovou, ukrajinští senioři s péčí a běloruští senioři s vědomostmi. Podstatné však je, že univerzity třetího věku jsou schopny oslovovat a uspokojovat seniory

s různými edukačními potřebami. Edukační instituce pro seniory fungující na stejném modelu jsou schopny řešit národní rozdíly ve vzdělávacích a rozvojových potřebách seniorů. Středoevropský a východoevropský model univerzit třetího věku je natolik univerzální, že je schopen pokrýt různá edukační očekávání seniorů bez ohledu na kulturní rozmanitost v regionu. Na základě výsledků výzkumů lze předpokládat, že různorodé potřeby a očekávání seniorů si vyžádají další diverzifikaci edukačních programů.

Podstatnou roli v rámci edukace zastává motivace. Při realizaci edukačních potřeb je důležité seniory vhodně motivovat, a tím napomáhat k překonávání překážek. Následující podkapitola vysvětluje princip motivace a uvádí teorie potřeb. V další podkapitole je představena klasifikace edukačních potřeb. Navazuje podkapitola popisující omezení, se kterými se senioři musí vyrovnávat. Obsahovému zaměření kurzů a výukovým metodám a prostředkům jsou věnovány poslední dvě podkapitoly.

3.1 Motivace a teorie potřeb

Motivace je hybnou silou každého člověka, a právě na ní záleží, zda se senioři edukace zúčastní, zda v ní setrvávají nebo ji ukončí (Špatenková & Smékalová, 2015, s. 72). Jedná se o složitý proces, proto je nutné nejprve vysvětlit základní pojmy a popsat princip fungování motivace.

Motivace uvádí do pohybu lidské chování a činnost. Lze ji charakterizovat jako „proces spouštění, zaměření a regulace aktivity člověka na objekty a cíle“ (Cakirpaloglu, 2012, s. 180). Spouštěcí síly, tj. základní zdroje motivace, se rozlišují na vnitřní a vnější. Vnitřním zdrojem jsou motivy neboli pohnutky, ke kterým patří zejména potřeby. Ty jsou dále transformovány do zájmů, hodnot a částečně postojů. Jsou velmi individuální a mají různou intenzitu. Vnější zdroj jsou incentivy čili pobídky, které vznikají jako důsledky změn vnitřního a vnějšího prostředí či psychických změn. Proces konkrétní motivace si přitom člověk může, ale také nemusí uvědomovat (Janoušek

& Slaměník, 2019, s. 115). Motivy ovlivňují chování a jsou provázeny silnými emocemi. Jsou o to intenzivnější, pokud nejsou delší dobu uspokojovány (Plháková, 2004, s. 319).

Pojem *potřeba* je v mnoha koncepcích definován jako synonymum pro motiv a jedná se o více či méně vědomé mentální pohnutky (Plháková, 2004, s. 368). Potřeba je „subjektivně pociťovaný nedostatek něčeho, co je pro život nezbytné. Podstatnou stránkou potřeby je její subjektivní prožívání, nejčastěji jako pocit napětí, nelibosti, strádání. Potřebou se může stát i to, co objektivně potřebou není, nebo co dokonce organismu škodí, jako jsou kouření, alkohol, drogy“ (Janoušek & Slaměník, 2019, s. 117). Jako první se teorií potřeb zabýval americký psycholog Henry Murray (1893–1988). V roce 1938 představil komplexní teorii motivace, která vyšla jako součást rozsáhlého díla týmu psychologů a psychiatrů *Výzkumy osobnosti*. Potřeby rozděluje na primární, které vznikají a jsou uspokojovány na základě fyziologických procesů, např. potřeba kyslíku, vody, potravy. Potřeby sekundární jsou obecně psychologické a jejich vzorce tvoří podstatu osobnosti. Murray nejprve představil dvacet psychogenních potřeb, ke kterým později přidal ještě další. Jednalo se o velmi detailní diferenciaci významových rozdílů potřeb a motivů (Madsen, 1972, In Plháková, 2004, s. 366). Tento systém potřeb je však odborníky považován za velmi široký a subjektivní.

Pro obvyklou klasifikaci potřeb se ujala hierarchie potřeb amerického psychologa Abrahama Maslowa (1908–1970). Maslow rozděluje potřeby podle priority či význačnosti do pěti úrovní:

1. Fyziologické potřeby spojené primárně s poruchami homeostázy. Jedná se např. o potřebu potravin, tekutin, kyslíku, přiměřené teploty, pohybu, spánku, vyhnutí se bolesti. Maslow tyto potřeby považuje za nejmocnější ze všech a předpokládá, že pokud nebudou fyziologické potřeby uspokojeny, budou ostatní potřeby posunuty do pozadí nebo nevzniknou vůbec.

2. Potřeba bezpečí vzniká v ohrožení. Mohou to být skutečně naléhavé situace v době války, při nemoci, ale také situace spojené se změnami syntetického statusu nebo situace spojené s kritickými změnami životní dráhy člověka, jako např. ztráta zaměstnání.

3. Potřeby náležitosti a lásky. Tyto potřeby vznikají v případě, že jsou dobře uspokojeny fyziologické potřeby a potřeba bezpečí. Člověk si velmi silně uvědomuje absenci milovaných osob a přátel, osamělost, ostrakizaci, odmítnutí nebo vykořenění.

4. Potřeba úcty je založena na touze člověka po pozitivním hodnocení sebe sama, sebeúctě a úctě ze strany druhých. Pokud dochází k uspokojení této potřeby, člověk se cítí užitečným a potřebným, v opačném případě nastává pocit méněcennosti a frustrace.

5. Potřeba sebeaktualizace nastává, pokud jsou předchozí potřeby naplněny. Člověk má potřebu realizovat se v oblastech, ke kterým má předpoklady a přináší mu uspokojení. Jedná se např. o potřeby vědění, porozumění a estetické potřeby (Maslow, 2021, s. 59–68).

Plháková (2004, s. 370–371) dodává, že Maslowova hierarchie potřeb má mnoho výjimek. Vyskytují se lidé, pro které je dosažení společenského ocenění nebo úspěšná profesní dráha důležitější než potřeby náležitosti a lásky. Také mnozí umělci tvořili bez zajištění základních existenčních podmínek. Přesto je Maslowova hierarchie potřeb v západní společnosti velmi populární, a to zřejmě proto, že výstižně popisuje základní motivy lidského chování.

Motivace seniorů účastnit se edukace vychází z potřeby rozšířit si stávající znalosti, orientovat se v současném světě, setkávat se s vrstevníky a také potřeby sebeaktualizace. Edukace zvyšuje možnosti komunikovat, tím napomáhá překonat pocit osamělosti a naplňuje potřebu sounáležitosti (Zormanová, 2017, s. 66). Motivací seniorů k edukaci může být i kompenzace nerealizovaných vzdělávacích ambicí za bývalého režimu (Špatenková & Smékalová, 2015, s. 58).

Maslowova hierarchie potřeb je v diplomové práci jedním z východisek pro klasifikaci edukačních potřeb, uvedené v následující podkapitole.

3.2 Klasifikace edukačních potřeb

S přihlédnutím k uvedeným teoretickým poznatkům lze v souladu se Špatenkovou a Smékalovou (2015, s. 74), Zormanovou (2017, s. 66) a Homolovou a Vašašovou (2019, s. 26–28) rozdělit edukační potřeby do osmi oblastí:

- kognitivní potřeby: potřeba získání a prohloubení znalostí;
- sociální potřeby: potřeba sociálního kontaktu s ostatními lidmi, vrstevníky;
- potřeba aktivity: potřeba vykonávat smysluplnou činnost a být užitečný, potřeba smyslu života, potřeba životního řádu;
- potřeba kompenzace nedostatků: nedostatky intelektuální i emocionální, kompenzace poklesu výkonnosti;
- potřeba sebeaktualizace: potvrzování vlastní identity;
- potřeby související s osobou lektora, tutora: osobnostní, odborné, andragogicko–geragogické a lektorské kompetence;
- potřeby související s výukovými metodami, prostředky a obsahem: výukové metody, výukový materiál, e-learning, témata;
- potřeby související s prostředím: prostorové vybavení, dostupnost, bezpečnost, organizace.

Přehled edukačních potřeb je jedním z podkladů pro konstrukci výzkumného nástroje v rámci realizace empirického výzkumu diplomové práce.

3.3 Omezení v edukaci seniorů

Nejen samotní senioři, ale i organizační garanti, lektori a tutoři se na univerzitách a virtuálních univerzitách třetího věku setkávají s různými překážkami, se kterými se musí vyrovnávat. Omezení mají vliv na průběh

i vlastní výsledek edukace. Špatenková se Smékalovou (2015, s. 80–81) hovoří o bariérách ve vzdělávání a v souladu s Petřkovou (2006) je klasifikují dle jejich povahy: informační, situační, andragogické, psychologické, organizační.

Problémy s vyhledáváním konkrétních možností seniorské edukace nebo získáváním podstatných informací potřebných ke studiu nazývají informačními bariérami. Situační omezení mají souvislost s aktuálními životními podmínkami jedinců. Jedná se například o finanční náklady na uhrazení poplatků za studium, cestovní výdaje, nedostatek času, špatnou dostupnost místa výuky, zdravotní stav. Andragogická omezení mohou vyplývat například z obavy z delší odluky od posledního vzdělávání, z pochybností týkajících se nedostatečných znalostí, obsahů, forem a hodnocení edukačních aktivit, obavy z osobnosti lektora.

Mezi psychologické zábrany lze řadit například nízkou motivaci k učení, nízké sebevědomí, strach z neznámého. Posluchači z řad seniorů mohou mít obavy, zda jsou schopni učit se i v pozdějším věku. Šerák (2009, s. 190) podotýká, že na úroveň psychických schopností má větší vliv pravidelná intelektuální aktivita člověka než biologický věk. Mozek funguje podobně jako sval, musí tedy neustále pracovat, aby neochabl. Špatenková se Smékalovou (2015, s. 147) uvádí zásady, které respektují psychosociální potřeby seniorů a napomáhají překonávání překážek. K tomu, aby senioři pochopili nové informace, je třeba přizpůsobit tempo a způsob výkladu. Presentované informace musí být přehledné, názorné a rozdělené do několika úseků. Při výkladu se doporučuje využívat vizualizace. Během výuky je vhodné seniory aktivně zapojovat. Po seniorech nelze požadovat, aby se učili z paměti. Velmi důležité je ocenění a nesmí se zapomínat na zpětnou vazbu.

Organizační překážky souvisí s konkrétní institucí, ve které probíhá edukace. Jedná se o prostředí, časové rozvržení aktivit, různé administrativní překážky apod. Janiš se Skopalovou (2016, s. 85–86) považují za skutečné

překážky chybějící bezbariérové přístupy v některých institucích a hromadné dopravě. Šerák (2009, s. 196) doplňuje další omezení v souvislosti s nedostatečně uzpůsobeným prostorem. Navrhuje instalovat protiskluzové a stabilizační prvky a zajistit dostatečné osvětlení. Další překážky jsou způsobeny nedostatečnou nabídkou edukačních aktivit pro seniory v jednotlivých lokalitách. Janiš ml. (2012b, s. 39) v souladu s Kasperem a Lubeckim (2003) upozorňují na časové omezení ve smyslu doby konání aktivit. V případě, že se kurzy konají v zimě v podvečerních hodinách, mohou se senioři obávat o svou bezpečnost při návratu domů za tmy.

Za podstatné bariéry v učení, a to zejména v případě edukace seniorů, považuje Ondráková (2012, s. 123) nedostatek sebedůvěry a nízké sebehodnocení. Proto doporučuje, aby lektor vyzdvihoval u posluchačů jejich přednosti v učení, nezaměřoval se na jejich nedostatky, dostatečně je chválil, povzbuzoval a motivoval. Za největší omezení lze však považovat ageismus, tj. předsudky a stereotypy vůči seniorům. Mohou je uplatňovat také organizátoři a realizátoři edukačních aktivit. Jedním z předsudků je představa, že edukace ve stáří již není možná. Základní podmínkou úspěšné edukace je minimalizace těchto předsudků a stereotypů o stáří a starých lidech (Špatenková & Smékalová, 2015, s. 82).

Empirický výzkum předkládané práce je mimo jiné zaměřen na identifikaci možných omezení, se kterými se posluchači na univerzitách a virtuálních univerzitách třetího věku mohou setkat.

3.4 Obsahové zaměření edukačních kurzů

K dosažení cílů edukace je třeba stanovit vhodné obsahy. Měly by propojit získané vědomosti se schopností osvojit si nové znalosti cílovou skupinou (Tomsczyk, 2015, s. 141–142). Obsahové zaměření kurzů by mělo odpovídat potřebám seniorů. Vysoké školy a další instituce nabízí velké množství edukačních aktivit. Senioři mohou vybírat z pestré nabídky. Jsou však

omezení, jak bylo zmíněno v předchozí podkapitole, místem svého bydliště. Na univerzitách třetího věku, které jsou lokalizovány ve velkých městech, je nabídka širší a uchazeči mají na výběr z několika kurzů z různých oblastí. V konzultačních střediscích virtuálních univerzit si posluchači během úvodního setkání společně vybírají téma pro daný semestr. Virtuální univerzita měla v roce 2022 k dispozici na výběr z 38 virtuálních kurzů. Každý kurz sestává ze šesti hodinových bloků. Tematické okruhy pokrývají široké spektrum aktuálních společenských a historických témat, kultury, umění, techniky, informačních technologií aj. (ČZU, 2022a). Seznam virtuálních kurzů je uveden v tabulce 1, která je součástí přílohy č. 1.

V předchozích letech v nabídce kurzů převládaly programy zaměřené humanitním směrem. Jednalo se o kurzy z oblasti zdraví a nemoci, kultury a umění, mezilidských vztahů a historie. V poslední době se zvyšuje zájem o programy spojené s rozvojem informačních technologií (Špatenková & Smékalová, 2015, s. 86–87). Čepelka (2019, s. 29) v empirické studii prezentuje přehled tematických skupin kurzů na U3V v akademickém roce 2017/18. Celkem bylo vyhlášeno 793 kurzů ve 22 subjektech v České republice (dle zjištění autora). Počet kurzů počítačové gramotnosti tvořilo 12,6 %, výuka jazyků: 10,5 %, historické vědy: 10,4 %, umění: 7,3 %, vědy o umění a kultuře: 7,0 %. Velký zájem je o činnosti spojené s digitálními technologiemi jako např. editace webových stránek, tvorba rodokmenu nebo úprava fotografií. Z cizích jazyků dominuje angličtina. Oblast umění je zastoupena např. kurzy malování, tvůrčího psaní a fotografování. Z výzkumu vyplynulo, že senioři mají největší zájem o kurzy zvyšující počítačovou gramotnost a výuku cizích jazyků.

Potřebu rozvíjení digitální gramotnosti na prvním místě uvádí také senioři v zahraničí. Dokazuje to již výše zmíněná empirická studie vzdělávacích a výukových potřeb seniorů (Kramkowska, Danilewitz, Prymak & Constancio, 2019, s. 390–391). Na druhém místě se objevuje potřeba

rozvíjení dokumentové gramotnosti. Třetí nejčastěji zmiňovanou oblastí je potřeba rozšiřování znalostí o bezpečnosti a způsobech ochrany. Z dalších potřeb lze vyzdvihnout schopnost využívat sociální média a blogy, orientaci v módě, péči o tělo, výuku cizích jazyků.

Obsahové zaměření kurzů představuje důležitý aspekt edukace. Volba témat může být rozhodujícím faktorem účasti k edukaci.

3.5 Výukové metody a prostředky

Aby edukace byla efektivní, je třeba zvolit vhodné výukové metody a prostředky, které budou adekvátním způsobem přenášet edukační obsahy, a tak realizovat stanovené cíle. Tomszyk (2015, s. 150) podotýká, že neustálé inovace v oblasti informačních technologií vyžadují modifikace zastaralých výukových metod.

Zormanová (2017, s. 141) charakterizuje výukovou metodu jako intencionální postup, podle kterého se naplňuje edukační proces a při němž se uplatňují didaktické prostředky. V rámci edukace seniorů lze využívat výukové metody používané při edukaci dospělých. Lektor musí volit takové metody, které odpovídají potřebám seniorů.

V současnosti existuje mnoho výukových metod a jsou také různě klasifikovány. Výukové metody rozdělené podle Zormanové (2017, s. 146–168) jsou znázorněny v tabulce 2, která je součástí přílohy č. 2. S ohledem na obsahové zaměření kurzů na univerzitách třetího věku nelze však využívat všech metod v celém svém rozsahu. Nejpoužívanější jsou metody slovní, které vyvolávají u posluchačů zájem o danou problematiku a napomáhají pochopit její podstatu. Mezi monologické metody lze zařadit vyprávění, vysvětlování, přednášku, popis a prezentaci. Dialogickými metodami jsou rozhovor, diskuse a dialog. Dále mohou být využívány např. metody situační, které učí procesu rozhodování, nebo didaktické hry

vedoucí k propojování osvojených poznatků, dovedností a životních zkušeností. Příkladem je simulační hra, při které posluchači hrají různé role.

Metoda vyprávění přitažlivě zpravuje o konkrétních jevech a situacích probíhajících jako sled událostí (Zormanová, 2017, s. 151). Je vhodnou výukovou metodou pro seniory na univerzitách třetího věku. Vyprávění dokáže upoutat pozornost posluchačů, působit na jejich představivost a motivovat k další edukaci. Je však nutné, aby lektor vhodně používal intonaci a neverbální komunikaci. Senioři také mohou vyprávění lektora doplnit o svoje zkušenosti. Nevýhodou vyprávění je, že ho nelze použít pro všechna přednášená témata (Špatenková & Smékalová, 2015, s. 126).

Metoda vysvětlování detailně popisuje a analyzuje jevy, jejich podstatu a vzájemné vztahy (Zormanová, 2017, s. 150). Při používání této metody by měli mít posluchači k dispozici výukový materiál ve vizuální i písemné podobě, podle něhož lektor jednotlivé jevy vysvětluje a případně se vrací k určitým pasážím. Lektor provádí za každou kapitolou krátké shrnutí. Je vhodné nezatěžovat seniory mnoha fakty, lektor by měl vyzdvihnout pouze podstatné informace (Špatenková & Smékalová, 2015, s. 126–127).

Metodou typickou pro vysokoškolské prostředí je přednáška. Podává ucelený a systematický přehled dané problematiky. Její výhodou je, že v relativně krátkém čase lze předat velké množství informací pro četnou skupinu posluchačů. Dnes je však monologická přednáška překonána a doporučuje se kombinovat s dialogem (Zormanová, 2017, s. 146). Na univerzitách třetího věku jsou přednášky očekávané a také hojně využívané. Špatenková se Smékalovou (2015, s. 127) je k edukaci seniorů nepreferují. Avšak uznávají, že kvalitní přednášky mohou splnit svůj účel.

Popis je specifický tím, že postihuje vlastnosti jevů, ale dále nevysvětluje vztahy mezi nimi. Je důležité, aby byla dodržena zásada odbornosti. Prezentace se používá pro zpestření výuky a zejména jako opora lektora. Rozhovor, diskuse a dialog jsou slovní dialogické metody, které jsou

charakteristické aktivní komunikací mezi posluchači a lektorem. Vychází ze zkušeností a poznatků všech aktérů. Diskusi by měl řídit zkušený moderátor, který zajistí efektivitu výuky (Zormanová, 2017, s. 149–152).

V rámci edukace se využívá různých materiálních výukových prostředků. Posluchači mají k dispozici textové materiály, které zpravidla nahrazují zápis. Jsou to např. sylaby, pracovní listy, výtahy a souhrny. Textové pomůcky jsou seniory velmi žádané. Textový materiál se využívá nejen během prezenční výuky, ale je nepostradatelnou součástí samostudia. Záznamy kurzu mohou být také k dispozici na CD-ROMu nebo na webových stránkách univerzity (Špatenková & Smékalová, 2015, s. 145–146).

Edukace na virtuálních univerzitách je odlišná ve srovnání s prezenční výukou na univerzitách třetího věku. Jedná se o specifickou formu distanční výuky. Distanční vzdělávání je forma řízeného studia, při níž učitel a student nejsou v přímém kontaktu. Při výuce se používají informační a komunikační technologie (Zormanová, 2017, s. 176). Pro výuku na virtuálních univerzitách se připravují videopřednášky, které jsou nahrávány vysokoškolskými pedagogy ve spolupráci s týmem techniků. Nasbíraný materiál je poté v nahrávacím studiu sestřihán, obohacen o multimediální prvky a upraven do konečné podoby. Tyto videopřednášky jsou přenášeny v konzultačních střediscích, kde probíhá edukace seniorů za podpory pracovníků středisek. Celou videopřednášku nebo její části lze znovu přehrát či zastavit. Senioři si mohou pohodlně prostudovat text doslovně přepsané videopřednášky a zapisovat poznámky (Nehodová, 2018, s. 11–12). Senioři, kteří se účastní edukace na Virtuálních Univerzitách by měli mít předpoklady a vysokou motivaci k samostatnému studiu.

Shrnutí

Ve třetí kapitole předkládané práce jsou vymezeny důležité aspekty v souvislosti s edukačními potřebami. Andragogické edukační procesy jsou ovlivňovány ve vzájemném vztahu motivací dospělých k učení a edukačními potřebami. Motivace vyvolává a usměrňuje jednání a chování jedinců. Spouštěcí silou je motiv, který vyvolá lidské počínání zaměřené na uspokojení potřeb. Pro kategorizaci potřeb je nejčastěji používána Maslowova hierarchie potřeb, která je v diplomové práci jedním z východisek pro definování edukačních potřeb. Edukační potřeby zahrnují všechny výchovné, vzdělávací a rozvojové potřeby. V rámci organizovaného vzdělávání jsou uspokojovány kromě kognitivních potřeb také důležité osobní potřeby. Při realizaci edukačních potřeb je důležité seniory patřičně motivovat, a tím napomáhat k překonávání překážek. Je vhodné používat didaktické zásady, výukové metody, prostředky a obsahy přizpůsobené seniorům. Lektor a tutor by měl posluchače zapojovat do výuky, nezapomínat na zpětnou vazbu a zejména na ocenění. Během edukace je třeba k seniorům přistupovat s ohledem na jejich individuální potřeby. Mohou být odlišné u mužů a žen. Svou roli může hrát dosažené vzdělání jedinců a také s přibývajícím věkem mohou být potřeby rozdílné. V rámci empirického výzkumu diplomové práce se senioři mohou vyjádřit k aspektům v souvislosti s edukačními potřebami a vymežit, jakým způsobem jsou jejich potřeby naplňovány.

4 Univerzity a virtuální univerzity třetího věku

Univerzity třetího věku (U3V) jsou vzdělávací instituce pro osoby v postproduktivním věku, které vznikají při vysokých školách v rámci celoživotního učení a poskytují edukaci na univerzitní úrovni. V prostředí univerzit třetího věku probíhají edukační procesy s vysokým podílem záměrného, tj. intencionálního, a organizovaného učení (Veteška, 2016, s. 84). Specifickou formou seniorské edukace jsou virtuální univerzity třetího věku (VU3V), které nabývají na důležitosti zejména v posledních letech. Zprostředkovávají edukaci na univerzitní úrovni v lokalitách v dosahu bydliště seniorů. Jedná se o propojení distančního vzdělávání s podstatným sociálním aspektem prezenčních přednášek, kterým je pravidelný sociální kontakt s vrstevníky (Špatenková & Smékalová, 2015, s. 96).

Univerzity třetího věku jsou otevřeným edukačním systémem, který se snaží pružně reagovat na potřeby společnosti a aktivních seniorů. Hlavním posláním univerzit třetího věku je poskytnout seniorům uspokojení osobních zájmů, rozšíření vědomostního obzoru, otevření univerzitních zdrojů jedincům v postproduktivním věku a mezigenerační učení. Cílem U3V programů je umožnit seniorům seznamovat se s nejnovějšími poznatky vědy, kultury, historie aj. (Veteška, 2017, s. 104).

Univerzity a virtuální univerzity třetího věku v České republice zastřešuje Asociace univerzit třetího věku České republiky (AU3V ČR). Byla založena v roce 1993 a sjednotila pravidla fungování univerzit třetího věku na vysokých školách. Jejím hlavním cílem je zajišťování kvality výuky a dostupnosti univerzit třetího věku seniorské populaci. Asociace aktivně komunikuje se svými členy, průběžně aktualizuje metodiku a spolupracuje s evropskými organizacemi. Aktuálně má 47 organizačních jednotek (AU3V ČR, 2022a). Metodika pro měření výkonu univerzit třetího věku byla AU3V vypracována v letech 2010–2011. Na základě metodiky vkládají jednotliví

členové informace o vyučovaných kurzech do informačního systému. Ze získaných dat se vypočítávají dotační příspěvky MŠMT na příslušný kalendářní rok jednotlivým vysokým školám. Díky standardizaci je systém seniorské edukace v České republice považován za velmi kvalitní. Česká republika zaujímá v tomto směru jedno z předních míst nejen v Evropské unii, ale i v celém světě (Adamec, Kryštof & Šolc, 2011, s. 27).

4.1 Historie a charakteristika univerzity třetího věku

První univerzita třetího věku byla založena Pierrem Vellasem v roce 1973 na Univerzitě společenských věd v Toulouse ve Francii. Jeho cílem bylo vytvořit pro stárnoucí populaci druhý životní program v podobě vzdělávacích aktivit, který by odpovídal jejím potřebám (Špatenková & Smékalová, 2015, s. 89). U nás byla otevřena první U3V jako součást Univerzity Palackého v Olomouci v akademickém roce 1986/1987, garantem však byl tehdy Československý červený kříž. Univerzita Palackého v Olomouci se stala univerzitním zřizovatelem U3V v roce 1991 díky iniciativě profesora Jana Jařaba. Na Univerzitě Karlově v Praze vznikla U3V v akademickém roce 1987/1988 (Haškovcová, 2010, s. 129–130).

Univerzity třetího věku jsou navázány na formální vzdělávací systém a jsou zajišťovány veřejnými vysokými školami. Edukace probíhá v prostorách školy za participace vysokoškolských pedagogů. Obsahové zaměření zpravidla odpovídá zaměření mateřské univerzity, není to však podmínkou. Toto specifikum je typické pro francouzský model, který je realizován např. v Belgii, Švýcarsku, Polsku a České republice. Ve Velké Británii se uplatňuje britský model. Vyznačuje se mnohem rozvolněnějším institucionálním rámcem a podmínkou není přímé napojení univerzit třetího věku na vysokou školu (Adamec, Kryštof & Šolc, 2011, s. 15–16).

Jak vyplývá z výše uvedeného, univerzity třetího věku v České republice by měly být prokazatelně spojené s akreditovanou vysokou školou. Podmínky

pro přijetí ke studiu si určuje každá vysoká škola individuálně. Jednou z podmínek může být přiznání starobního důchodu uchazeči. Není to však pravidlem, často jsou přijímáni mladší posluchači (Adamec, Kryštof & Šolc, 2011, s. 19). Dle dostupných informací jsou nejfrekventovanější skupinou na univerzitách třetího věku senioři ve věku 60–70 let. Z hlediska genderového zastoupení je univerzitní prostředí vysoce feminizované, ženy tvoří přibližně 80 % posluchačů (Šerák, 2018).

Edukační programy jsou plánovány na dobu trvání minimálně jednoho semestru a posluchači se podílejí na financování. Během edukace senioři zpracovávají kolokviální nebo závěrečné práce. Absolventi na závěr studia obdrží certifikát nebo osvědčení. Studium však není ukončeno získáním akademického titulu (Špatenková & Smékalová, 2015, s. 90–91). Evaluace a způsob ukončení patří mezi hlediska, kterými se edukace seniorů liší od formálního vzdělávání.

Jedním z nejdůležitějších aspektů edukace mnoha univerzit třetího věku je práce s počítačem a komunikace prostřednictvím internetu. Senioři upřednostňují různé způsoby on-line komunikace. Jejich výběr závisí na různých faktorech, např. jak dovedou obsluhovat počítač, zda používají internetové bankovníctví nebo jestli umí komunikovat cizím jazykem. Využívání informačních technologií v edukaci seniorů má kromě pozitivních přínosů také negativní stránku. Může docházet ke zcizení identity, rozšiřování nevhodných a nebezpečných obsahů, útoku počítačovým virem apod. Senioři by měli být prostřednictvím lektora, tutora či organizačního garanta na toto nebezpečí včas a důsledně upozorněni (Tomsczyk, 2015, s. 147–148).

4.2 Virtuální univerzita třetího věku

Virtuální univerzita je organizovaná Provozně ekonomickou fakultou České zemědělské univerzity v Praze. Edukační kurzy probíhají v podobě on-line videopřednášek, které se uskutečňují v jednotlivých pobočkách a jsou společné. Kurzy se konají jednou za čtrnáct dní v konzultačních střediscích, které jsou součástí knihoven, městských úřadů, informačních středisek, škol, klubů seniorů apod. Zřizovateli konzultačních středisek jsou zástupci organizací, které mají zájem o edukaci seniorů ve svém regionu. Zřizovatel určuje tutora konzultačního střediska, který má na starosti organizační, administrativní a marketingové aktivity. Veškeré informace v souvislosti s virtuálními univerzitami mohou senioři i široká veřejnost nalézt na portálu *e-senior.czu.cz*. Je zde k dispozici seznam regionálních konzultačních středisek, přehled virtuálních kurzů, informace o pořádaných akcích a také jsou zde uveřejněny nejlepší eseje posluchačů. Přístup do tohoto portálu je umožněn po zadání přístupových údajů, které obdrží zřizovatel a po zapsání do kurzu také posluchač. Pokud posluchači chtějí získat za studovaný kurz *Pamětní list*, musí průběžně vypracovávat závěrečné testy. Celkem se jedná o sedm testů. Dále je nutná prezenční účast na společných přednáškách, povoleny jsou dvě absence. Po ukončení šestisemestrálního studijního cyklu se mohou absolventi účastnit promoce a získat *Osvědčení o absolutoriu U3V*. Edukace seniorů má obvykle charakter osobnostního rozvoje. Společná účast na těchto videopřednáškách má však další velmi důležitý aspekt. Díky tomu, že organizátoři umožňují seniorům setkávat se o něco dříve před začátkem výuky, mají senioři dostatek prostoru poznat své kolegy, diskutovat a předávat si zkušenosti. Tím si často nahrazují chybějící sociální kontakt (Nehodová, 2018, s. 11–22). V rámci výzkumu diplomové práce ve vztahu k cíli práce je ověřováno, zda jsou virtuální univerzity prostředím, ve kterém se vytváří a rozvíjí sociální vztahy.

4.3 Univerzity a virtuální univerzity třetího věku v Jihočeském kraji

V Jihočeském kraji jsou univerzity třetího věku organizovány dvěma vysokými školami v Českých Budějovicích a jednou v Jindřichově Hradci. První Univerzita třetího věku vznikla při Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích. Byla založena v roce 1991 jako součást Zdravotně sociální fakulty. Založení bylo iniciováno zdravotníky a lékaři společně s tehdejším rektorem Jihočeské univerzity, doc. PhDr. Jiřím Divíškem, CSc., a doc. PhDr. Janou Šemberovou, CSc. O rok později byl otevřen první šesti semestrový kurz s názvem *Péče o člověka a jeho zdraví* (Šemberová, 2011, s. 37). Univerzitu třetího věku při Vysoké škole technické a ekonomické v Českých Budějovicích mají senioři možnost navštěvovat od roku 2021 (VŠTE ČB, 2022). Univerzita třetího věku v Jindřichově Hradci je organizována Fakultou managementu Vysoké školy ekonomické v Praze. Její provoz byl zahájen v akademickém roce 2002/03 a byly otevřeny tři kurzy: *Úvod do makroekonomie, Psychologie a Management zdravotnictví* (Jireš, Kubálek & Syrovátka, 2011, s. 92). V tabulce 3 jsou zobrazeny U3V v Jihočeském kraji.

Tab. 3 Univerzity třetího věku v Jihočeském kraji
Zdroj: zpracováno autorem podle AU3V ČR, 2022b

Okres	Město	Vysoká škola	Fakulta
České Budějovice	České Budějovice	Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích	Filozofická fakulta Přírodovědecká fakulta Teologická fakulta Zdravotně sociální fakulta
České Budějovice	České Budějovice	Vysoká škola technická a ekonomická v Českých Budějovicích	
Jindřichův Hradec	Jindřichův Hradec	Vysoká škola ekonomická v Praze	Fakulta managementu

Virtuální univerzity třetího věku jsou organizovány Českou zemědělskou univerzitou v Praze prostřednictvím jednotlivých konzultačních středisek v rámci Jihočeského kraje. První kurzy byly zahájeny v roce 2010 na Fakultě managementu v Jindřichově Hradci (Jireš, Kubálek & Syrovátka, 2011, s. 93).

V Jihočeském kraji v zimním semestru 2022/2023 bylo evidováno celkem 35 konzultačních středisek ve všech sedmi okresech. Jedná se o třetí nejvyšší počet středisek v kraji v České republice. V některých městech se nachází i více konzultačních středisek současně, jako je tomu například v Dačicích (ČZU, 2022b). V tabulce 4 jsou uvedeny VU3V v Jihočeském kraji. Zájem o seniorskou edukaci dokazuje nejen mnoho příležitostí k rozvoji, ale také rozmanitá nabídka kurzů. Přehled kurzů na U3V v Jihočeském kraji v zimním semestru 2022/2023, je uveden v tabulce 5, která je součástí přílohy č. 3.

Tab. 4 Virtuální univerzity třetího věku v Jihočeském kraji

Zdroj: zpracováno autorem podle ČZU, 2022b

Okres	Konzultační středisko	Místo konání	Organizátor
České Budějovice	Borovany	Zámek - Podzámčí, KS Podkroví, Žižkovo nám. 1	Město Borovany
	České Budějovice	Jihočeská vědecká knihovna, Lidická 1	Klub Aktiv, z.s.
	Dobrá Voda	Domov důchodců Dobrá Voda, Pod Lesem 1362/16	Domov důchodců Dobrá Voda
	Horní Stropnice	ZŠ a MŠ Horní Stropnice, Horní Stropnice 214	Bonfido o.p.s.
	Chvalkov	Domov pro seniory Chvalkov, Chvalkov 41	Domov pro seniory Chvalkov
	Trhové Sviny	Centrum KA, Nábř. Svatopluka Čecha 664	Město Trhové Sviny
	Týn nad Vltavou	Městské centrum kultury a vzdělávání, Tyršova 424	MC kultury a vzdělávání
	Zliv	ZŠ a ZUŠ Zliv, Lidická 315	ZŠ a ZUŠ Zliv
Český Krumlov	Benešov nad Černou	ZŠ Benešov nad Černou, Komenského 100	KŠ Benešov nad Černou, z.s.
	Český Krumlov	Městská knihovna v Českém Krumlově, Horní 155	MK v Českém Krumlově
	Kaplice	Spolková místnost Linecká, Kaplice	HYALIT, o.s.
	Křemže	Knihovna městyse Křemže, Školní 320	Městys Křemže
	Velešín	Městská knihovna Velešín, Družstevní 340	MAS Pomalší, o.p.s.
Jindřichův Hradec	České Velenice	Česko-rakouské centrum FENIX, Revoluční 245	Město České Velenice
	Dačice	MÚ Dačice, zasedací místnost, Palackého nám. 2	Knihovna Matěje Mikšíčka
	Dačice MK	Knihovna Matěje Mikšíčka, Pantočkova ulice 89/IV	Knihovna Matěje Mikšíčka
	Jindřichův Hradec MK	MK Jindřichův Hradec, U Knihovny 1173/II	MK Jindřichův Hradec
	Kardašova Řečice	Městská knihovna, Nám. J. Hrubého 64	Město Kardašova Řečice
	Slavonice	VOLBA PRO SLAVONICKO, Horní náměstí - MÚ 525	VOLBA PRO SLAVONICKO
	Studená	Knihovna V. Javořícké, nám. Sv. J. Nepomuckého 17	Obec Studená
Písek	Třeboň	Městská knihovna, Chelčického 1	Městská knihovna, Třeboň
	Milevsko	Městská knihovna v Milevsku, Nám. E. Beneše 1/21	Městská knihovna v Milevsku
Písek	Písek	Městská knihovna Písek, Alšovo nám. 75	Městská knihovna Písek
	Prachatice	Prachatice	Městská knihovna Prachatice, Husova 71
Vimperk		Senior klub Vimperk, z. s., Sklářská 399	Senior klub Vimperk, z. s.
Strakonice	Blatná	KC aktivního života Blatná, Nádražní ulice 661	Svazek obcí Blatenska
	Katovice	Kolářova knihovna Katovice, Husovo náměstí 5	MAS STRAKONICKO, z. s.
	Strakonice	MAS STRAKONICKO, z. s., Palackého náměstí 1090	MAS STRAKONICKO, z. s.
	Střelské Hoštice	ZŠ a MŠ Střelské Hoštice, Střelské Hoštice 10	Obec Střelské Hoštice
	Vodňany	Kulturní dům, Zeyerovy sady 963	MAS Vodňanská ryba
	Volyně	Dům s pečovatelskou službou, Vimperská 595	MAS Strakonicko, z.s.
Tábor	Mladá Vožice	Městský úřad Mladá Vožice, Žižkovo náměstí 80	Město Mladá Vožice
	Sezimovo Ústí	VOŠ, SŠ a COP, Budějovická 421	VOŠ, SŠ a COP Sezimovo Ústí
	Soběslav	Kulturní dům města Soběslavi, Jirsíkova 34	Kulturní dům města Soběslavi
	Tábor	Městská knihovna Tábor, Jiráskova 1775	Městská knihovna Tábor

Shrnutí

Čtvrtá kapitola diplomové práce je věnována univerzitám a virtuálním univerzitám třetího věku, jejichž hlavním úkolem je aktuálně reagovat na společenské výzvy a potřeby seniorů. Nejprve jsou zmíněny historické souvislosti jejich vzniku a vývoje. První univerzita třetího věku vznikla ve Francii v sedmdesátých letech 20. století. U nás byla první univerzita třetího věku otevřena v akademickém roce 1986/1987 jako součást Univerzity Palackého v Olomouci a další o rok později také na Karlově univerzitě v Praze. Později vzniká virtuální univerzita třetího věku jako reakce na požadavek rozšíření edukace seniorů do regionů. Jedná se o projekt, který je organizován Provozně ekonomickou fakultou České zemědělské univerzity v Praze, a kurzy probíhají v podobě on-line videopřednášek v konzultačních střediscích. V závěru kapitoly jsou představeny univerzity a virtuální univerzity třetího věku v Jihočeském kraji. Empirický výzkum předkládané diplomové práce zjišťuje, jaké jsou edukační potřeby seniorů na univerzitách a virtuálních univerzitách třetího věku v Jihočeském kraji a zda jsou uspokojovány. Celý průběh výzkumu a jeho výsledky jsou prezentovány v navazující empirické části práce.

5 Empirická část

Výzkum edukace seniorů na univerzitách a virtuálních univerzitách třetího věku je realizován v Jihočeském kraji. Kraj je svou rozlohou druhým největším v České republice. Je krajem s nejmenší hustotou zalidnění s přibližně 64 obyvateli na 1 km². V okrese České Budějovice žije 30 % obyvatel kraje. Je to dáno především soustředěním obyvatel do krajského města České Budějovice. Dalšími velkými městy jsou Tábor, Písek, Strakonice a Jindřichův Hradec. V těchto pěti městech žije téměř třetina Jihočeů. Od demografické struktury kraje se výrazněji odlišuje pohraniční okres Český Krumlov s pestřejším národnostním složením a mladší věkovou strukturou (ČSÚ, 2021b). Obyvatelstvo Jihočeského kraje je ve srovnání s celou Českou republikou nepatrně starší. V Jihočeském kraji žilo v roce 2021 celkem 134 580 obyvatel starších 65 let, z toho 58 409 mužů a 76 171 žen. Senioři tvořili 21,3 % z celkového počtu obyvatel Jihočeského kraje, což je o 0,9 % více, než je průměr celé země (ČSÚ, 2021a).

Identifikace edukačních potřeb seniorů v Jihočeském kraji nepatří mezi častá témata výzkumů. Podobné seniorské tematické v Jihočeském kraji se věnují některé bakalářské práce. Cílem výzkumu, který byl součástí bakalářské práce s názvem *Volný čas seniorů* (Maliňáková, 2008), bylo zhodnotit spokojenost seniorů v souvislosti se studiem na U3V. Výzkumná sonda byla realizována na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích a bylo využito kvantitativní výzkumné strategie. Také bakalářská práce s názvem *Vzdělávání seniorů v rámci univerzity třetího věku jako forma aktivního stárnutí* (Ifkovich, 2020) zjišťuje za pomoci kvalitativní výzkumné strategie, jaký přínos má pro seniory vzdělávání na U3V. Výsledky výzkumů jsou v rámci diskuse konfrontovány s výsledky výzkumu předkládané diplomové práce.

Všechny kroky výzkumného procesu jsou realizovány podle plánu výzkumu. Nejprve bylo určeno téma práce, vymezen cíl práce a položena hlavní výzkumná otázka. Následně byly stanoveny dílčí výzkumné cíle a otázky. Současně probíhala důkladná rešerše odborné literatury, na niž navazovalo zpracování teoretické části práce. Následně bylo rozhodnuto o výzkumné strategii a výzkumném souboru. Dále byly operacionalizovány dílčí výzkumné otázky pro potřeby přípravy výzkumného nástroje. Terénní výzkum začal předvýzkumem. Byl zkonstruován výzkumný nástroj a proběhl sběr dat. Následně byla provedena analýza získaných dat, na niž navazuje interpretace výsledků výzkumu. Závěr empirické části práce je věnován diskusi k tématu a závěrečné zprávě.

5.1 Cíle výzkumu a výzkumné otázky

Cílem práce je *identifikovat edukační potřeby seniorů na univerzitách a virtuálních univerzitách třetího věku v Jihočeském kraji*. Práce je zaměřena na určení a popsání edukačních potřeb seniorů a zhodnocení očekávání seniorů v souvislosti s edukačními potřebami. Zjišťuje, zda jsou edukační potřeby seniorů na univerzitách a virtuálních univerzitách třetího věku v Jihočeském kraji uspokojovány. Pro dosažení hlavního výzkumného cíle byly stanoveny dílčí cíle:

1. *Vymezit důvody seniorů k účasti na U3V a VU3V.*
2. *Popsat edukační omezení seniorů na U3V a VU3V.*
3. *Představit a charakterizovat seniory preferované oblasti a témata k edukaci na U3V a VU3V.*
4. *Vymezit seniory oceňované kompetence lektorů U3V a tutorů VU3V.*
5. *Vytýčit a popsat seniory upřednostňované výukové metody na U3V.*
6. *Zhodnotit naplnění očekávání seniorů na U3V a VU3V.*

Hlavní výzkumná otázka zní: *Jsou edukační potřeby seniorů na univerzitách a virtuálních univerzitách třetího věku v Jihočeském kraji uspokojovány?* Dílčí výzkumné otázky byly vytvořeny na základě dílčích cílů:

1. *Jaké jsou nejčastější důvody edukace seniorů na U3V a VU3V a proč?*
2. *S jakými omezeními se senioři setkávají během edukace na U3V a VU3V a proč?*
3. *Jaké jsou seniory oblíbené oblasti a témata k edukaci na U3V a VU3V a proč?*
4. *Jaké kompetence senioři oceňují u lektorů U3V a tutorů VU3V a proč?*
5. *Jaké výukové metody senioři na U3V upřednostňují a proč?*
6. *Jaká očekávání mají senioři na U3V a VU3V a proč?*

Dílčí výzkumné otázky jsou dále operacionalizovány na základě poznatků uvedených v teoretické části práce. Jednotlivé pojmy se stanou základem pro stanovení výzkumných otázek a položek v dotazníku.

5.2 Výzkumná strategie a výzkumný soubor

Cíl výzkumu a výzkumné otázky determinují užití kvantitativní výzkumné strategie. Kvantitativní výzkum testuje teoretické modely pomocí měřitelných konceptů (Hendl, 2017a, s. 27). Kvantitativní výzkum se zabývá analýzou jevů a procesů andragogické reality. Převážně se pracuje s numerickými daty a využívá exaktních metod a nástrojů pro měření a analýzu zkoumaných objektů (Průcha, 2014, s. 105). Kvantitativní výzkumná strategie byla zvolena jako vhodná alternativa pro výzkum, prostřednictvím které lze systematicky určit a popsat edukační potřeby současně na U3V a VU3V.

Kvantitativní výzkumy obvykle pracují s hypotézami, které se ověřují. Některé sociální a andragogické výzkumy kauzální hypotézy nepředpokládají a dokazování nahrazují popisem a analýzou problémů (Kubátová, 2013, s. 72). V souladu s tématem a cílem práce hypotézy stanoveny nejsou. Jsou vymezeny dílčí výzkumné otázky, které jsou operacionalizovány.

Základní výzkumný soubor tvoří všichni posluchači, organizační garanti a tutoři U3V a VU3V v Jihočeském kraji v zimním semestru v roce 2022/2023. Za základní výzkumný soubor považujeme všechny jedince, kteří jsou součástí zkoumané skupiny. Výběrovým výzkumným souborem rozumíme určitou část jedinců, která soubor reprezentuje. Čím větší je výběr, tím se více blíží skutečným vlastnostem základního souboru (Chráska, 2016, s. 17–21). Výzkumný soubor tvoří posluchači U3V a VU3V přítomní při distribuci tištěných dotazníků a oslovení prostřednictvím tutorů a organizačních garantů, aby vyplnili on-line dotazník. Organizační garanti U3V a tutoři VU3V se mohou dle vlastního uvážení vyjádřit k tématu. V diplomové práci je pro seniory navštěvující U3V a VU3V zvolen pojem *posluchač*. Termín je výstižný a korektní z hlediska věkové diskriminace (Špatenková & Smékalová, 2015, s. 55). Z důvodu zachování co největší anonymity jsou všichni aktéři označováni v mužském rodě.

5.3 Operacionalizace

Operacionalizace je postup, kterým se abstraktní a obecné pojmy a jevy převádějí do měřitelné podoby. Při operacionalizaci definujeme indikátory, které jsou přímo zjistitelné a pozorovatelné. Tyto indikátory dále redukuje pro potřeby výzkumu a přípravu výzkumného nástroje (Hendl, 2017b, s. 96–97). Na základě teoretických poznatků byly nejprve vymezeny sledované aspekty, definovány jednotlivé kategorie, indikátory a položky, které byly následně redukovány. Výstup procesu operacionalizace dílčích výzkumných otázek je znázorněn v tabulkách 6–12. Tematické skupiny edukačních témat v DVO 3 odpovídají Nařízení vlády č. 275/2016 Sb. (ČR, 2016), ve kterém jsou vymezeny oblasti vzdělávání ve vysokém školství.

Tab. 6 Operacionalizace DVO 1

Zdroj: zpracováno autorem

DVO 1	Kategorie	Položky v dotaznících	Výzkumné otázky v dotaznících
Jaké jsou nejčastější důvody edukace seniorů na U3V a VU3V a proč?	Znalosti	- získat a rozšířit si znalosti	Z jakého důvodu jste se rozhodl/a navštěvovat U3V?
	Sociální kontakt	- setkávat se s lidmi	
	Smysluplná činnost	- smysluplně využít volný čas - mít pravidelný životní režim	Z jakého důvodu jste se rozhodl/a navštěvovat VU3V?
	Nedostatky	- splnit si své dávné přání	Doplňující otázky:
	Sebeaktualizace	- je to důležité pro můj osobní rozvoj - dokázat si, že to zvládnu - být oceněn/a	Odkud jste se o možnosti navštěvovat U3V dozvěděl/a? Odkud jste se o možnosti navštěvovat VU3V dozvěděl/a? Účastnil/a jste se v minulosti edukace na U3V? Účastnil/a jste se v minulosti edukace na VU3V?

Tab. 7 Operacionalizace DVO 2

Zdroj: zpracováno autorem

DVO 2	Kategorie	Položky v dotaznících	Výzkumné otázky v dotaznících
S jakými omezeními se senioři setkávají během edukace na U3V a VU3V a proč?	Informace	- nedostatek potřebných informací	Co Vám zneprůjemňuje edukaci na U3V?
	Situační hledisko	- nedostatek času - studijní poplatek - špatná dostupnost do místa edukace	Co Vám zneprůjemňuje edukaci na VU3V?
	Organizace edukace	- málo přestávek - nevhodný čas konání edukace	
	Edukační prostředí	- absence bezbariérového přístupu - nevhodně uzpůsobený prostor	
	Psychika	- nízká motivace k učení - strach z neznámého - nízké sebevědomí - předsudky vůči seniorům	Jaké další aspekty ztěžují Vaši edukaci na U3V?
	Učení	- obavy z neschopnosti učit se - pochybnosti o úrovni svých znalostí - obavy z osobnosti lektora	Jaké další aspekty ztěžují Vaši edukaci na VU3V?
	Zdravotní hledisko	- zdravotní stav	

Tab. 8 Operacionalizace DVO 3

Zdroj: zpracováno autorem

DVO 3	Kategorie	Položky v dotaznících	Výzkumné otázky v dotaznících
Jaké jsou seniory oblíbené oblasti a témata k edukaci na U3V a VU3V a proč?	Architektura a urbanismus	- architektura a urbanismus	Jaká témata k edukaci na U3V Vás zajímají?
	Biologie, ekologie a životní prostředí	- biologie, příroda, zahrada, ekologie	Jaká témata k edukaci na VU3V Vás zajímají?
	Informatika	- digitální technologie, rozvoj počítačové gramotnosti	Doplňující otázky: Měl/a byste zájem o rozšíření Vámi absolvovaného kurzu na U3V? Měl/a byste zájem o rozšíření Vámi absolvovaného kurzu na VU3V?
	Filologie, jazyky	- dokumentová gramotnost, práce s informacemi v textu - jazyková výuka	
	Ekonomické obory	- ekonomika a management - finanční gramotnost	
	Potravinářství	- gastronomie, hotelnictví	
	Vědy o zemi	- geografie, cestování	
	Historické vědy	- historie, dějiny	
	Umění	- fotografování - hudba a divadlo - literatura a tvůrčí psaní - malování a kresba - móda a odívání	
	Bezpečnostní obory	- ochrana před společenskými riziky, bezpečnost	
	Neučitelská pedagogika Sociální práce	- pedagogika, andragogika, sociální práce - trénink mozku a paměti	
	Právo	- právo a veřejná správa	
	Filozofie, religionistika a teologie	- religionistika, teologie, duchovní směr	
	Mediální a komunikační studia	- sociální média, reklamní a mediální praktiky	
	Tělesná výchova a sport	- sport a tělovýchova	
Strojírenství, technologie a materiály	- technika a strojírenství		
Zdravotnické obory	- zdraví a nemoc, péče o tělo		

Tab. 9 Operacionalizace DVO 4

Zdroj: zpracováno autorem

DVO 4	Kategorie	Položky v dotaznících	Výzkumné otázky v dotaznících
Jaké kompetence seniory oceňují u lektorů U3V a tutorů VU3V a proč?	Lektor - odborné kompetence	- odborné vědomosti - zkušenosti z oboru	Jakými kompetencemi by měl lektor U3V podle Vás disponovat?
	Lektor - lektorské kompetence	- užívání zpětné vazby - prezentační dovednosti - schopnost zaujmout - systematičnost	
	Lektor - andragogicko-geragogické kompetence	- znalost metodiky práce se seniory - schopnost reflektovat aktuální vývoj	
	Lektor, tutor - osobnostní kompetence	- empatie - kreativita - schopnost vytvářet pozitivní vztahy - schopnost motivovat k učení - schopnost vyjádřit respekt k seniorům - objektivita	Čeho si nejvíce ceníte u lektora U3V? Čeho si nejvíce ceníte u tutora VU3V?
	Lektor, tutor - lektorské kompetence	- komunikativnost, kultivovaný slovní projev - organizační schopnosti	

Tab. 10 Operacionalizace DVO 5

Zdroj: zpracováno autorem

DVO 5	Kategorie	Položky v dotaznících	Výzkumné otázky v dotaznících
Jaké výukové metody senioři na U3V upřednostňují a proč?	Metody slovní monologické	- přednáška - vyprávění	Jakou výukovou metodu na U3V máte nejraději?
	Metody slovní dialogické	- diskuse	
	Metody situační	- metoda rozboru situace	
	Didaktická hra	- simulační hra	

Tab. 11 Operacionalizace DVO 6

Zdroj: zpracováno autorem

DVO 6	Kategorie	Položky v dotaznících	Výzkumné otázky v dotaznících
Jaká očekávání mají senioři na U3V a VU3V a proč?	Znalosti	- rozšířil/a jsem si znalosti	Jak edukace na U3V naplňuje Vaše očekávání?
	Sociální kontakt	- získal/a jsem nové známé - mám menší obavy ze samoty	Jak edukace na VU3V naplňuje Vaše očekávání?
	Nedostatky	- uskutečnil/a jsem to, co jsem dříve nestihl/a	Doplňující otázky: Pokud Vám okolnosti dovolí, budete v příštích letech navštěvovat U3V? Pokud Vám okolnosti dovolí, budete v příštích letech navštěvovat VU3V? Co byste doporučil/a ke zkvalitnění edukace na U3V? Co byste doporučil/a ke zkvalitnění edukace na VU3V?
	Smysluplná činnost	- lépe se vyrovnávám se změnami - změnil se můj životní styl - aktivněji přistupuji ke svému životu	
	Sebeaktualizace	- zvýšilo se moje sebevědomí - našel/našla jsem nový smysl - mám radost ze života	
		- moje očekávání se nenaplnují	

Tab. 12 Identifikátory

Zdroj: zpracováno autorem

	Proměnné	Výzkumné otázky v dotaznících
Identifikátory	Pohlaví Věk Vzdělání	Jste žena nebo muž? Kolik je Vám let? Jaké je Vaše nejvyšší ukončené vzdělání?

Jednotlivá vyhodnocení dílčích a doplňujících výzkumných otázek jsou podkladem pro naplnění cíle práce. Zodpovězení hlavní výzkumné otázky je provedeno na základě zhodnocení očekávání seniorů a zájmu seniorů pokračovat v příštích letech v edukaci. Jestliže respondenti určí jednu z možností, jakým způsobem jsou jejich očekávání naplňována, je předpokládáno, že jsou jejich potřeby uspokojovány.

5.4 Průběh výzkumu

V této kapitole jsou popsány jednotlivé fáze terénního výzkumného procesu. Nejprve byl proveden předvýzkum, byly zkonstruovány dotazníky a ty byly ověřeny pilotní studií. Následně byl realizován sběr dat.

5.4.1 Předvýzkum

Předvýzkum se provádí v rámci přípravné fáze výzkumu. Jedná se o první vstup do terénu. Výzkumník provádí výzkumnou sondu v prostředí, ve kterém bude probíhat výzkum. Zajišťuje přístupy do institucí, sjednává povolení k výzkumu, řeší otázky ochrany dat, popř. jejich anonymizaci (Hendl, 2017c, s. 58). Tato fáze výzkumu je velmi důležitá. Výzkumník ověřuje teoretické zdroje v praxi a získává komplexní představu o zkoumaném prostředí.

Předvýzkum byl proveden v konzultačním středisku VU3V v Knihovně Matěje Mikšíčka v Dačicích dne 18. 10. 2022. Návštěva střediska byla předem schválena tutorem a byly vyjasněny otázky ochrany informací. Jednalo se o druhé setkání seniorů-posluchačů VU3V v zimním semestru. Posluchači se scházeli postupně půl hodiny před začátkem přednášky a mohli si uvařit kávu a čaj. Nejprve se registrovali do kurzu, ev. uhradili kurzovné, a zakoupili sylabus. Poté již byl prostřednictvím tutora spuštěn na velkoplošné obrazovce úvodní díl videopřednášky. Na závěr posluchači společně vypracovali on-line test. Test obsahoval deset otázek a odpovědi bylo možné volit z pěti možností. Během přednášky byl veden rozhovor mezi výzkumníkem a tutorem, který sděloval své zkušenosti s vedením VU3V.

5.4.2 Dotazníky a pilotní studie

Ke sběru dat byla použita metoda kvantitativního dotazování. Dotazník je výzkumný nástroj, který využívá metody dotazování k získání velkého množství informací od různých subjektů. Jeho výhodou je relativně snadný

sběr dat (Průcha, 2014, s. 114). Dotazník musí mít jasný účel a odpovídat na výzkumné otázky. Při formulaci otázek je třeba zajistit jejich užitečnost, konkrétnost, nezaujatost a předpoklad, že respondenti budou mít dostatek informací potřebných k zodpovězení otázek a také vůli odpovídat. Navrhované odpovědi musí být snadné, jednoznačné a přiměřené účelu. Čím je větší velikost vzorku, tím by měl být dotazník strukturovanější (Cohen, Manion, & Morrison, 2007, s. 320).

Východiskem pro konstrukci dotazníku byla operacionalizace dílčích výzkumných otázek. Byly definovány kategorie a zformovány jednotlivé položky dotazníku. Pro potřeby výzkumu byly vytvořeny čtyři dotazníky s uzavřenými, polouzavřenými a otevřenými otázkami. Dotazníky určené posluchačům U3V a VU3V se do jisté míry shodují. Dvě varianty byly vytvořeny z důvodu odlišného zařazení otázek. V dotazníku pro posluchače U3V jsou přidány dvě výzkumné otázky: *Jakými kompetencemi by měl lektor na U3V podle Vás disponovat? Jakou výukovou metodu na U3V máte nejraději?* Tyto otázky nejsou na VU3V opodstatněné. Dotazníky pro organizační garanty U3V a tutory VU3V jsou téměř identické, odlišují se pouze v pojmenování. Byly vytvořeny pro potřeby rozšíření pohledu na danou tematiku. Vzory dotazníků pro U3V jsou součástí příloh č. 4 a 5.

Z důvodu zvýšení reliability výzkumného nástroje byly dotazníky prověřeny zpětnou vazbou a pilotní studií. Pilotáž je terénní testování výzkumného nástroje, které má zajistit zejména smysluplnost, srozumitelnost a účinnost otázek a eliminovat jejich nadbytečnost (Hendl, 2017d, s. 153–154). Dotazníky byly konzultovány s organizačním garantem a tutorem. Následně byly dotazníky předloženy dvěma posluchačům U3V a VU3V, kteří absolvovali edukační kurzy již v předchozích letech. V dotaznících určených posluchačům byla upravena položka č. 1 u otázky, která zjišťuje, čeho si posluchači nejvíce cení u lektora U3V a tutora VU3V. Někteří posluchači nerozuměli pojmu *empatie*. Proto byl tento pojem v dotazníku

konkrétně popsán (*schopnost vcítit se do pocitů a jednání druhé osoby*). Ostatní otázky a položky byly posluchačům srozumitelné.

5.4.3 Sběr dat

Pro potřeby získání dat byli individuálně osloveni všichni organizační garanti a tutoři. Byli seznámeni se záměrem výzkumu a následně byla dohodnuta spolupráce při distribuci dotazníků. Někteří organizační garanti a tutoři nejprve dotazníky zhodnotili, a poté se rozhodli, zda je budou distribuovat. Dotazníky určené posluchačům U3V a VU3V byly prostřednictvím organizačních garantů a tutorů předány v tištěné podobě nebo byl zaslán odkaz s webovou adresou dotazníku na emailové adresy posluchačů. Výhoda osobní distribuce dotazníků v tištěné podobě a jejich následného vyplnění a vybrání zpět tkví v tom, že je zajištěna prakticky stoprocentní návratnost (Chráska, 2016, s. 169). Výzkumník má možnost vysvětlit nejasnosti a jistotu, že dotazník vyplní daný respondent. V některých konzultačních střediscích VU3V společně se seniory vyplňovali dotazníky tutoři, a to z důvodu nízké úrovně počítačové gramotnosti posluchačů. Následně je odeslali zásilkou nebo naskenované e-mailem. Dotazníky určené organizačním garantům a tutorům byly rovněž distribuovány v tištěné nebo on-line podobě.

V úvodu každého dotazníku byli respondenti seznámeni se záměrem výzkumu. Respondenti byli informováni, že jejich účast ve výzkumu je dobrovolná, a ujištění, že získaná data budou zpracována anonymně. Vyplněním dotazníku souhlasili se zpracováním údajů. Etická stránka výzkumu je velmi důležitá. Zapojení respondentů do výzkumu musí být dobrovolné a výzkum by měl mít záruky důvěrnosti a anonymity (Cohen, Manion, & Morrison, 2007, s. 317–318). Respondenti volili z nabízených odpovědí, případně mohli dopsat vlastní odpověď.

Dotazování probíhalo v období od 1. prosince 2022 do 15. ledna 2023. Byli osloveni posluchači U3V Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích,

Vysoké školy technické a ekonomické v Českých Budějovicích a Fakulty managementu Vysoké školy ekonomické v Jindřichově Hradci. Dále byli dotazováni posluchači VU3V v konzultačních střediscích v Jihočeském kraji.

Celkem bylo distribuováno 250 dotazníků pro posluchače U3V a 448 dotazníků pro posluchače VU3V. Jedná se o jedince, kteří byli přítomni při distribuci tištěných dotazníků nebo byli osloveni prostřednictvím tutorů a organizačních garantů k vyplnění on-line dotazníků. Vráceno bylo 256 vyplněných dotazníků, 74 dotazníků od posluchačů U3V a 182 dotazníků od posluchačů VU3V. Dále se vyjádřili 2 organizační garanti U3V a 18 tutorů VU3V. Návratnost dotazníků určených posluchačům U3V činila 30 %. Návratnost dotazníků určených posluchačům VU3V činila 41 %. Návratnost je nižší. Jedním z důvodů je skutečnost, že dotazníkové šetření probíhá mezi respondenty z řad seniorů, kteří jsou již ve věku, kdy jim může činit potíže čtení, vlastní vyplňování a nižší počítačová gramotnost. Někteří se rozhodnou, že dotazník raději nevyplní, jiným ochotně na VU3V pomáhali tutoři. Posluchači na U3V jsou častěji dotazováni v rámci výzkumů a mohou mít menší zájem odpovídat. Dalším důvodem nižší návratnosti je skutečnost, že dotazníky byly distribuovány prostředníkem a nelze vždy stoprocentně distribuci ověřit. Bohužel u on-line formy distribuce dotazníků, ač se jedná o jednodušší způsob vyplňování, není návratnost vysoká. Dle Chrásky (2016, s. 169) u rozesílaných dotazníků se musí počítat s relativně malou návratností. Průměrná návratnost se může pohybovat v intervalu od 30 % do 60 %. Pro zvýšení návratnosti bylo učiněno několik kroků. Pokud to bylo možné, byly dotazníky distribuovány v tištěné podobě. Dále byli opakovaně osloveni organizační garanti a tutoři se žádostí, aby znovu vyzvali posluchače k vyplnění dotazníku, kteří tak ještě neučinili.

5.5 Výsledky výzkumu

V první části kapitoly jsou analyzována data získaná prostřednictvím dotazníkového šetření. Jsou vyhodnoceny dílčí a doplňující výzkumné otázky. Na analýzu dat navazuje interpretace výsledků výzkumu.

5.5.1 Analýza dat

Data získaná prostřednictvím hypertextového odkazu byla extrahována z dotazníkového softwaru. Získaná data z on-line dotazníků a data z tištěných dotazníků byla transkribována do tabulkového procesoru MS Excel, ve kterém byla souhrnně evidována v datové matici. V případě většího výběru je nutné všechny odpovědi u otevřených otázek kategorizovat a kódovat (Hendl, 2017d, s. 154). Kódy u uzavřených otázek, které korespondují s variantami položek, byly převedeny na numerické hodnoty. U otevřených otázek byly všechny odpovědi kategorizovány a kódovány dle četnosti výskytu konkrétních odpovědí, ev. opakovaně se vyskytujících klíčových slov. V případě otázky zjišťující, *zda by měli senioři zájem o rozšíření již absolvovaného kurzu*, bylo využito kategorií a kódů použitých pro zpracování témat. Rovněž položka jiná u polouzavřených otázek byla zpracována kódováním. V případě otázky zjišťující, *co by senioři doporučili ke zkvalitnění edukace*, byly vytvořeny nové kategorie. Otevřené odpovědi organizačních garantů a tutorů byly vyhodnoceny obdobně.

Data byla opakovaně kontrolována, aby nedošlo k chybě v přepisu dat a hodnot. Nevyplněné dotazníky byly vyřazeny. Následně bylo provedeno třídění prvního stupně. Jedná se o základní třídění, prostřednictvím kterého zjistíme, kolik respondentů má společný jeden znak, tj. znaky rozkládáme na četnosti odpovědí (Chráška, 2016, s. 171).

Výsledky jsou uvedeny v absolutních nebo relativních četnostech. Absolutní četnost vyjadřuje, kolikrát se určitá hodnota vyskytuje v souboru dat. Relativní četnost se obvykle vyjadřuje v procentech, udává, jak velká část

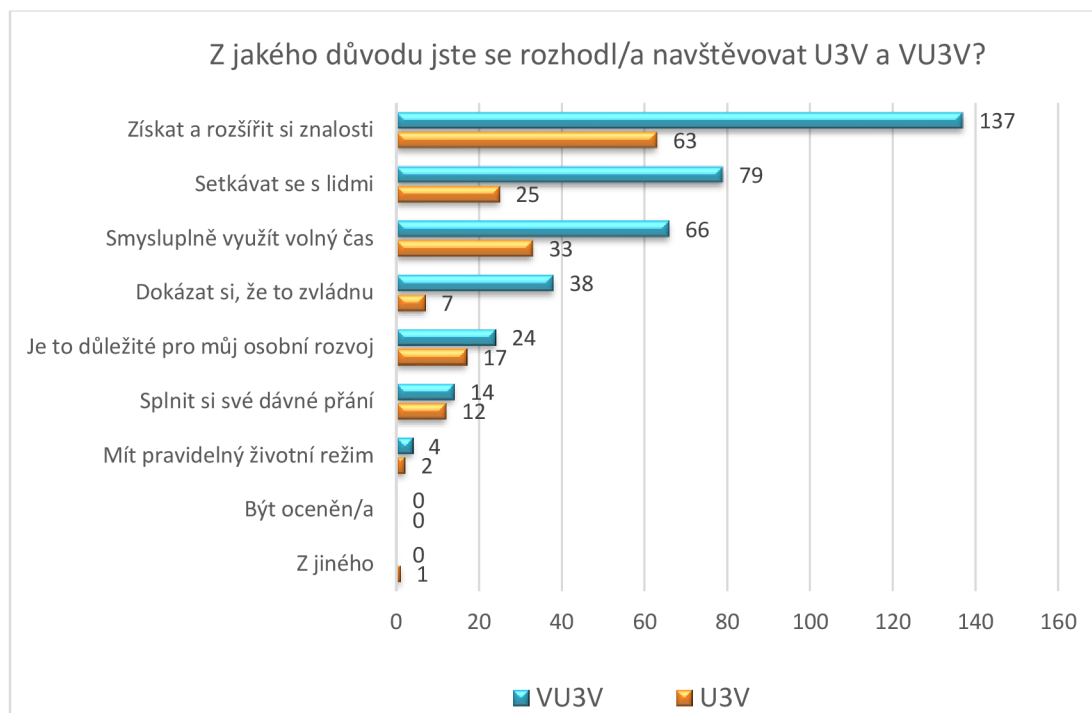
z celkového počtu hodnot připadá na danou hodnotu (Chráska, 2016, s. 35). V případě, že respondenti volili více odpovědí, jsou hodnoty uvedeny pouze v absolutních četnostech. V případě, že respondenti volili jednu odpověď, jsou hodnoty uvedeny v absolutních a relativních četnostech. V grafických znázorněních jsou hodnoty uvedené v absolutních četnostech. Získané výsledky jsou zaokrouhlené na celá čísla.

Vyhodnocení dílčí výzkumné otázky č. 1

Cílem dílčí výzkumné otázky č. 1 bylo zjistit, *jaké jsou nejčastější důvody edukace seniorů na U3V a VU3V* v souvislosti s motivací k edukaci. Proto byly položeny doplňující otázky zjišťující, odkud se senioři dozvěděli o možnosti edukace a zda již v minulosti U3V a VU3V navštěvovali.

Nejčastějším důvodem edukace respondentů VU3V i U3V je získání a rozšíření znalostí. Respondenti měli možnost zvolit nanejvýš tři odpovědi. K položce bylo zaznamenáno 137 odpovědí z celkového počtu 182 respondentů z VU3V a 63 odpovědí, z celkového počtu 74 respondentů z U3V.

V pořadí druhým nejčastějším důvodem edukace respondentů z VU3V je setkávat se s lidmi. K této položce bylo zaznamenáno 79 odpovědí. Třetím důvodem respondentů navštěvovat VU3V je možnost smysluplně využít volný čas (66 odpovědí). Respondenti z VU3V si rovněž chtějí dokázat, že jsou schopni účastnit se edukace (38 odpovědí) a považují to za důležité pro jejich osobní rozvoj (24 odpovědí). Respondenti z U3V na druhém místě volí jako důvod účasti edukace smysluplné využití volného času (33 odpovědí). Třetím důvodem je sociální kontakt (25 odpovědí). Edukaci rovněž považují za důležitou pro jejich osobní rozvoj (17 odpovědí) a mají možnost plnit si svá dávná přání (12 odpovědí). Výsledky jsou znázorněné v grafu 1.

Graf 1 Důvody edukace seniorů na U3V a VU3V

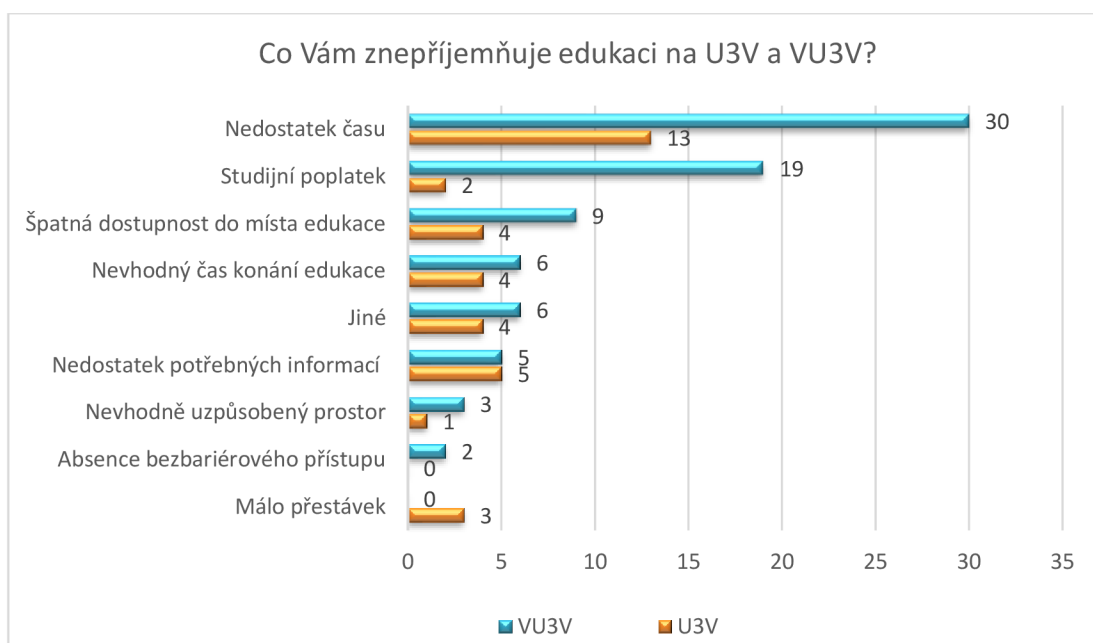
Zdroj: zpracováno autorem

Na doplňující výzkumnou otázku zjišťující, *odkud se senioři dozvěděli o možnosti navštěvovat U3V a VU3V*, respondenti obou skupin shodně uvedli, že získali informace od svých známých. Měli možnost volit pouze jednu odpověď. Celkem tuto možnost zvolilo 53 % respondentů z VU3V (96 odpovědí) a 42 % respondentů z U3V (31 odpovědí). 14 % respondentů z VU3V získalo informace z nástěnky v knihovně (25 odpovědí) a 11 % respondentů z U3V informovali rodinní příslušníci (19 odpovědí) a 23 % respondentů získalo informace prostřednictvím internetu (17 odpovědí).

Další doplňující výzkumnou otázkou bylo zjištěno, že celkem 63 % respondentů z VU3V (115 odpovědí) a 64 % respondentů z U3V (47 odpovědí) se opakovaně *v minulosti účastnila edukace na U3V a VU3V*. V minulosti jedenkrát navštěvovalo VU3V 10 % respondentů (18 odpovědí) a 12 % respondentů z U3V (9 odpovědí). 27 % respondentů z VU3V (49 odpovědí) a 23 % respondentů z U3V (17 odpovědí) se v minulosti edukace neúčastnila.

Vyhodnocení dílčí výzkumné otázky č. 2

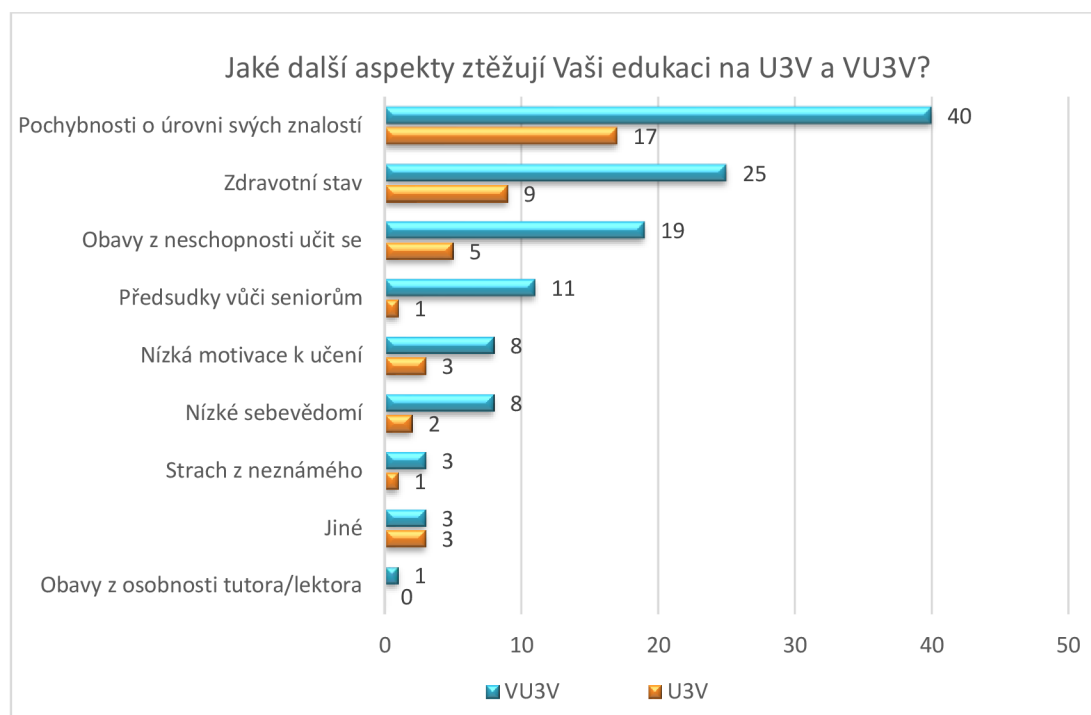
Cílem dílčí výzkumné otázky č. 2 bylo zjistit, s jakými omezeními se senioři setkávají během edukace na U3V a VU3V. Respondenti nejprve odpovídali na otázku: *Co Vám zneprjemňuje edukaci na U3V nebo VU3V?* První otázka byla zaměřena na identifikaci omezení v souvislosti s organizací, prostředím a situačním hlediskem. Respondenti měli možnost volby nanejvýš tří položek. K otázce se příliš respondentů nevyjádřilo nebo zmínili, že je žádné překážky neomezují. Pokud odpovídali, obě skupiny se shodovaly v tom, že se potýkají s nedostatkem času (30 odpovědí respondentů z VU3V a 13 odpovědí respondentů z U3V). V druhé řadě respondenty z VU3V omezuje studijní poplatek (19 odpovědí) a respondenti z U3V postrádají potřebné informace (5 odpovědí). Dále mají obě skupiny problémy s dostupností (9 odpovědí respondentů z VU3V a 4 odpovědi respondentů z U3V). Některým respondentům z U3V nevyhovuje čas konání edukace (4 odpovědi). K položce jiné respondenti z VU3V zmiňují omezený výběr témat. Dále někteří respondenti z U3V uvedli, že je obtěžují pozdní příchody ostatních posluchačů a rovněž drahé parkovné v centru města (viz graf 2).

Graf 2 Omezení v edukaci na U3V a VU3V I.

Zdroj: zpracováno autorem

Na druhou otázku týkající se *dalších aspektů, které mohou ztěžovat edukaci*, odpovídali respondenti obou skupin shodně. Otázka byla zaměřena na identifikaci psychických omezení, omezení v učení a zdravotního omezení. Respondenti volili nanejvýš tři možnosti. Podobně jako u předchozí otázky se příliš respondentů nevyjádřilo nebo jim edukaci nic neztěžuje. Respondenti v první řadě pochybují o úrovni svých znalostí. K této možnosti bylo zaznamenáno 40 odpovědí respondentů z VU3V a 17 odpovědí respondentů z U3V. Respondenty v druhé řadě omezuje zdravotní stav (25 odpovědí respondentů z VU3V a 9 odpovědí respondentů z U3V). Jako třetí v pořadí byly uvedeny obavy z neschopnosti učit se (19 odpovědí respondentů z VU3V a 5 odpovědí respondentů z U3V). Někteří respondenti z VU3V se setkávají s předsudky vůči seniorům (11 odpovědí) (viz graf 3).

Graf 3 Omezení v edukaci na U3V a VU3V II.

Zdroj: zpracováno autorem

K dílčí výzkumné otázce č. 2 se měli možnost vyjádřit rovněž organizační garanti a tutoři. Zmiňují občasné problémy technického rázu při přenosu videopřednášek. Další komplikací je nedostatečná počítačová gramotnost některých posluchačů: „*On-line přihlášky, platba poplatku bankovním převodem,*

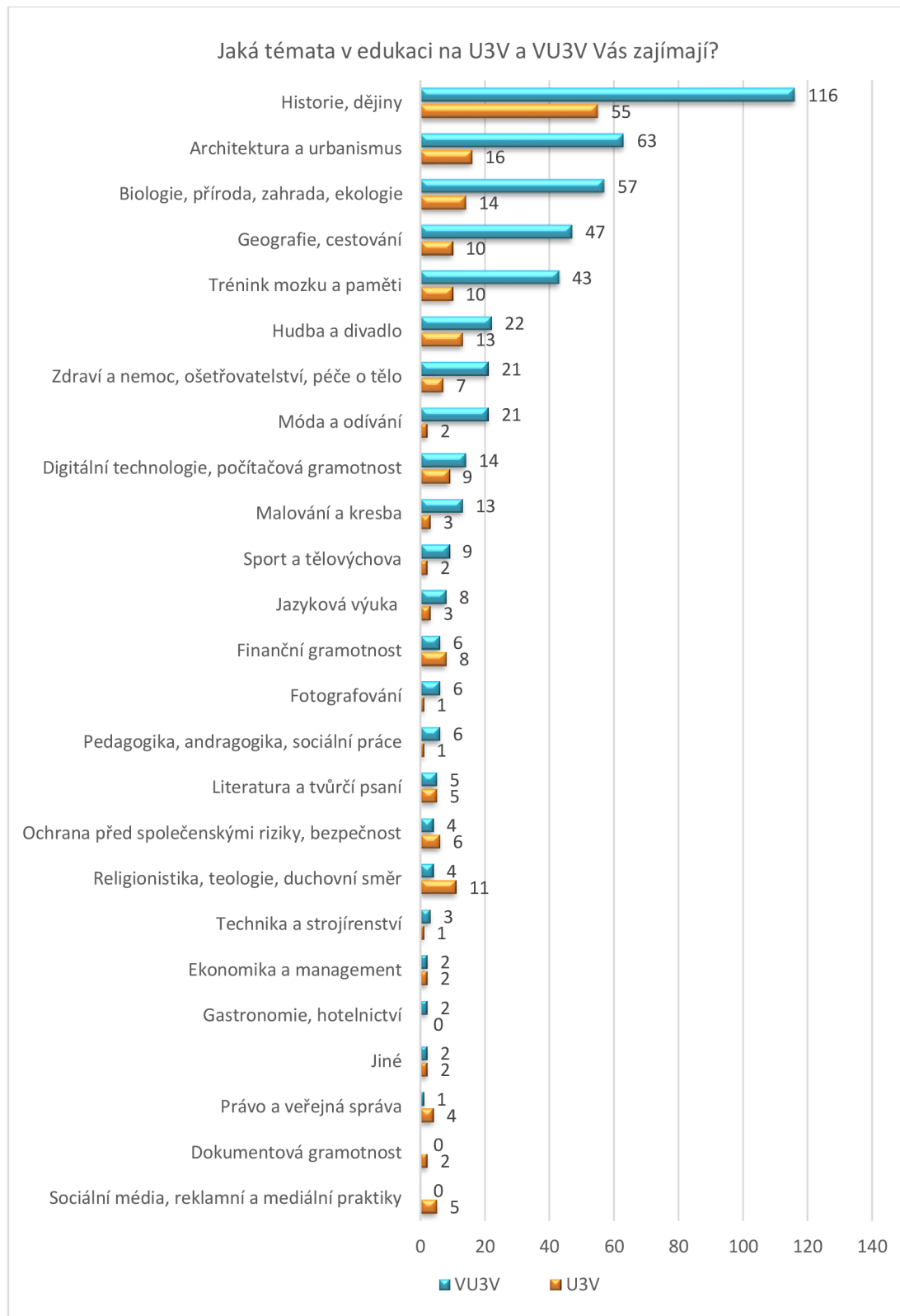
lze však stále využít papírových přihlášek a zaplatit v hotovosti na pokladně. Někdy je problém akce naplánovat, poněvadž senioři mají v péči vnoučata, někdy jsou nemocní, ale s tím vším počítáme :-).“ Organizační garanti a tutoři byli rovněž dotazováni, zda zaznamenávají nějaké speciální edukační potřeby. Většina se shodla, že žádné speciální potřeby nevnímají, pouze omezení spojená se seniorským věkem a nižší úrovní počítačové gramotnosti.

Vyhodnocení dílčí výzkumné otázky č. 3

Cílem dílčí výzkumné otázky č. 3 bylo zjistit, *jaké jsou seniory oblíbené oblasti a témata k edukaci na U3V a VU3V*. Také zde respondenti volili nanejvýš tři možnosti. Nejoblíbenější jsou témata zaměřená na historii a dějiny. K položce bylo zaznamenáno 116 odpovědí respondentů z VU3V a 55 odpovědí respondentů z U3V. Následuje oblast architektury a urbanismu (63 odpovědí respondentů z VU3V a 16 odpovědí respondentů z U3V). Ihned navazuje široká oblast zahrnující biologii, přírodu, zahradu a ekologii (57 odpovědí respondentů z VU3V a 14 odpovědí respondentů z U3V). Rovněž velmi oblíbenou oblastí je geografie a cestování (47 odpovědí respondentů z VU3V a 10 odpovědí respondentů z U3V). Respondenti z U3V mají rádi témata z oblasti hudby a divadla (13 odpovědí) a religionistiky a teologie (11 odpovědí). Pro obě skupiny je důležitý trénink mozku a paměti (43 odpovědí respondentů z VU3V a 10 odpovědí respondentů z U3V). Respondenti z VU3V se zajímají rovněž o témata z oblasti hudby a divadla (21 odpovědí), zdraví a nemoc, ošetrovatelství a péče o tělo a dále o módu a odívání (oba po 21 odpovědí) (viz graf 4).

Organizační garanti a tutoři předpokládají v naprosté shodě s respondenty, že mezi oblíbená témata se řadí historie a dějiny (17 odpovědí), architektura a urbanismus (13 odpovědí), biologie, příroda, zahrada a ekologie a dále geografii a cestování (shodně 9 odpovědí). Také muži mají zájem v první řadě o historii a dějiny (23 odpovědí), dále o biologii,

přírodu, zahradu a ekologii (8 odpovědí) a digitální technologie a rozvoj počítačové gramotnosti (7 odpovědí).

Graf 4 Oblíbená témata k edukaci na U3V a VU3V

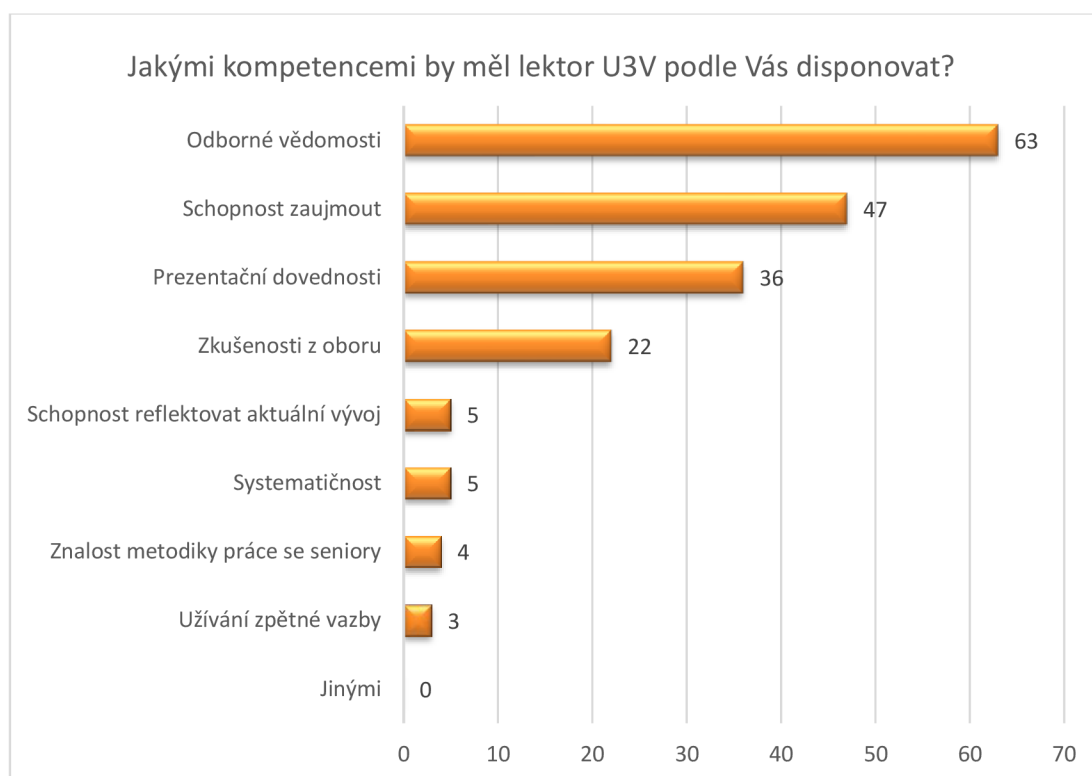
Zdroj: zpracováno autorem

Respondenti měli možnost vyjádřit se k doplňující výzkumné otázce, *zda mají zájem o rozšíření absolvovaných kurzů*. Respondenti nezmiňovali pouze konkrétní absolvované kurzy, ale ve větší míře uváděli témata a oblasti. Protože se jednalo o otevřenou otázku, byla vyhodnocena kódováním. Zde bylo využito kódů a kategorií pro zpracování témat. Opět je největší zájem o témata zaměřená na historii a dějiny (44 odpovědí). Větší zájem je o různá témata z oblasti kultury (18 odpovědí). Dále je zájem o oblast geografie a cestování (10 odpovědí) a architektury a urbanismu (9 odpovědí). Respondenti z U3V mají ve velké oblibě přednášky Mgr. Martina Klapetka, Ph.D. a prof. PaedDr. ThLic. Martina Weise, Th.D. Respondenti z VU3V mají zájem mimo jiné o rozšíření těchto kurzů: *Arménie blízka i vzdálená; Barokní architektura v Čechách; České dějiny a jejich souvislosti; Cestování – co jste možná nevěděli; Genealogie. Hledáme své předky; Etika jako východisko z krize společnosti; Evropské kulturní hodnoty*. Respondenti dodávají, že při dlouhodobé edukaci většinu videopřednášek s oblíbenými tématy zhlédli, a žádají o rozšíření nabídky.

Vyhodnocení dílčí výzkumné otázky č. 4

Cílem dílčí výzkumné otázky č. 4 bylo zjistit, *jaké kompetence senioři oceňují u lektorů U3V a tutorů VU3V*. Byly položeny dvě výzkumné otázky s možností volby nanejvýš tří odpovědí. Na první otázku, *jakými kompetencemi by měl disponovat lektor U3V*, odpovídali pouze respondenti z U3V. Vyjadřovali se k odborným, lektorským a andragogicko–geragogickým kompetencím lektora. Respondenti vyžadují, aby lektor v první řadě disponoval odbornými vědomostmi (63 odpovědí), dále by měl mít schopnost zaujmout (47 odpovědí), měl by umět prezentovat (36 odpovědí) a měl by mít zkušenosti z oboru (22 odpovědí) (viz graf 5).

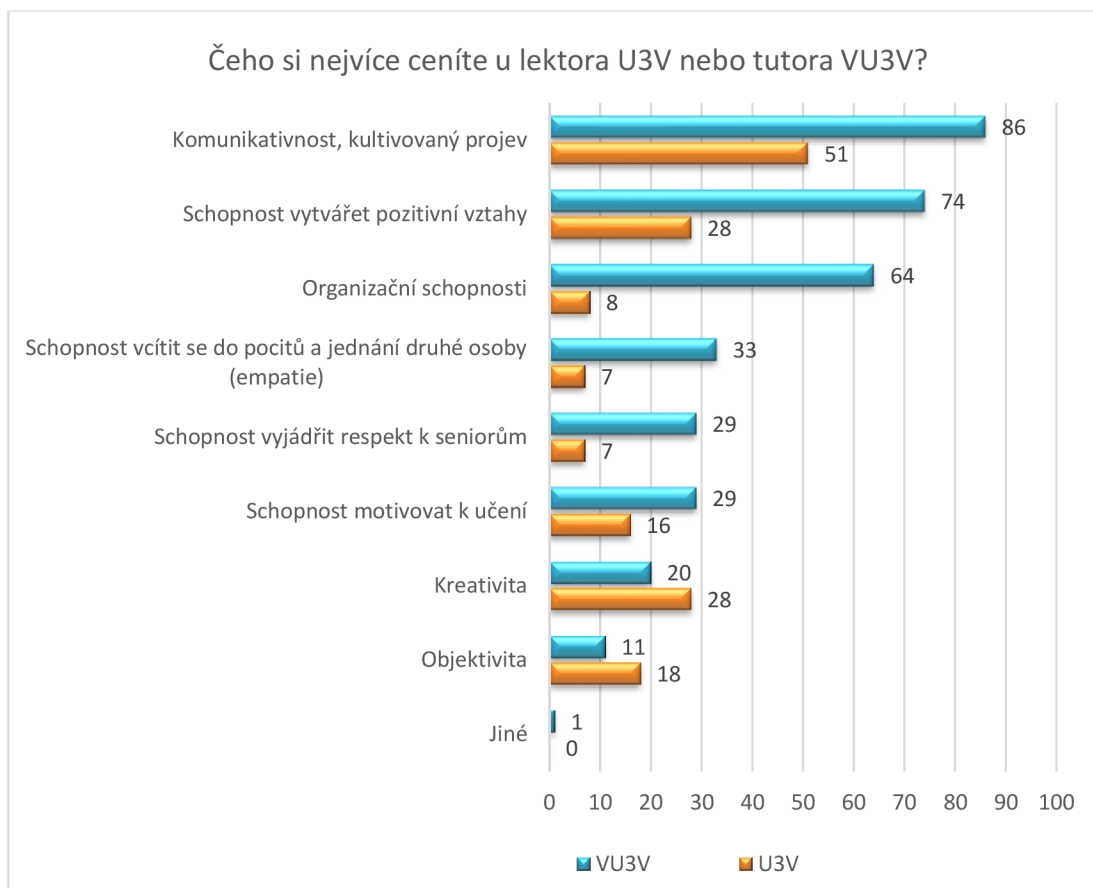

Graf 5 Odborné, lektorské a andragogicko–geragogické kompetence lektora U3V

Zdroj: zpracováno autorem

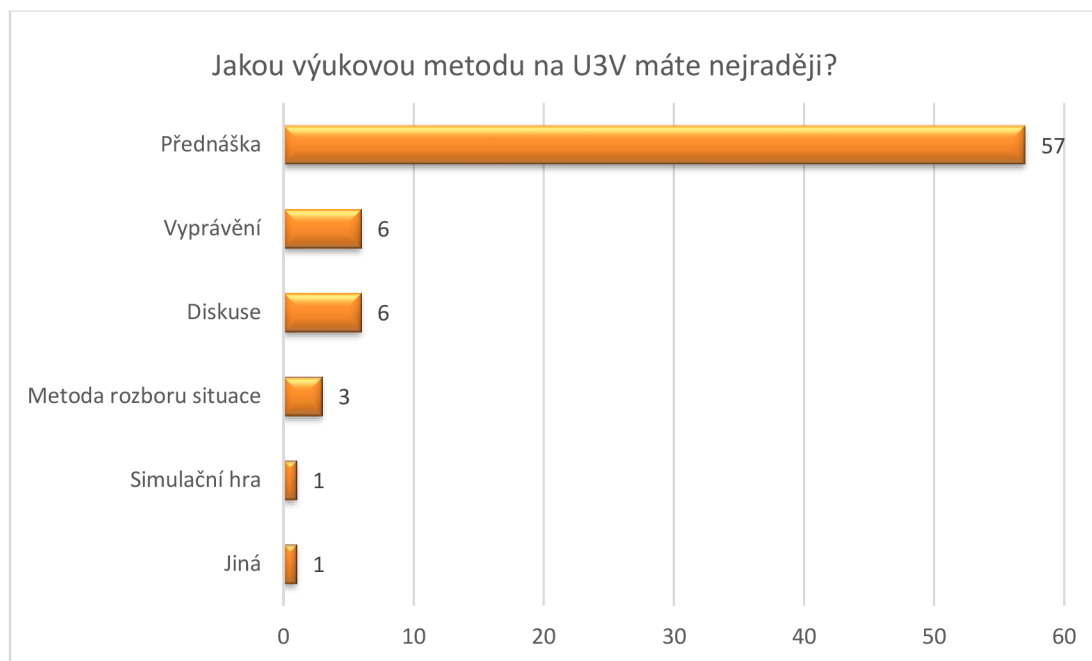
Na druhou otázku, *čeho si senioři nejvíce cení u lektora U3V nebo tutora VU3V*, odpovídali respondenti obou skupin. Vyjadřovali se k osobnostním a lektorským kompetencím lektora nebo tutora. Ve shodném pořadí oceňují zejména komunikativnost a kultivovaný projev (86 odpovědí respondentů z VU3V a 51 odpovědí respondentů z U3V), dále schopnost vytvářet pozitivní vztahy (74 odpovědí respondentů z VU3V a 28 odpovědí respondentů z U3V). Respondenti z VU3V si u tutora dále cení organizačních schopností (64 odpovědí), empatie (33 odpovědí), schopnosti vyjádřit respekt k seniorům a schopnosti motivovat k učení (oboje po 29 odpovědí). Respondenti z U3V oceňují jako třetí v pořadí kreativitu (28 odpovědí), dále objektivitu (18 odpovědí) a rovněž schopnost motivovat k učení (16 odpovědí) (viz graf 6).

Graf 6 Osobnostní a lektorské kompetence lektora U3V nebo tutora VU3V
Zdroj: zpracováno autorem

Vyhodnocení dílčí výzkumné otázky č. 5

Cílem dílčí výzkumné otázky č. 5 bylo zjistit, *jaké výukové metody seniori na U3V upřednostňují*. Na otázku odpovídali pouze respondenti z U3V a volili jednu odpověď. Z výsledků výzkumu vyplývá, že 77 % respondentů preferuje jako výukovou metodu přednášku. K položce bylo zaznamenáno 57 odpovědí. V menší míře je zájem o vyprávění a diskusi (oba po 6 odpovědí). Dále byly zaznamenány 3 odpovědi k metodě rozboru situace a 1 odpověď k simulační hře. V položce jiné byla uvedena metoda videozáznamy (viz graf 7).

Graf 7 Výukové metody na U3V

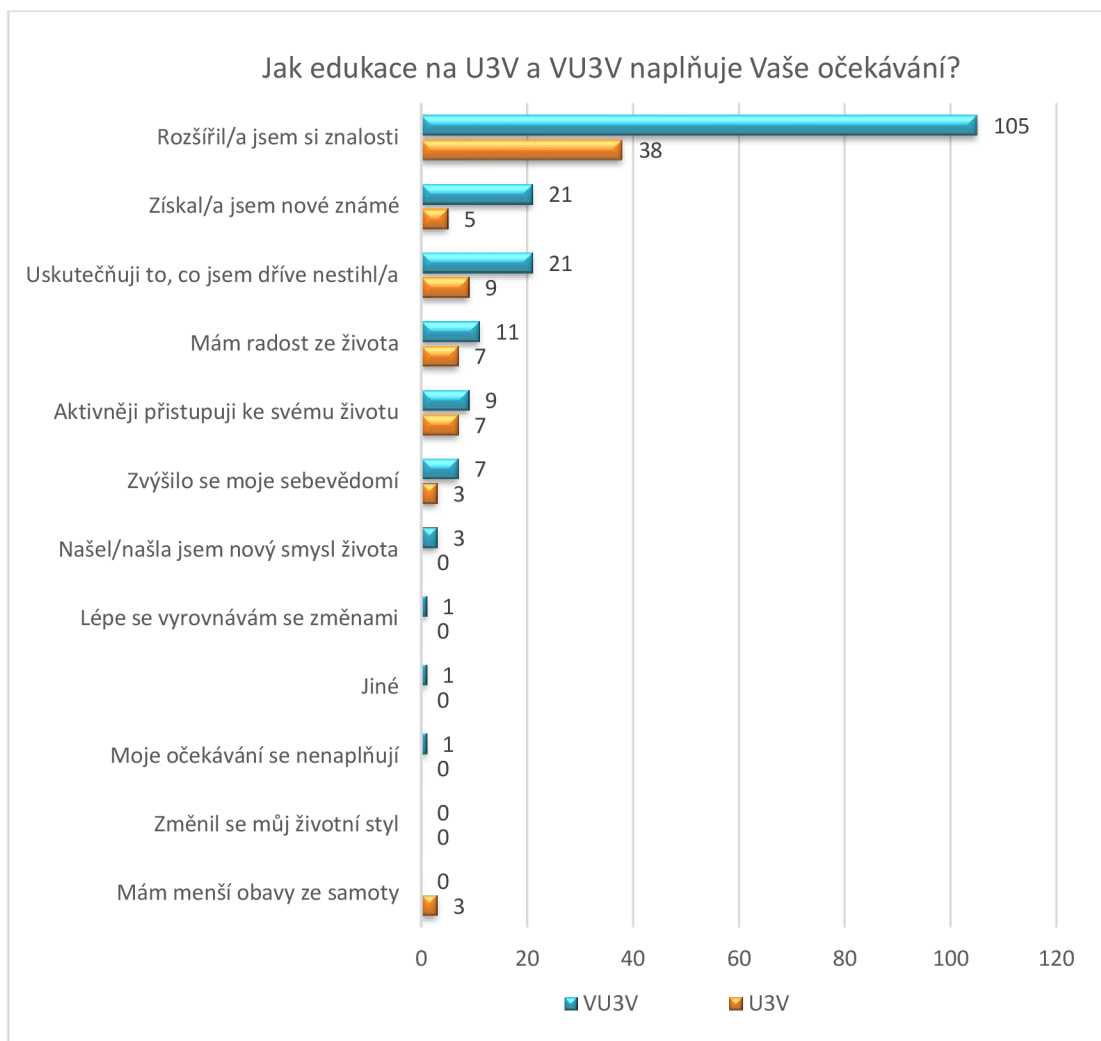
Zdroj: zpracováno autorem

Vyhodnocení dílčí výzkumné otázky č. 6

Cílem dílčí výzkumné otázky č. 6 bylo zjistit, *jaká očekávání mají senioři na U3V a VU3V*. Respondenti volili pouze jednu odpověď z důvodu jednoznačného vyhodnocení. Pro zvýšení validity výzkumu byla položena první doplňující výzkumná otázka zjišťující, zájem respondentů pokračovat v edukaci v příštích letech. V druhé doplňující výzkumné otázce měli respondenti možnost navrhnout opatření ke zkvalitnění edukace.

Z celkového počtu 256 respondentů, odpovědělo 252 respondentů, že jejich očekávání jsou v určité podobě naplňována, 3 respondenti neodpověděli a 1 respondent odpověděl, že jeho očekávání naplněna nejsou. Z výsledků vyplývá, že očekávání jsou naplněna u 98 % respondentů. Respondenti obou skupin si prostřednictvím edukace v první řadě rozšířili znalosti. Tuto možnost zvolilo celkem 58 % respondentů z VU3V a 51 % respondentů z U3V. K položce bylo zaznamenáno 105 odpovědí respondentů z VU3V a 38 odpovědí respondentů z U3V. Respondenti obou skupin v rámci edukace z 12 % uskutečňují to, co dříve nestihli (21 odpovědí v respondentů

z VU3V a 9 odpovědí respondentů z U3V). Nové známé získalo 12 % respondentů z VU3V (21 odpovědí) a 7 % respondentů z U3V (5 odpovědí). Respondenti z VU3V volili tuto možnost jako druhou, respondenti z U3V jako pátou. 10 % respondentů z U3V (7 odpovědí) má díky edukaci radost ze života a aktivněji přistupují ke svému životu. Edukace přináší radost ze života 6 % respondentů z VU3V (11 odpovědí) a 5 % respondentů z VU3V (9 odpovědí) uvedlo, že aktivněji přistupují ke svému životu. V neposlední řadě se 4 % respondentů z obou skupin zvýšilo sebevědomí (7 odpovědí respondentů z VU3V a 3 odpovědi respondentů z U3V). Pouze v jednom případě edukace na VU3V nenaplnuje očekávání respondenta (viz graf 8). Pro muže je edukace primárně zdrojem rozšiřování znalostí (20 odpovědí).

Graf 8 Naplnění očekávání seniorů na U3V a VU3V
Zdroj: zpracováno autorem

Na první doplňující výzkumnou otázku, zda *budou senioři v příštích letech navštěvovat U3V nebo VU3V v případě, že to okolnosti dovolí*, z celkového počtu 256 respondentů odpovědělo 246 respondentů kladně, 10 respondentů se ještě rozhoduje a žádný respondent neplánuje ukončení edukace. V edukaci by rádo pokračovalo celkem 96 % respondentů z U3V a VU3V.

Ke druhé doplňující výzkumné otázce uváděli respondenti *doporučení ke zkvalitnění edukace*. Protože se jedná o otevřenou otázku, v dotaznících nebyly předem nadefinované odpovědi. Procesem kódování byly vytvořeny kategorie (viz tab. 13, příloha č. 6). Více než polovina respondentů se nevyjádřila nebo nic nedoporučuje. Ke kategorii spokojenost s edukací bylo zaznamenáno 36 odpovědí respondentů z VU3V a 15 odpovědí respondentů z U3V. Respondenti z VU3V doporučují rozšířit nabídku virtuálních kurzů (15 odpovědí) a ocenili by osobní přítomnost lektora (6 odpovědí). Ke kategorii přednášky a videopřednášky jsou kvalitní bylo zaznamenáno celkem 8 odpovědí.

K dílčí výzkumné otázce č. 6 se vyjadřovali rovněž organizační garanti a tutoři. Z kladných odpovědí a komentářů (19 odpovědí) vyznívá, že jsou edukační potřeby seniorů na U3V a VU3V uspokojovány. Soudí tak na základě skutečnosti, že senioři edukaci chválí, mají stále zájem pokračovat a přibývají noví posluchači. Zde jsou některé z komentářů: *„Někteří senioři absolvovali již druhou promoci a stále pokračují. Rádi se setkáváme, utvořila se dobrá parta, a ještě se něco nového dozvíme.“*

5.5.2 Interpretace výsledků výzkumu

Východiskem pro interpretaci výsledků výzkumu je provedená analýza dat. Výsledky jsou prezentovány v souladu s klasifikací edukačních potřeb, která je představena v teoretické části práce v podkapitole 3.2.

Edukace na univerzitách a virtuálních univerzitách v Jihočeském kraji se účastní všechny kategorie seniorů podle periodizace uvedené v první kapitole teoretické části práce. Z výzkumu vyplývá, že z typologického hlediska jsou zastoupeny ženy i muži, všechny seniorské věkové kategorie a všechny úrovně vzdělání. Nejpočetnější skupinou jsou mladí senioři ve věku 65–74 let. Na U3V tato skupina tvoří 61 % a na VU3V 66 %. Skupina starších seniorů ve věku 75–84 let je zastoupena ze 17 % na U3V a z 26 % na VU3V. Osoby mladší 65 let jsou na U3V zastoupeny z 19 % a na VU3V ze 7 %. Zajímavým zjištěním je, že na U3V je více seniorů mladších 64 let než seniorů ve věku 75–84 let. Senioři starší 85 let jsou zastoupeni z 3 % na U3V a z 1 % na VU3V. Průměrný věk posluchačů U3V a shodně i posluchačů VU3V je 71 let. Nejstarší posluchači dosáhli 91 let. Edukace na U3V a VU3V v Jihočeském kraji se účastní 88 % žen a 12 % mužů. Majoritní většina posluchačů U3V má ve stejném poměru dosažené vysokoškolské a středoškolské vzdělání s maturitou. Na virtuálních univerzitách převažují posluchači s dosaženým středoškolským vzděláním s maturitou.

Na základě teoretických východisek a provedeného výzkumu byly identifikovány tyto edukační potřeby: kognitivní potřeby; sociální potřeby; potřeba aktivity; potřeba kompenzace nedostatků; potřeba sebeaktualizace; potřeby související s osobou lektora, tutora; potřeby související s výukovými metodami, prostředky a obsahem; potřeby související s prostředím.

Kognitivní potřeby

Za kognitivní jsou považovány všechny vzdělávací potřeby, které vyvolávají u jedinců touhu objevovat, poznávat a uvědomovat si souvislosti. Cílem dílčí výzkumné otázky č. 6 bylo zjistit, *jaká očekávání mají senioři na U3V a VU3V*. Otázka navazuje na dílčí výzkumnou otázku č. 1, která zjišťuje, *jaké jsou nejčastější důvody edukace seniorů na U3V a VU3V*. Výsledky výzkumu ukázaly, že získávání a rozšiřování znalostí je pro seniory nejčastějším důvodem návštěvy U3V a VU3V a také jejich očekávání jsou v tomto ohledu naplněna. Očekávání v souvislosti s kognitivními potřebami jsou uspokojovány z 58 % u posluchačů VU3V a z 51 % u posluchačů U3V. Posluchači v rámci edukace především získávají nové znalosti a prohlubují ty stávající. Senioři mají zájem se stále učit, ač tento proces může být pro ně náročnější s ohledem na věk a involuční změny. Zjištěné skutečnosti jsou v souladu s teoretickými východisky (Špatenková & Smékalové, 2015, s. 78–80). Výsledky výzkumu umožňují konstatovat, že v první řadě jsou na U3V a VU3V v Jihočeském kraji uspokojovány potřeby kognitivní.

Aby mohla edukace na U3V a VU3V efektivně probíhat, měli by senioři rozvíjet svou počítačovou gramotnost. Internet se pro ně stává běžným nástrojem k získávání informací. Potvrzují to i výsledky výzkumu. Posluchači se o možnosti edukace dozvěděli také prostřednictvím internetu. Je zřejmé, že senioři mají zájem aktivně se přizpůsobovat změnám.

V seniorském věku se zhoršují kognitivní schopnosti. Mozek a paměť lze však velmi dobře posilovat. Důležitým předpokladem je stálá psychická a fyzická aktivita (Křivohlavý, 2011, s. 49). Senioři si to velmi dobře uvědomují. Je to zřejmé z jejich zájmu o kurzy trénování mozku a paměti. Mezi možná omezení v souvislosti s kognitivními potřebami, která mohou komplikovat edukaci, senioři uvádí zejména pochybnosti o úrovni svých znalostí a obavy z neschopnosti učit se.

Sociální potřeby

Sociální potřeby jsou uspokojovány prostřednictvím pravidelného kontaktu s lidmi a zejména vrstevníky, komunikací a vytvářením nových přátelských vztahů. Potvrzují to výsledky výzkumu, ze kterých vyplývá, že druhým nejčastějším důvodem posluchačů k návštěvě VU3V a třetím na U3V je sociální kontakt s lidmi. Sociální potřeby a pocit sounáležitosti jsou silnými motivačními faktory v souladu s Maslowovou hierarchií potřeb představenou v teoretické části práce v podkapitole 3.1. Výsledky dílčí výzkumné otázky č. 6 vypovídají o tom, že sociální potřeby jsou prostřednictvím edukace uspokojovány. Senioři během edukace získali nové známé. Senioři z VU3V volili tuto možnost jako druhou. Senioři z U3V tuto možnost volili jako pátou. Lze říci, že edukace na VU3V plní sociální funkci ve větší míře než edukace na U3V.

Sociální aspekt komunikace zastává důležitou úlohu také při šíření informací. Senioři se o možnosti edukace na U3V a VU3V nejčastěji dozvídají od svých známých, seniory na U3V rovněž informují rodinní příslušníci. Senioři též upoutal prospekt na nástěnce v knihovně, kde VU3V probíhá. Z výsledků vyplývá, že v rámci edukace seniorů na U3V a VU3V v Jihočeském kraji jsou uspokojovány potřeby zajištění sociální integrace a omezení izolace člověka v sociálních vztazích. Výzkumná zjištění potvrzuje výstižný komentář jednoho z tutorů: *„Ano, jde o setkání, komunikaci a dozvědět se něco nového a zajímavého.“*

Potřeba aktivity

Senioři, kteří se rozhodnou navštěvovat U3V a VU3V, hledají smysluplnou náplň svého života. Posluchači U3V uvedli tento důvod návštěvy U3V jako druhý v pořadí, posluchači VU3V jako třetí. Zajímavým zjištěním je, že senioři mají nedostatek času. Někteří navštěvují více kurzů současně, jiní se například starají o vnoučata. Senioři také omezuje jejich zdravotní stav.

V rámci vyhodnocení dílčí výzkumné otázky č. 6 senioři uvádí, že aktivněji přistupují ke svému životu. Výsledky vypovídají o tom, že edukace na U3V a VU3V zajišťuje společné a smysluplné trávení volného času v kolektivu, a tím uspokojuje potřebu aktivity.

Potřeba kompenzace nedostatků

Posluchači prostřednictvím edukace uskutečňují to, co dříve nestihli. Posluchači obou skupin uvedli tuto možnost jako druhou v pořadí, posluchači VU3V současně s možností setkávat se s lidmi. Zjištění vyplývá z vyhodnocení dílčí výzkumné otázky č. 6. Lze konstatovat, že edukace na U3V a VU3V umožňuje seniorům realizovat aktivity, které se jim během života nepodařilo uskutečnit. Splnění dávného přání je jedním z důvodů návštěvy U3V a VU3V. Senioři vykonávají aktivity, které v průběhu života neměli možnost realizovat, a kompenzují případný pokles výkonnosti v důsledku stárnutí.

Potřeba sebeaktualizace

Potřeba sebeaktualizace je nejvyšší potřebou Maslowovy hierarchie potřeb a velmi silnou motivací (Maslow, 2021, s. 68). Ze získaných výsledků vyplývá, že dalším důvodem návštěvy U3V a VU3V je motivace pro osobní rozvoj a rovněž si senioři chtějí dokázat, že to zvládnou. Senioři si prostřednictvím edukace potvrzují vlastní identitu. Na základě vyhodnocení dílčí výzkumné otázky č. 6 lze říci, že někteří senioři mají díky edukaci na U3V a VU3V radost ze života, některým se zvýšilo sebevědomí a někteří našli nový smysl života. Výsledky výzkumu vypovídají o tom, že posluchačům ve větší míře neztěžují edukaci psychická omezení, někdy se však setkávají s předsudky vůči seniorům.

Potřeby související s osobou lektora, tutora

Úroveň kompetencí a osobnost lektora a tutora vnímají senioři velmi intenzivně. Výsledky výzkumu ukázaly, že posluchači U3V v první řadě vyžadují, aby lektor disponoval odbornými vědomostmi. To koresponduje se zjištěním, že uspokojování kognitivních potřeb je pro seniory prioritou. Dále by měl lektor umět zaujmout a ovládat prezentační dovednosti. Senioři z U3V upřednostňují odborné a lektorské kompetence před andragogicko–geragogickými. Posluchači U3V a VU3V oceňují u lektora a tutora zejména komunikační schopnosti, kultivovaný projev a schopnost vytvářet pozitivní vztahy. Senioři z U3V oceňují kreativní přístup a senioři z VU3V si cení organizačních schopností tutora.

Z výsledků vyplývá, že senioři primárně oceňují schopnost lektora přednést odborné znalosti poutavým a kultivovaným způsobem. Důležité však pro ně je, aby lektoři a tutoři dokázali vytvořit příjemnou atmosféru, ve které se mohou vytvářet pozitivní vztahy. Lze se domnívat, že lektoři a tutoři jsou ti, na kterých do jisté míry závisí výsledná podoba edukace.

Potřeby související s výukovými metodami, prostředky a obsahem

Výsledky výzkumu ukázaly, že i přesto, že lektoři mohou volit z různých výukových metod, mají senioři z U3V v největší oblibě přednášku. Prostřednictvím přednášky lze předat v krátkém čase relativně velké množství informací (Zormanová, 2017, s. 146), a tedy se v rámci U3V a VU3V nabízí jako nejpraktičtější způsob předávání informací. Senioři se mohou díky kvalitně vedené přednášce dozvědět mnoho nového v relativně krátké době. Mohou o tématu přemýšlet a utvářet si vlastní úsudek. Někteří posluchači VU3V postrádají osobní přítomnost lektora a ocenili by zpestření edukace občasnou exkurzí k tématu, výletem nebo setkáním s odborníkem.

K prostředkům se senioři vyjadřovali jen okrajově. Například doporučují „vytvoření webové stránky v rámci VŠTE, kde budou nahrávány studijní informace, přednášky a další.“ Tutor U3V dodává, že „natáčená videa určená k výuce jsou někdy špatně zvukově sladěná, především pokud vyučující hovoří venku, tak je zvuk trochu horší.“

Obsahové zaměření edukačních aktivit je velmi diskutabilní téma. Přednášky na U3V a virtuální kurzy na VU3V jsou velmi specifické jak provedením, tak svým obsahem. Výsledky výzkumu vypovídají o tom, že senioři v Jihočeském kraji preferují přednášky a kurzy s historickou tematikou. Dále je velký zájem o témata z oblasti architektury a urbanismu a z oblasti biologie, ekologie a životního prostředí. Tutoři a organizační garanti se vyjádřili naprosto shodně se seniory k prioritám tematického zaměření edukačních aktivit.

Senioři společně s tutory VU3V zmiňují, že by bylo vhodné zařadit více kurzů s tematikou, která je pro seniory atraktivní. Jeden z tutorů konstatuje, že „při dlouhodobé edukaci je vyčerpán výběr kurzů a senioři ztrácejí motivaci“. Někteří senioři doporučují možnost navrhování témat na webových stránkách univerzit.

Potřeby související s prostředím

Z výzkumu vyplývá, že seniory na U3V a VU3V omezuje studijní poplatek a špatná dostupnost do místa konání. Někteří jedinci mohou mít problémy s nevhodně uzpůsobeným prostorem či absencí bezbariérového přístupu. Několika seniorům nevyhovuje čas konání edukace. Někteří jedinci na U3V postrádají potřebné informace. Výsledky výzkumu ukázaly, že senioři nemají větší problémy s prostředím, ve kterém se edukace uskutečňuje.

Shrnutí

Určení a popsání edukačních potřeb seniorů na U3V a VU3V v Jihočeském kraji bylo provedeno na základě teoretických východisek a výsledků empirického výzkumu. Ve shodě s designem výzkumu, který byl naplánován v počáteční fázi a představen v úvodní části empirické práce, byl veden celý výzkumný proces.

Vzhledem k cíli práce byly identifikovány oblasti edukačních potřeb a popsány jednotlivé potřeby. Rovněž bylo zhodnoceno naplnění očekávání seniorů na U3V a VU3V. Jednotlivá vyhodnocení dílčích a doplňujících výzkumných otázek se staly základem naplnění cíle práce a zodpovězení hlavní výzkumné otázky, která zjišťuje, *zda jsou edukační potřeby seniorů na univerzitách a virtuálních univerzitách třetího věku v Jihočeském kraji uspokojovány?* Očekávání seniorů na U3V a VU3V jsou v první řadě naplňována prostřednictvím uspokojování kognitivních potřeb. Na U3V je v druhé řadě uspokojována potřeba kompenzace nedostatků, v třetí řadě potřeba aktivity a sebeaktualizace. Na VU3V jsou v druhé řadě uspokojovány sociální potřeby a potřeba kompenzace nedostatků, třetí v pořadí je uspokojována potřeba sebeaktualizace. Celkem 98 % respondentů uvedlo, že jsou jejich očekávání naplňována. Pouze jeden respondent uvedl, že se jeho očekávání nenaplnují. Senioři o edukaci na U3V i VU3V v Jihočeském kraji mají zájem a účastní se opakovaně. Celkem 96 % seniorů udává, že pokud to okolnosti dovolí, budou v edukaci nadále pokračovat. V komentářích seniorů často zaznívalo, že jsou s edukací spokojeni. Rovněž organizační garanti a tutoři potvrzují, že edukační potřeby jsou satureovány. Lze konstatovat, že edukační potřeby většiny seniorů na U3V a VU3V v Jihočeském kraji jsou uspokojovány a v první řadě jsou uspokojovány potřeby kognitivní.

5.6 Diskuse

Zjištěné skutečnosti a výsledky diplomové práce lze konfrontovat s teoretickými východisky a výsledky výzkumných studií popsaných v teoretické části práce.

Výsledky výzkumu předkládané práce vypovídají o tom, že v rámci edukace na U3V a VU3V v Jihočeském kraji jsou nejpočetnější skupinou mladí senioři ve věku 65–74 let, na U3V tato skupina tvoří 61 % a na VU3V 66 %. Dále se edukace účastní především ženy, které jsou vůči mužům zastoupeny v poměru cca 9:1 (88 % žen, 12 % mužů). Výsledky v určité míře odpovídají dostupným zjištěním dle Šeráka (2018), který uvádí, že nejfrekventovanější skupinou na univerzitách třetího věku jsou senioři ve věku 60–70 let, a že na U3V tvoří 80 % posluchačů ženy. Jako možný důvod nízké účasti mužů lze uvést skutečnost, že muži končí svou profesní kariéru později a ženy žijí déle, a rovněž předpoklad, že se někteří muži v kolektivu, kde převažují ženy, nemusí cítit komfortně. Z výsledků výzkumu diplomové práce vyplývá, že většina seniorů na U3V má ve stejném poměru dosažené vysokoškolské a středoškolské vzdělání s maturitou, což není zcela v souladu s výsledky výzkumu MPSV (2020, s. 15–16), které vypovídají o tom, že s vyšším dosaženým stupněm vzdělání je vzdělávání v seniorském věku častějším jevem.

Z výsledků výzkumu předkládané práce vyplývá, že senioři v rámci edukace na U3V i VU3V v Jihočeském kraji uskutečňují to, co dříve nestihli. V první řadě uspokojují potřebu získání a prohloubení znalostí. Sociální potřeby jsou rovněž saturovány. Realizovaná výzkumná šetření na U3V v Jihočeském kraji dochází k podobným výsledkům. Výzkum Maliňákové (2008, s. 39) byl zaměřen na zjištění spokojenosti seniorů v souvislosti se studiem na U3V. Pro výzkum byla zvolena kvantitativní výzkumná strategie. Dotazníky byly distribuovány 60 seniorům navštěvujícím U3V

na Teologické fakultě Jihočeské univerzity. Vyplněno bylo 36 dotazníků. Z výsledků výzkumu vyplynulo, že senioři považují za nejdůležitější rozvoj ve smyslu rozšíření znalostí a následně získávání sociálních kontaktů. Senioři se rovněž vyjadřovali k překážkám, se kterými se setkali během studia. Více než 40 % seniorů uvedlo, že se s překážkami nesešlo, více než 20 % seniorů omezují osobnostní prvky a dále fakultní požadavky. Senioři, kteří se účastnili výzkumu motivace ke vzdělávání na U3V (Ifkovich, 2020, s. 49), považují za hlavní přínos studia získávání nových znalostí a prohlubování již nabytých znalostí. Dalším přínosem je sociální aspekt studia. Data byla získána prostřednictvím rozhovorů s pěti komunikačními partnery, kteří navštěvovali U3V v Jihočeském kraji, dosahovali věku v rozmezí 60–70 let a souhlasili s použitím informací potřebných k výzkumu. Výsledky výzkumu předkládané práce jsou rovněž srovnatelné se starším výzkumem Petřkové (1998, s. 154–156) na U3V v České republice. Co se týče motivace, mají senioři i v dnešní době prakticky shodné preference. Nejčastějším motivem je zájem o nové poznatky a prohlubování stávajících znalostí. Dalšími motivy jsou potřeba sdružování a navazování nových sociálních vztahů, potřeba být aktivní nebo potřeba nalezení smyslu života. Z výsledků diplomové práce vyplývá, že edukace v Jihočeském kraji na VU3V plní sociální funkci ve větší míře než edukace na U3V. Důvodem může být skutečnost, že edukace na VU3V má méně formální charakter a nekoná se ve formálních vzdělávacích institucích. Empirická studie Čepelky (2019, s. 38–39) potvrzuje, že senioři prostřednictvím účasti na organizovaném vzdělávání uspokojují důležité potřeby jako např. být aktivní, rozvíjet volnočasové aktivity, získávat nové vědomosti a dovednosti, udržovat sociální vztahy. Cílem studie nebylo primárně zjišťovat přehled účasti seniorů na vzdělávání, nýbrž poukázat na absenci empirických výzkumů zaměřených na analýzy potřeb, které by měly být prostřednictvím vzdělávání uspokojovány (Čepelka, 2019, s. 25).

Jak bylo zjištěno v rámci výzkumu diplomové práce, senioři na U3V i VU3V v Jihočeském kraji mají potřebu učit se stále něco nového a svoje stávající znalosti dále prohlubovat. Mají pro to předpoklady. Dle názoru Baltese (2009, s. 12–13) jsou dnešní sedmdesátníci stejně duševně zdatní jako šedesátníci před třiceti lety. Napomáhá jim v tom krystalická inteligence zahrnující získané životní poznatky a zkušenosti, a která má během života vzestupnou tendenci. Díky ní mohou senioři dosahovat lepších výsledků v oblasti sociální a emocionální inteligence a moudrosti než zástupci mladší generace. Naopak vrozená fluidní inteligence, která již v rané dospělosti výrazně klesá, je důležitá při učení. Starším lidem tak způsobuje problémy při nabývání a upevňování nových poznatků. Podobně smýšlí i Holm (2020, s. 238–239). Poukazuje na to, že mezi zkušenostmi a moudrostí není žádné nezbytné spojení, ale prožití těchto zkušeností pravděpodobně vytvořilo určitý druh potenciálně cenných znalostí. Především jde o osobní svědectví a výzvy, kterým bylo třeba čelit, o způsoby, jak je překonat, či nikoli. Stručněji řečeno, staří vědí o změně způsobem, kterým mladí nemohou. Získávání zkušeností a znalostí patří právě do kategorie, které téměř nutně vyvrcholí až v pozdějším věku. Bohužel jsme až příliš ochotni věřit, že veškeré znalosti starých lidí jsou nebo musí být v rychle se měnící společnosti zastaralé. To může platit o znalostech spojených s technologiemi, ale zjevně to neplatí pro znalosti a porozumění společenským problémům a procesům.

Na základě zjištění předkládané práce jsou v rámci edukace seniorů na U3V a VU3V v Jihočeském kraji uspokojovány sociální potřeby prostřednictvím pravidelného setkávání a navazováním nových sociálních vztahů. Ztotožňuji se s názorem Čornaničové (1998, s. 32–33) která zmiňuje, že senioři potřebují nahradit úbytek sociálních vztahů, který nastává v důsledku ukončení pracovní kariéry, a mají zájem naplnit volný čas smysluplnou činností. Důležitou úlohu v mezilidských vztazích představují informační toky. Z výsledků výzkumu diplomové práce vyplývá, že senioři

získávají informace o možnostech edukace v ústním podání především od známých ze svého okolí a rodinných příslušníků. K vyhledávání informací používají běžně také internet. Podobně je tomu i v zahraničí. Nejčastějším zdrojem informací o vzdělávacích aktivitách v Polsku, Portugalsku a Bulharsku jsou přátelé. Dalším informačním kanálem je rovněž internet (Kramkowska, Danilewitz, Prymak & Constancio, 2019, s. 387).

Další výsledky diplomové práce ukázaly, že seniory na U3V i VU3V v Jihočeském kraji v souvislosti s edukací výrazně neomezují psychické bariéry. Shodného názoru je také Baltes (2009, s. 13), který vyzdvihuje silné stránky stáří, kterými jsou sebevědomí a životní spokojenost. Podotýká, že senioři mají pozoruhodnou schopnost úspěšně si uspořádat život ve ztížených podmínkách a za zhoršujícími se fyzickými předpoklady. Senioři se umí velmi dobře vyrovnávat se změnami, které život přináší. Sebevědomí a životní spokojenost úzce souvisí s důstojností, která je spjata s identitou každého člověka. Dle Stoeckera (2020, s. 258–260) je důstojnost naší vlastní představou o tom, jakou roli ve svém sociálním prostředí zastáváme. Naše důstojnost však může být narušena, pokud sami jednáme nebo je s námi jednáno ponižujícím způsobem. Ponižující situace mohou nastat při každodenních setkáních. Senioři nejsou bráni vážně nebo se na ně prostě zapomíná. Mohou být ignorováni se svými specifickými vlastnostmi a slabinami. Odtud je už jen malý krůček k věkové diskriminaci a stigmatizaci. Důvodem, který vede k horšímu zacházení kvůli věku, obvykle nejsou skutečné vlastnosti, ale spíše primitivní a často falešné předsudky vůči stárnutí nebo přímé negativní hodnocení starších lidí. V rámci výzkumu diplomové práce někteří senioři potvrdili, že se s ageismem setkali. Předsudky vůči seniorům jsou považovány za omezení v edukaci. Se zajímavým zjištěním v souvislosti s věkovou diskriminací přichází nizozemská studie (Kampen, Berg, Brouwer & Keijzer, 2022, s. 6). Ač se senioři s ageismem a self-ageismem setkávají, necítí se omezení v edukaci kvůli společenským

nebo vlastním představám o učení v pozdním věku. Ageismus nepovažují za překážku. Naopak jsou silněji motivováni k tomu, aby se rozvíjeli a nenechali se vést společenskými nebo osobními ageistickými myšlenkami. Nabízí se úvaha, zda stejnou motivaci mohou mít i senioři v českém prostředí.

V rámci výzkumu předkládané práce bylo zjištěno, že senioři u lektora a tutora, vyjma jeho odborných a organizačních schopností, oceňují zejména schopnost komunikovat, vytvářet pozitivní vztahy, dále také empatii a schopnost vyjádřit respekt k seniorům. Tento názor sdílí i Špatenková se Smékalovou (2015, s. 207), které ještě doplňují, že vzájemný vztah podporuje aktivní naslouchání a důvěra. Ztotožňuji se s názorem autorek, ze kterého lze vyvodit, že si senioři s lektory a tutory budují velmi blízký a přátelský vztah. Potvrzuje to i vyjádření jednoho z tutorů: *„Přednášky nám jednou za čtrnáct dní nestačí, proto jsme se přihlásili na další virtuální kurz a budeme se setkávat každý týden.“*

Senioři na U3V i VU3V v Jihočeském kraji na základě zjištění předkládané práce preferují přednášky a kurzy s historickou tematikou, z oblasti architektury a urbanismu a z oblasti biologie, ekologie a životního prostředí. Toto zjištění nekorresponduje s výsledky Čepelkovy empirické studie (2019, s. 29), ze které vyplývá, že na U3V jsou nejžádanější kurzy počítačové gramotnosti a výuky jazyků. Z již zmíněného výzkumu v zahraničí, který rovněž neodpovídá zjištěným výsledkům, vyplývá, že senioři preferují v první řadě rozvoj digitální a dokumentové gramotnosti a dále mají zájem o rozšiřování znalostí o bezpečnosti a způsobech ochrany (Kramkowska, Danilewitz, Prymak & Constancio, 2019, s. 390–391).

Výsledky výzkumu předkládané diplomové práce nelze zcela zobecnit na všechny univerzity a virtuální univerzity třetího věku. Zjištěné výsledky reprezentují v určité míře univerzity a virtuální univerzity třetího věku v Jihočeském kraji. Reprezentativnost výzkumného vzorku je často diskutabilní. Výzkumy bylo prokázáno, že dotazníky vyplňují a vracejí spíše

jedinci s vyšším vzděláním, větší odpovědností a pozitivním postojem ke zkoumané problematice. Rovněž anonymní účast může svádět k neodpovědnému vyplňování (Chráška, 2016, s. 169). Z důvodu zvýšení reprezentativy byli osloveni všichni posluchači, kteří byli přítomni při distribuci dotazníků či osloveni prostřednictvím tutorů a organizačních garantů k vyplnění on-line dotazníků. Limitující může být nižší návratnost a rovněž interpretace výsledků, která nemusí popsat všechny souvislosti. Za nevýhodu kvantitativního výzkumu považují absenci přímého kontaktu s účastníky výzkumu.

Důležitým aspektem ve výzkumu je dodržování etických principů a zásad při publikování odborných prací. Hendl (2017c, s. 62) doporučuje seznámit účastníky se záměry výzkumu a ujistit je, že jejich účast ve výzkumu je dobrovolná a anonymní. Knecht s Dvořákem (2013, s. 554) uvádí zásady publikační etiky. Při analýze dat není přípustné vymýšlet, upravovat či zkreslovat výzkumná zjištění, publikovat texty jiných autorů bez uvedení bibliografické citace, upřednostňovat spřízněné autory apod. V rámci empirického výzkumu diplomové práce byli respondenti v úvodu dotazníku seznámeni s etickými principy a vyplněním dotazníku souhlasili s účastí ve výzkumu. Při zpracování dat a interpretaci výsledků výzkumu byly dodrženy publikační zásady a uvedeny podstatné skutečnosti o průběhu výzkumu.

Závěr

Diplomová práce se věnuje edukaci seniorů na univerzitách a virtuálních univerzitách třetího věku. Práce je zaměřena na určení a popsání edukačních potřeb seniorů. Cílem práce bylo *identifikovat edukační potřeby seniorů na univerzitách a virtuálních univerzitách třetího věku v Jihočeském kraji*. Hlavní výzkumná otázka zněla: *Jsou edukační potřeby seniorů na univerzitách a virtuálních univerzitách třetího věku v Jihočeském kraji uspokojovány?* K dosažení hlavního cíle práce bylo stanoveno šest dílčích cílů a otázek. První otázka se ptala na důvody edukace seniorů. Další čtyři otázky byly zaměřeny na vymezení a popsání edukačních potřeb seniorů. Šestá otázka byla orientována na zhodnocení naplnění očekávání seniorů.

Z výsledků výzkumu diplomové práce vyplývá, že edukační potřeby většiny seniorů na univerzitách a virtuálních univerzitách třetího věku v Jihočeském kraji jsou uspokojovány. Svědčí o tom naplněná očekávání 98 % seniorů a rovněž zájem 96 % seniorů pokračovat v edukaci. Edukace seniorů v první řadě uspokojuje potřeby kognitivní. Získání a rozšíření znalostí je nejčastějším důvodem edukace seniorů. Očekávání seniorů jsou v tomto ohledu naplněna z 58 % na VU3V a z 51 % na U3V. Senioři prostřednictvím edukace získávají nové a prohlubují stávající znalosti.

Očekávání seniorů jsou v druhé řadě naplňována tím, že uskutečňují aktivity, na které dříve neměli prostor, a kompenzují si tak možné nedostatky. Edukace uspokojuje sociální potřeby, které jsou saturovány prostřednictvím pravidelného kontaktu s lidmi a vytvářením nových přátelských vztahů. Kontakt s lidmi je druhým nejčastějším důvodem edukace seniorů na VU3V a třetím nejčastějším důvodem edukace na U3V. Edukace tak plní funkci sociální integrace a tím napomáhá předcházet sociální exkluzi. Potřeba aktivity je uspokojována smysluplným trávením volného času v kolektivu. Jedná se o druhý nejčastější důvod edukace seniorů na U3V a třetí nejčastější

důvod účasti seniorů na VU3V. Zajímavým zjištěním je, že senioři pociťují nedostatek času. Někteří senioři ve volném čase například pečují o vnoučata. Zájem rodiny a pocit potřeby seniorů může napomáhat k rozvoji mezigeneračních vztahů. Senioři v rámci edukace uspokojují potřebu sebeaktualizace. Senioři uvádí, že potvrzování vlastní identity je důležitou motivací pro osobní rozvoj, a chtějí si dokázat, že to zvládnou.

Senioři oceňují schopnost lektora přednést odborné znalosti poutavým a kultivovaným způsobem. Podstatné však pro ně je, aby lektoři a tutoři dokázali vytvořit příjemnou atmosféru, ve které se mohou vytvářet pozitivní vztahy. Senioři preferovanou výukovou metodou jsou přednášky. Posluchači oceňují kvalitně vedené přednášky s ohledem na potřeby seniorů. Někteří posluchači virtuální univerzity postrádají osobní přítomnost lektora. Nejoblíbenější jsou přednášky a kurzy s historickou tematikou. Následuje oblast architektury a urbanismu a oblast zahrnující biologii, přírodu, zahradu a ekologii. Senioři nemají větší problémy s prostředím, ve kterém se edukace uskutečňuje. Někteří se k těmto otázkám vůbec nevyjádřili nebo udávali, že jsou spokojeni. Podobně je tomu i u možných omezení v rámci edukace. Senioři nejčastěji uváděli nedostatek času a pochybnosti o úrovni svých znalostí.

Vzhledem k cíli práce byly identifikovány oblasti edukačních potřeb a jednotlivé potřeby popsány v širším kontextu v andragogické rovině. Rovněž bylo zhodnoceno naplnění očekávání seniorů. Všechny výzkumné otázky byly zodpovězeny. Domnívám se, že cíl diplomové práce byl naplněn. Výzkumná zjištění mohou být přínosem zejména pro lektory, tutory a organizační garanty, kteří se podílejí na přípravě a realizaci edukace. Studie rovněž přináší přehled možností seniorské edukace.

Univerzity a virtuální univerzity třetího věku jsou instituce, které reagují na nové výzvy a napomáhají seniorům orientovat se ve světě neustálých změn. Na základě požadavků seniorů doporučuji rozšířit nabídku kurzů

pro virtuální univerzity. Na přípravě videopřednášek by se mohly podílet kromě České zemědělské univerzity v Praze i jiné vysoké školy. Senioři by také uvítali více nabídek kurzů trénování paměti.

Uvědomuji si, že empirický výzkum nemohl zohlednit všechny skutečnosti a souvislosti, které se vztahují k edukaci seniorů. Další výzkumy by se mohly věnovat například tématu občanské participace v souvislosti s edukací seniorů. Příkladem může být zapojování seniorů do aktivit místních komunit. Navrhuji možné výzkumné otázky: *Napomáhá edukace seniorům participovat ve veřejném životě? Jaké jsou možnosti participace seniorů ve veřejném životě?*

Literatura a zdroje

- Adamec, P., Kryštof, D., & Šolc, M. (2011). Historie seniorského vzdělávání In P. Adamec & D. Kryštof (eds.) *Univerzity třetího věku na vysokých školách*. Brno: Asociace univerzit třetího věku České republiky, Masarykova univerzita.
- AU3V ČR. (2022a). *Asociace univerzit třetího věku*. Citováno 4. října 2022. Dostupné z: <https://www.au3v.cz/>
- AU3V ČR. (2022b). *Najděte si U3V*. Citováno 4. října 2022. Dostupné z: <https://www.au3v.cz/najdete-u3v-v-okoli-seznam-clenu>
- Baltes, P. B. (2009). Stáří a stárnutí jako oslava rovnováhy: mezi pokrokem a důstojností In P. Gruss (ed.). *Perspektivy stárnutí z pohledu psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Portál.
- Cakirpaloglu, P. (2012). *Úvod do psychologie osobnosti*. Praha: Grada Publishing.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2007). *Research Methods in Education* (6. vyd.). New York: Routledge Taylor & Francis Group. Citováno 31. října 2022. Dostupné z: <https://islmblogblog.files.wordpress.com/2016/05/rme-edu-helpline-blogspot-com.pdf>
- Čepelka, O. (2019). Satisfakční a stimulační efekty organizovaného vzdělávání seniorů. *Lifelong Learning – celoživotní vzdělávání*, 9(3), 23-42. Citováno 8. srpna 2022. Dostupné z: https://lifelonglearning.mendelu.cz/media/pdf/LLL_20190903023.pdf
- ČR. (1998). Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách). *Sbírka zákonů České republiky*, částka 39, 5388-5419.
- ČR. (2016). Nařízení vlády č. 275/2016 Sb., o oblastech vzdělávání ve vysokém školství. *Sbírka zákonů České republiky*, částka 107, 4273-4332.
- Čornaničová, R. (1998). *Edukácia seniorov. Vznik, rozvoj, podnety pre geragogiku*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- ČSÚ. (2018). *Projekce obyvatelstva ČR*. Citováno 1. září 2022. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/61566242/13013918u.pdf/6e70728f-c460-4a82-b096-3e73776d0950?version=1.2>
- ČSÚ. (2021a). *Věková struktura*. Citováno 1. srpna 2022. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/scitani2021/vekova-struktura>

- ČSÚ. (2021b). *Charakteristika kraje*. Citováno 8. září 2022. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xc/charakteristika_kraje
- ČZU (2022a). *Přehled virtuálních kurzů*. Citováno 7. srpna 2022. Dostupné z: <https://e-senior.czu.cz/course/view.php?id=12>
- ČZU (2022b). *Seznam konzultačních středisek v Jihočeském kraji*. Citováno 1. září 2022. Dostupné z: <https://e-senior.czu.cz/course/view.php?id=5&section=1>
- Frankl, V. E. (2018). *A přesto říci životu ano. Psycholog prožívá koncentrační tábor* (5. vyd.). Praha: Karmelitánské nakladatelství.
- Hasmanová Marhánková, J. (2013). *Aktivita jako projekt. Diskurz aktivního stárnutí a jeho odezvy v životech českých seniorů a seniorek*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Haškovcová, H. (2010). *Fenomén stáří* (2. vyd.). Praha: Havlíček Brain Team.
- Hábl, J., & Loula, D. (2019). *To nejlepší z Komenského. Obecné porady o nápravě věcí lidských*. Vojnův Městec: České studny.
- Hendl, J. (2017a). Věda a výzkum In J. Hendl & J. Remr (eds.). *Metody výzkumu a evaluace* (s. 21-30). Praha: Portál.
- Hendl, J. (2017b). Měření In J. Hendl & J. Remr (eds.) *Metody výzkumu a evaluace* (s. 93-120). Praha: Portál.
- Hendl, J. (2017c). Přehled fází empirického výzkumu In J. Hendl & J. Remr (eds.) *Metody výzkumu a evaluace* (s. 55-63). Praha: Portál.
- Hendl, J. (2017d). Statistické šetření In J. Hendl & J. Remr (eds.) *Metody výzkumu a evaluace* (s. 137-167). Praha: Portál.
- Holm, S. (2020). Wise Old Men (and Women). Recovering a Positive Anthropology of Aging In M. Schweda, M. oors & C. Bozzaro (eds.) *Aging and Human Nature. Perspectives from Philosophical, Theological, and Historical Anthropology* (s. 233-240). Citováno 28. ledna 2023. Dostupné z: <https://ibook.pub/ql/aging-and-human-nature-perspectives-from-philosophical-theological>
- Holzerová, V., & Dvořáčková, D. (2013). *Volnočasové aktivity pro seniory*. Praha: Grada Publishing.

- Homolová, E., & Vašašová, Z. (2019). Zmeny v motivačných faktoroch v jazykovej edukácii seniorov. *Lifelong Learning – celoživotní vzdělávání*, 9(2), 23-38. Citováno 9. srpna 2022. Dostupné z: https://lifelonglearning.mendelu.cz/media/pdf/LLL_20190902023.pdf
- Chráska, M. (2016). *Metody pedagogického výzkumu. Základy kvantitativního výzkumu* (2. vyd.). Praha: Grada Publishing.
- Ifkovich, V. (2020). *Vzdělávání seniorů v rámci univerzity třetího věku jako forma aktivního stárnutí*. Bakalářská práce. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích.
- Janiš, K., & Skopalová, J. (2016). *Volný čas seniorů*. Praha: Grada Publishing.
- Janiš ml., K. (2012a). Senior a změny v seniorském věku In J. Ondráková, V. Tauchmanová, K. Janiš ml., S. Pavlíková & V. Jehlička (eds.). *Vzdělávání seniorů a jeho specifika* (s. 11-31). Červený Kostelec: Pavel Mervart.
- Janiš ml., K. (2012b). *Vzdělávání seniorů* In J. Ondráková, V. Tauchmanová, K. Janiš ml., S. Pavlíková & V. Jehlička (eds.). *Vzdělávání seniorů jeho specifika* (s. 33-50). Červený Kostelec: Pavel Mervart.
- Janoušek, J., & Slaměník, I. (2019). Sociální motivace In J. Výrost, I. Slaměník & E. Sollárová (eds.) *Sociální psychologie. Teorie, metody, aplikace*. Praha: Grada Publishing.
- Jireš, S., Kubálek, T., & Syrovátka, O. (2011). Vysoká škola ekonomická v Praze In P. Adamec & D. Kryštof (eds.) *Univerzity třetího věku na vysokých školách*. Brno: Asociace univerzit třetího věku České republiky, Masarykova univerzita.
- JU ČB (2022). *Univerzita třetího věku*. Citováno 8. října 2022. Dostupné z: <https://czv.jcu.cz/cs/univerzita-tretiho-veku>
- Kampen, E., Berg, F., Brower, J., & Keijzer, M. (2022). Never too old to learn – Third age adults experience little (self-)ageism or barriers to learning. *Social Sciences & Humanities Open*, 7 (1). Citováno 23. ledna 2023. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2590291122001383>
- Knecht, P., & Dvořák, D. (2013). Etika vědecké práce a publikování pro mírně pokročilé. *Pedagogická orientace*, 23(4), 554-578. Citováno 30. ledna 2023. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.5817/PedOr2013-4-554>
- Kobylarek, A., & Błaszczczyński, K. (2020). East European U3As facing the problem of seniors' needs. *Revista Lusófona de Educação (RLE)*, 49, 27-40. Citováno 9. srpna 2022. Dostupné z: <https://revistas.ulusofona.pt/index.php/rleducacao/article/view/7449>

- Kramkowska, E., Danilewicz, W., Prymak, T., & Constâncio, J. P. (2019). Exploring Learning and Teaching Needs of Elderly People: A Comparative Study In M. Kowalczyk-Walêdziak, A. Korzeniecka-Bondar, W. Danilewicz & G. Lauwers (eds.). *Rethinking Teacher Education for the 21st Century: Trends, Challenges and New Directions* (s. 381-397). Citováno 20. srpna 2022. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/j.ctvpb3xhh.29>
- Kruse, A. (2020). Aging and personal Growth. Developmental Potentials in Old Age In M. Schweda, M. Coors & C. Bozzaro (eds.) *Aging and Human Nature. Perspectives from Philosophical, Theological, and Historical Anthropology* (s. 27-46). Citováno 9. srpna 2022. Dostupné z: <https://ibook.pub/ql/aging-and-human-nature-perspectives-from-philosophical-theological>
- Křivohlavý, J (2011). *Stárnutí z pohledu pozitivní psychologie. Možnosti, které čekají*. Praha: Grada Publishing.
- Kubátová, H. (2013). *Sociologický výzkum pro andragogy*. Studijní opora. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Libová, A. (2010). *Historický vývoj české andragogiky a její významné osobnosti*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze.
- Livečka, E. (1979). *Úvod do gerontopedagogiky*. Praha: Ústav školských informací při MŠ ČSR.
- Maliňáková, V. (2008). *Volný čas seniorů*. Bakalářská práce. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích.
- Maslow, A. H. (2021). *Motivace a osobnost*. Praha: Portál.
- MPSV. (2002). *Madridský mezinárodní akční plán pro problematiku stárnutí 2002*. Citováno 15. srpna 2022. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/372805/madrid.pdf/bd37397e-d804-a44c-d69a-5d27882c252b>
- MPSV. (2014). *Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017*. Citováno 15. srpna 2022. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/372809/NAP_311214.pdf/0cc270fa-dbf9-fcd5-93d6-5e7b0e9376b2
- MPSV. (2020). *Analytická zpráva výzkumu. Realizace kvantitativního výzkumu – životní postoje a preference seniorů*. Citováno 18. srpna 2022. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/372809/Studie_Mindbridge_MPSV.pdf/b23b7fc3-8c55-1d72-70c6-b3180106659b

- MPSV. (2021a). *Strategický rámec přípravy na stárnutí společnosti 2021–2025*. Citováno 15. srpna 2022. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/372809/Strategicky_ramec_pripravy_na_starnuti_spolecnosti_2021-2025.pdf/99bc6a48-abcf-e555-c291-1005da36d02e
- MPSV. (2021b). *Zelená kniha o stárnutí. Podpora mezigenerační solidarity a odpovědnosti*. Citováno 15. srpna 2022. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/372809/Zelen%C3%A1+kniha+o+st%C3%A1rnut%C3%AD.PDF/4cd0baa4-019c-e661-420a-491ebdbde63e>
- MPSV. (2022). *Senioři a politika stárnutí*. 15. srpna 2022. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/seniori-a-politika-starnuti>
- MŠMT. (2020). *Strategie vzdělávací politiky ČR pro období 2030+*. Citováno 22. srpna 2022. Dostupné z: https://www.msmt.cz/uploads/Brozura_S2030_online_CZ.pdf
- Mühlpachr, P. (2009). *Gerontopedagogika* (2. vyd.). Brno: Masarykova univerzita.
- Nehodová, K. (2018). Systém výuky Virtuální Univerzity třetího věku K. Nehodová (ed.) In *10 let Virtuální Univerzity třetího věku: zájmového vysokoškolského vzdělávání pro seniory v regionech* (s. 11-22). Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze.
- Ondráková, J. (2012). Hlavní faktory cizojazyčné výuky seniorů In J. Ondráková, V. Tauchmanová, K. Janiš ml., S. Pavlíková & V. Jehlička (eds.) *Vzdělávání seniorů a jeho specifika* (s. 107-132). Červený Kostelec: Pavel Mervart.
- Palán, Z., & Langer, T. (2008). *Základy andragogiky*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského.
- Paulík, K. (2017). *Psychologie lidské odolnosti* (2. vyd.). Praha: Grada Publishing.
- Pelcová, N. (2010). *Vzorce lidství. Filosofické základy pedagogické antropologie* (2. vyd.). Praha: Portál
- Petřková, A. (1998). Senioři jako účastníci vzdělávacích aktivit In *Člověk a společnost na přelomu tisíciletí* (s. 153-156). Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Plháková, A. (2004). *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia.
- Průcha, J. (2014). *Andragogický výzkum*. Praha: Grada Publishing.
- Příbyl, H. (2015). *Lidské potřeby ve stáří*. Praha: Maxdorf Jessenius.

- Rentsch, T. (2020). Becoming oneself. On the Individuality of Aging
In M. Schweda, M. Coors & C. Bozzaro (eds.) *Aging and Human Nature. Perspectives from Philosophical, Theological, and Historical Anthropology* (s. 13-25). Cham, Switzerland: Springer. Citováno 9. srpna 2022. Dostupné z: <https://ibook.pub/ql/aging-and-human-nature-perspectives-from-philosophical-theological>
- Řezáčová, L. (2015). „Životní cykly“ vzdělávacích a rozvojových potřeb. *Lifelong Learning – celoživotní vzdělávání*, 5(1), 29-57. Citováno 18. srpna 2022. Dostupné z: https://lifelonglearning.mendelu.cz/media/pdf/LLL_20150501029.pdf
- SLU. (2022). *Edukační péče o seniory*. Citováno 8. srpna 2022. Dostupné z: <https://www.slu.cz/fvp/cz/uppvprogramedukacnipecoseniory>
- Stoecker, R. (2020). Aging with Dignity. A Philosophical Perspective
In M. Schweda, M. Coors & C. Bozzaro (eds.) *Aging and Human Nature. Perspectives from Philosophical, Theological, and Historical Anthropology* (s. 253-266). Cham, Switzerland: Springer. Citováno 30. ledna 2023. Dostupné z: <https://ibook.pub/ql/aging-and-human-nature-perspectives-from-philosophical-theological>
- Sýkorová, D. (2007). *Autonomie ve stáří: kapitoly z gerontosociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Šemberová, J. (2011). Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
In P. Adamec & D. Kryštof (eds.). *Univerzity třetího věku na vysokých školách*. Brno: Asociace univerzit třetího věku České republiky, Masarykova univerzita.
- Šerák, M. (2009). *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál.
- Šerák, M. (2018). *Role univerzit třetího věku v širších edukačních i sociálních kontextech*. Citováno 9. října 2022. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/G/21747/role-univerzit-tretiho-veku-v-sirsich-edukacnich-i-socialnich-kontextech.html>
- Šimek, D. (2003). Kurikulum andragogiky stále skryté In D. Šimek (ed.) *Kurikulum andragogiky* (s. 91-95). Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Špatenková, N., & Smékalová, L. (2015). *Edukace seniorů. Geragogika a gerontodidaktika*. Praha: Grada Publishing.

- Tomszczyk, L. (2015). *Vzdělávání seniorů v oblasti nových médií*. Praha: Asociace institucí vzdělávání dospělých ČR.
- Veteška, J. (2016). *Přehled andragogiky. Úvod do studia vzdělávání a učení se dospělých*. Praha: Portál.
- Veteška, J. (2017). *Gerontagogika. Psychologicko-andragogická specifika edukace a aktivizace seniorů (2. vyd.)*. Praha: Česká andragogická společnost.
- Vidovičová, L. (2008). *Stárnutí, věk a diskriminace – nové souvislosti*. Brno: Masarykova univerzita.
- VŠE. (2022). *Univerzita třetího věku*. Citováno 9. října 2022. Dostupné z: <https://fm.vse.cz/studuj-u-nas/univerzita-tretiho-veku/>
- VŠTE ČB. (2022). *Univerzita třetího věku*. Citováno 9. října 2022. Dostupné z: <https://www.studiumprovas.cz/univerzita-tretiho-veku/>
- WHO. (2002). *Active Ageing: a Policy Framework*. Citováno 8. září 2022. Dostupné z: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/67215/WHO?sequence=1>
- WHO. (2012). *WHOQOL: Measuring Quality of Life*. Citováno 1. září 2022. Dostupné z: <https://www.who.int/publications/i/item/WHO-HIS-HSI-Rev.2012.03>
- Zormanová, L. (2017). *Didaktika dospělých*. Praha: Grada Publishing.

Seznam zkratk

AU3V ČR – Asociace univerzit třetího věku České republiky

ČSÚ – Český statistický úřad

DVO – Dílčí výzkumná otázka

JU ČB – Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

SLU – Slezská univerzita v Opavě

U3V – Univerzita třetího věku

VŠE – Vysoká škola ekonomická v Praze

VŠTE ČB – Vysoká škola technická a ekonomická v Českých Budějovicích

VU3V – Virtuální univerzita třetího věku

WHO – Světová zdravotnická organizace

Seznam grafů

Graf 1: Důvody edukace seniorů na U3V a VU3V

Graf 2: Omezení v edukaci na U3V a VU3V I.

Graf 3: Omezení v edukaci na U3V a VU3V II.

Graf 4: Oblíbená témata k edukaci na U3V a VU3V

Graf 5: Odborné, lektorské a andragogicko–geragogické kompetence lektora U3V

Graf 6: Osobnostní a lektorské kompetence lektora U3V nebo tutora VU3V

Graf 7: Výukové metody na U3V

Graf 8: Naplnění očekávání seniorů na U3V a VU3V

Seznam tabulek

Tab. 1: Seznam kurzů VU3V (Příloha č. 1)

Tab. 2: Výukové metody (Příloha č. 2)

Tab. 3: U3V v Jihočeském kraji

Tab. 4: VU3V v Jihočeském kraji

Tab. 5: Přehled kurzů na U3V v Jihočeském kraji v zimním semestru 2022/2023
(Příloha č. 3)

Tab. 6: Operacionalizace DVO 1

Tab. 7: Operacionalizace DVO 2

Tab. 8: Operacionalizace DVO 3

Tab. 9: Operacionalizace DVO 4

Tab. 10: Operacionalizace DVO 5

Tab. 11: Operacionalizace DVO 6

Tab. 12: Identifikátory

Tab. 13: Kódování dat (Příloha č. 6)

Seznam příloh

Příloha č. 1: Tab. 1: Seznam kurzů VU3V

Příloha č. 2: Tab. 2: Výukové metody

Příloha č. 3: Tab. 5: Přehled kurzů na U3V v Jihočeském kraji v zimním semestru 2022/2023

Příloha č. 4: Dotazník – Posluchači U3V

Příloha č. 5: Dotazník – Organizační garanti U3V

Příloha č. 6: Tab. 13: Kódování dat

Příloha č. 1

Tab. 1 Seznam kurzů VU3V

Zdroj: zpracováno autorem podle ČZU, 2022a

Virtuální kurz	Výukový garant
Architekti italského baroka	doc. Mgr. Martin Pavlíček, Ph.D.
Arménie blízka i vzdálená (posluchače)	doc. Ing. PhDr. Petr Kokaisl, Ph.D., prof. h. c. doc. RNDr. Martin Šolc, CSc.
Barokní architektura v Čechách	doc. Mgr. Martin Pavlíček, Ph.D.
Buddhistické umění Indie	RNDr. Aleš Krejčí, CSc.
Cestování - co jste možná nevěděli	Ing. Petr Štumpf, Ph.D.
České dějiny a jejich souvislosti	prof. PhDr. Zdeněk Beneš, CSc.
České dějiny a jejich souvislosti II.	prof. PhDr. Zdeněk Beneš, CSc.
Čínská medicína v naší zahrádce	garant PEF ČZU v Praze
Dějiny oděvní kultury	Ing. Petr Tylínek
Dějiny oděvní kultury II.	Ing. Petr Tylínek
Dějiny oděvní kultury III.	Ing. Petr Tylínek
Etika jako východisko z krize společnosti	PhDr. Jan Šolc
Evropské kulturní hodnoty	garant PEF ČZU v Praze
Genealogie. Hledáme své předky	garant PEF ČZU v Praze
Gian Lorenzo Bernini - genius evropského baroka	doc. Mgr. Martin Pavlíček, Ph.D.
Habsburkové bez trůnu	prof. PhDr. Jan Županič, Ph.D.
Historie a současnost české myslivosti	garant PEF ČZU v Praze
Hudební nástroje	PhDr. Magdalena Saláková, Ph.D.
Každodenní život v barokních Čechách a na Moravě	prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc.
Klenoty barokního sochařství v českých zemích	doc. Martin Pavlíček, Ph.D.
Kouzelná geometrie	PhDr. Alena Šarounová, CSc.
Křesťanská ikonografie a hagiografie	prof. PhDr. Ing. Jan Royt, Ph.D., DSc.
Leonardo da Vinci (1452-1519): renesanční uomo universale	doc. Mgr. Martin Pavlíček, Ph.D.
Lesnictví	garant PEF ČZU v Praze
Lidské zdraví	MUDr. Emerich Majer
Mistři evropského barokního malířství 17. století	doc. Mgr. Martin Pavlíček, Ph.D.
Obklopení textilem	Ing. Hana Pařilová, Ph.D.
Osobní finance (bonusový kurz pro studující posluchače)	garant PEF ČZU v Praze
Pěstování a využití jedlých a léčivých hub	garant PEF ČZU v Praze
Potraviny a spotřebitel (bonusový kurz pro studující posluchače)	garant PEF ČZU v Praze
Pozoruhodný svět hub	Ing. Ivan Jablonský, CSc.
Rituály evropských královských rodů	Mgr. Kamil Rodan, Ph.D.
Umění rané renesance v Itálii	doc. Mgr. Martin Pavlíček, Ph.D.
Včelařský rok	garant PEF ČZU v Praze
Vývoj a současnost Evropské unie (bonusový kurz pro studující posluchače)	garant PEF ČZU v Praze
Vývoj informačních technologií do roku 2009 (bonusový kurz pro studující posluchače)	garant PEF ČZU v Praze
Základy letectví a letadlové techniky	Dr. Ing. Milan Kameník, EUR ING
Život a dílo Michelangela Buonarroti	doc. Mgr. Martin Pavlíček, Ph.D.
Život s energií	garant PEF ČZU v Praze

Příloha č. 2

Tab. 2 Výukové metody

Zdroj: zpracováno autorem podle Zormanová, 2017

Typy výukových metod	Výukové metody	Proces učení
1. Metody slovní	Metody monologické: vysvětlování, prezentace, přednáška, popis, vyprávění Metody dialogické: rozhovor, diskuse, dialog	Probouzejí zájem posluchačů o danou problematiku a napomáhají pochopit její podstatu
2. Metody situační	Metoda rozboru situace Řešení konfliktní situace Řešení incidentu Řešení dynamické situace Basketová metoda	Učí procesu rozhodování; umět vybrat z několika alternativ řešení; používat informační zdroje
3. Případová studie		Učí posluchače navrhnout řešení na základě reálné situace
4. Metoda brainstormingu	Brainstorming Brainwriting Metoda 6-3-5 Brainpool	Napomáhá rozvoji kritického myšlení; odhalování vztahů mezi osvojenými jevy a fakty; vytáření vlastního názoru na danou problematiku
5. Myšlenková mapa		Posluchači se učí uvědomovat si osvojené znalosti v souvislostech
6. Metody inscenační	Nestrukturovaná inscenace Strukturovaná inscenace Mnohostranná inscenace	Sociální učení v modelových problémových situacích
7. Metoda tvořivého dramatu		Posluchači jsou vedeni k hraní, prožití a reflektování lidské zkušenosti
8. Sugestopedie		Alternativní metoda využívající netradičních prvků k aktivizaci levé a pravé hemisféry
9. Didaktická hra	Interakční hry Simulační hry Scénické hry	Vede k propojování osvojených poznatků, dovedností a životních zkušeností
10. Mikrovučování		Posluchači přebírají roli lektora; připravují výukovou aktivitu
11. Icebreakery		Krátké fyzické aktivity vedoucí k uvolnění atmosféry při výuce; přeladění
12. Metody heuristické, řešení problémů		Posluchači hledají vlastní řešení problémových situací
13. Metody názorně demonstrační	Metoda pozorování Instruktáž	Posluchači poznávají různé předměty a jevy během jejich demonstrace
14. Metody dovednostně praktické		Posluchači se učí tím, že vykonávají praktickou činnost

Příloha č. 3

Tab. 5 Přehled kurzů na U3V v Jihočeském kraji v zimním semestru 2022/2023

Zdroj: zpracováno autorem podle JU ČB, 2022; VŠTE ČB, 2022; VŠE, 2022

Vysoká škola	Kurz	Lektor, odborný garant
Filozofická fakulta JU ČB	Člověk, dějiny	
Přírodovědecká fakulta JU ČB	Bez půdy to nepůjde	prof. Ing. Miloslav Šimek, CSc.
Teologická fakulta JU ČB	Výtvarné techniky v historicko-kulturním kontextu	Mgr. Sally Kalašová
	Duchovní krajina Doudlebska a Novohradsko	ThLic. Michaela Vlčková Th.D.
	Evropa ve spárech diktátorů	prof. PaedDr. ThLic. Martin Weis Th.D.
	Španělština pro seniory 10	doc. PhDr. Helena Zbudilová Ph.D.
	Belle Époque aneb Evropa mezi léty 1890-1914	Mgr. Martin Klapetek Ph.D.
	Duchovní doprovázení v životě křesťana	Mgr. Veronika Řeháková Ph.D.
	Péče o duchovní rozměr člověka	doc. MgA. Stanislav Suda, Ph.D. Prof. Mgr. et Mgr. Jaroslav Vokoun, Th.D.
Zdravotně sociální fakulta JU ČB	Šumava známá a neznámá. Šumava na Kohoutím kříži a na snímcích Fotoateliéru Seidel	Mgr. Zdena Mrázková, MBA
	Kvalita života. Ze života našich předků	PhDr. Jiří Chvojka
	Gemmoterapie - medicína pupenů, praktický kurz	Ing. Marie Šimková
	Kvalita života. Čas v nás	doc. PhDr. Jana Šemberová CSc.
	Angličtina pro lékaře a zdravotníky	Mgr. Eva Krejčová
	Divadelní dílna, kurz divadelní tvorby	BcA. Adéla Kalusová
	Šumava známá a neznámá. Schwarzenberský plavební kanál	Ing. Hynek Hladík
VŠTE ČB	Program: Ochrana seniora jako spotřebitele	
	Senior jako spotřebitel (1. semestr)	
	Základy finanční gramotnosti (2. semestr)	
	Reklamní a mediální praktiky (3. semestr)	
	Základy práce s počítačem (4. semestr)	
	Angličtina pro seniory (5. semestr)	
Fakulta managementu JH VŠE	Trénink mozku (6. semestr)	
	Jak přežít ve světě informací. Management informací v současném prostředí.	
	Angličtina pro život	
	Němčina pro život	
	Rekondiční cvičení pro seniory	

Příloha č. 4

Dotazník – Posluchači U3V

Vážené posluchačky, vážení posluchači,

jmenuji se Renata Hronová a studuji andragogiku na Univerzitě Palackého v Olomouci. Ve své diplomové práci zjišťuji, jaké jsou edukační potřeby seniorů na univerzitách a virtuálních univerzitách třetího věku v Jihočeském kraji. Proto bych Vás ráda požádala o zodpovězení otázek. Vyplněním dotazníku, který je dobrovolný a anonymní, dáváte souhlas ke zpracování údajů. Zvolte a zakroužkujte prosím pouze jednu odpověď, pokud není určeno jinak. V případě, že položka v nabídce není, dopište ji.

Pro univerzitu třetího věku je použita zkratka U3V.

Předem děkuji za Vaši vstřícnost.

1. Odkud jste se dozvěděl/a o možnosti navštěvovat U3V?
  - a) od rodinných příslušníků
  - b) od známých
  - c) z nástěnky ve škole
  - d) z nástěnky v obci
  - e) z místního rozhlasu
  - f) z internetu
  - g) z televize
  - h) z rádia
  - i) jinak .....

2. Účastnil/a jste se v minulosti edukace na U3V?
  - a) ano, jednou
  - b) ano, opakovaně
  - c) ne

3. Z jakého důvodu jste se rozhodl/a navštěvovat U3V? Zvolte nanejvýš tři odpovědi.
  - a) získat a rozšířit si znalosti
  - b) setkávat se s lidmi
  - c) smysluplně využít volný čas
  - d) mít pravidelný životní režim
  - e) splnit si své dávné přání
  - f) je to důležité pro můj osobní rozvoj
  - g) dokázat si, že to zvládnou
  - h) být oceněn/a
  - i) z jiného .....

4. Jakými kompetencemi by měl lektor U3V podle Vás disponovat? Zvolte nanejvýš tři odpovědi.
- a) odborné vědomosti
  - b) zkušenosti z oboru
  - c) užívání zpětné vazby
  - d) prezentační dovednosti
  - e) schopnost zaujmout
  - f) systematičnost
  - g) znalost metodiky práce se seniory
  - h) schopnost reflektovat aktuální vývoj
  - i) jinými .....
5. Čeho si nejvíce ceníte u lektora U3V? Zvolte nanejvýš tři odpovědi.
- a) schopnost vcítit se do pocitů a jednání druhé osoby (empatie)
  - b) kreativita
  - c) schopnost vytvářet pozitivní vztahy
  - d) schopnost motivovat k učení
  - e) schopnost vyjádřit respekt k seniorům
  - f) objektivita
  - g) komunikativnost, kultivovaný projev
  - h) organizační schopnosti
  - i) jiné .....
6. Co Vám znepríjemňuje edukaci na U3V? Zvolte nanejvýš tři odpovědi.
- a) nedostatek potřebných informací
  - b) nedostatek času
  - c) studijní poplatek
  - d) špatná dostupnost do místa edukace
  - e) málo přestávek
  - f) nevhodný čas konání edukace
  - g) absence bezbariérového přístupu
  - h) nevhodně uzpůsobený prostor
  - i) jiné .....
7. Jaké další aspekty ztěžují Vaši edukaci na U3V? Zvolte nanejvýš tři odpovědi.
- a) nízká motivace k učení
  - b) strach z neznámého
  - c) nízké sebevědomí
  - d) předsudky vůči seniorům
  - e) obavy z neschopnosti učit se

- f) pochybnosti o úrovni svých znalostí
- g) obavy z osobnosti lektora
- h) zdravotní stav
- i) jiné .....

8. Jaká témata k edukaci na U3V Vás zajímají? Zvolte nanejvýš tři odpovědi.

- a) Architektura a urbanismus
- b) Biologie, příroda, zahrada, ekologie
- c) Digitální technologie, rozvoj počítačové gramotnosti
- d) Dokumentová gramotnost, práce s informacemi v textu
- e) Ekonomika a management
- f) Finanční gramotnost
- g) Fotografování
- h) Gastronomie, hotelnictví
- i) Geografie, cestování
- j) Historie, dějiny
- k) Hudba a divadlo
- l) Jazyková výuka
- m) Literatura a tvůrčí psaní
- n) Malování a kresba
- o) Móda a odívání
- p) Ochrana před společenskými riziky, bezpečnost
- q) Pedagogika, andragogika, sociální práce
- r) Právo a veřejná správa
- s) Religionistika, teologie, duchovní směr
- t) Sociální média, reklamní a mediální praktiky
- u) Sport a tělovýchova
- v) Technika a strojírenství
- w) Trénink mozku a paměti
- x) Zdraví a nemoc, ošetřovatelství, péče o tělo
- y) jiné .....

9. Měl/a byste zájem o rozšíření Vámi absolvovaného kurzu na U3V? Pokud ano, kterého?

.....

10. Jakou výukovou metodu na U3V máte nejraději?

- a) přednáška
- b) vyprávění
- c) diskuse
- d) metoda rozboru situace

- e) **simulační hra**
- f) **jiná .....**

11. Jak edukace na U3V naplňuje Vaše očekávání?

- a) **rozšířil/a jsem si znalosti**
- b) **získal/a jsem nové známé**
- c) **mám menší obavy ze samoty**
- d) **uskutečňuji to, co jsem dříve nestihl/a**
- e) **lépe se vyrovnávám se změnami**
- f) **změnil se můj životní styl**
- g) **aktivněji přistupuji ke svému životu**
- h) **zvýšilo se moje sebevědomí**
- i) **našel/našla jsem nový smysl života**
- j) **mám radost ze života**
- k) **moje očekávání se nenaplnují**
- l) **jiné .....**

12. Pokud Vám okolnosti dovolí, budete v příštích letech navštěvovat U3V?

- a) **ano**
- b) **ne**
- c) **ještě nevím**

13. Co byste doporučil/a ke zkvalitnění edukace na U3V?

.....

14. Jste žena nebo muž?

- a) **žena**
- b) **muž**

15. Kolik je Vám let?

.....

16. Jaké je Vaše nejvyšší ukončené vzdělání?

- a) **základní**
- b) **střední s výučním listem**
- c) **střední s maturitní zkouškou**
- d) **vyšší odborné**
- e) **vysokoškolské**

Děkuji Vám za vyplnění dotazníku

Bc. Renata Hronová

Příloha č. 5

Dotazník – Organizační garanti U3V

jmenuji se Renata Hronová a studuji andragogiku na Univerzitě Palackého v Olomouci. Ve své diplomové práci zjišťuji, jaké jsou edukační potřeby seniorů na univerzitách a virtuálních univerzitách třetího věku v Jihočeském kraji. Proto bych Vás ráda požádala o zodpovězení několika otázek. Vyplněním dotazníku, který je dobrovolný a anonymní, dáváte souhlas ke zpracování údajů. Odpovězte prosím na otázky a vyberte z nabídky, volbu zakroužkujte. V případě, že položka v nabídce není, dopište ji.

Pro univerzitu třetího věku je použita zkratka U3V.

Předem děkuji za Vaši vstřícnost.

1. Myslíte si, že očekávání seniorů na U3V jsou naplňována? Dokážete vysvětlit proč?
.....
2. Zaznamenáváte nějaké speciální edukační potřeby u seniorů na U3V? Pokud ano, jaké?
.....
3. S jakými problémy se potýkáte v rámci edukace na U3V?
.....
4. Co byste doporučil/a ke zkvalitnění edukace na U3V?
.....
5. O jaká témata na U3V mají senioři největší zájem? Zvolte nanejvýš pět odpovědí
  - a) Architektura a urbanismus
  - b) Biologie, příroda, zahrada, ekologie
  - c) Digitální technologie, rozvoj počítačové gramotnosti
  - d) Dokumentová gramotnost, práce s informacemi v textu
  - e) Ekonomika a management
  - f) Finanční gramotnost
  - g) Fotografování
  - h) Gastronomie, hotelnictví
  - i) Geografie, cestování
  - j) Historie, dějiny
  - k) Hudba a divadlo
  - l) Jazyková výuka
  - m) Literatura a tvůrčí psaní
  - n) Malování a kresba
  - o) Móda a odívání

- p) Ochrana před společenskými riziky, bezpečnost
- q) Pedagogika, andragogika, sociální práce
- r) Právo a veřejná správa
- s) Religionistika, teologie, duchovní směr
- t) Sociální média, reklamní a mediální praktiky
- u) Sport a tělovýchova
- v) Technika a strojírenství
- w) Trénink mozku a paměti
- x) Zdraví a nemoc, ošetrovatelství, péče o tělo
- y) jiné .....

Děkuji Vám za vyplnění dotazníku
Bc. Renata Hronová

Příloha č. 6

Tab. 13 Kódování dat

Zdroj: zpracováno autorem

Otevřená otázka	Kategorie	Kód
Co byste doporučil/a ke zkvalitnění edukace na U3V a VU3V?	Spokojenost s edukací	1
	Osobní přítomnost lektora	2
	Zajímavější témata	3
	Výlety, exkurze	4
	Přednášky a videopřednášky jsou kvalitní	5
	Nové kurzy	6
	Informace o stávajících kurzech	7
	Rozšíření výukových hodin	8
	Více doplňující literatury	9
	Beseda o tématu	10
	Jiné	11
	Nevím	12
	Nic	13
	Bez odpovědi	14